

”HAASTETAAN ASIAKKAAT OMAN ELÄMÄNSÄ TEKIJÖIKSI”
Perheterapeuttinen orientaatio lastensuojelun sosiaalityössä

Sirkka Alho-Konu
Pro gradu –tutkielma
Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos
Sosiaalityön koulutusohjelma
Kuopion yliopisto
Heinäkuu 2005

Talo sunst ja munst

Hiuka sukkela täst mejän talost tul,
mut see o sentä omam pellon kivist teht.

Kasvimaat laitetti ja,
kylvetti villiviljelmi,
kasteltti tyhjänkukkassi
ja pajuaitta varrota versovaks.

Tiä on kulkeunu ittestäs jalampohjis pihamaal.
Kaikist muist o ain vaiva ja vähti,
mut tiä tule sin misä tarvita.

Heli Laaksonen (teoksessa Raparperi syrän)

Kaarinan kaupungin lastensuojelun yksikön työntekijöille.
Kiitos Teistä ja Teille

TIIVISTELMÄ

Sirkka Alho-Konu

”HAASTETAAN ASIAKKAAT OMAN ELÄMÄNSÄ TEKIJÖIKSI”

Perheterapeuttinen orientaatio lastensuojelun sosiaalityössä

Pro gradu –tutkielma

KUOPION YLIOPISTO

Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos

Sosiaalityön koulutusohjelma

Ohjaajat: Pirjo Pölkki ja Riitta Vornanen

Sivuja 145 + 10 liitettä

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan perheterapeuttista orientaatiota lastensuojelun sosiaalityössä. Tutkimuksen tavoitteena on lastensuojelun sosiaalityön menetelmällinen kehittäminen. Perheterapeuttisesti orientoituneen lastensuojelutyön määritelmää luodaan teoreettisen kirjallisuusanalyysin sekä sosiaalityöntekijöiden omien narratiivien avulla. Tavoitteena on myös luoda kuvaa perheterapeuttisen ja lastensuojelutyön rakentavasta yhdistämisestä, joka pystyy vastaamaan aikakaudelle ominaisiin haasteisiin lasten ja heidän perheidensä elämässä. Tässä tutkimuksessa ymmärretään perheterapeuttinen lastensuojelutyön orientaatio psykososiaalisen sosiaalityön lähestymistapaan liittyväksi reflektiiviseksi metodiksi.

Tämä tutkimus jakaantuu teoreettiseen ja empiiriseen osaan. Teoreettisessa osassa analyysia rakennetaan kirjallisuuskatsauksen avulla siten, että kiinnitän huomion yhteiskunnalliseen, postmoderniin aikaan, johon liittyy perheiden erilaistumisen ilmiö. Tarkastelen tätä sekä lasten hyvinvoinnin että vanhemmuuden näkökulmasta. Lisäksi olen pohtinut muutosten vaikutuksia lastensuojelutyöhön. Sosiaalityön teoriaosuudessa on keskitytty lastensuojelutyön ja psykososiaalisen työn ja siinä juuri terapeuttisen ulottuvuuden tarkasteluun. Perheterapian teoriataustaa olen rakentanut siten, että alussa selvitetään perheterapian kehittymistä systeemisestä ajattelusta nykyiseen sosiaaliseen konstruktionistiseen ajattelutapaan ja suuntauksiin. Keskeisimmiksi perheterapeuttisiksi suuntauksiksi olen valinnut konstruktionistiset perheterapiat, kuten narratiivisen perheterapian. Analyysin tavoitteena on rakentaa teoreettinen kiinnittymistäusta perheterapeuttisesti suuntautuneelle lastensuojelutyölle.

Empiirisessä osuudessa olen tutkinut narratiivisen tutkimusmenetelmän avulla yhden lastensuojeluyksikön työntekijöiden tulkintoja omasta työstään. Työntekijät ovat koulutettuja perheterapeutteja. Tutkimuksen aineisto koostuu näiden neljän työntekijän ryhmähaastattelusta ja lisäaineistona kerätyistä kirjallisista narratiiveista. Narratiiveissa työryhmä rakentaa omaa kehityskertomustaan, jossa perheterapeuttinen ulottuvuus on pohdittavana. He kuvailevat omaa tulkintaansa perheterapeuttisen orientaation vaikutuksista työhönsä. Perheterapeuttinen orientaatio lastensuojelutyössä on narratiivien avulla kuvattavissa lähestymistavaksi, jossa asiakkaan ja työntekijän välillä asiantuntijuus on jaettua. Lisäksi ongelman ratkaisu ymmärretään osaksi ongelmanmäärittelyä, kontekstisidonnaiseksi ja

tulkinnalliseksi tapahtumaksi. Vuorovaikutuksessa korostuvat dialogisuus ja reflektiivinen työskentely. Työskentely on muuttunut terapeuttisen suuntautumisen kautta keskustelupainotteisemmaksi, kuitenkin niin, että psykososiaaliseen työskentelyyn kuuluvat sekä rakenteellinen että taloudellinen tuki perheille. Terapeuttinen menetelmäosaaminen on lisännyt työntekijöiden omaa kokemusta työhyvinvoinnista. Lastensuojelutyöstä on vähitellen kehittynyt avohuoltopainotteisempaa. Valtaposiitiosta ja kontrollista on siirrytty tekemään lastensuojelua mahdolliseksi asiakkaan haastamisen avulla. *”Asiakkaat itse paneutuisivat, kohtaisivat elämänsä – vanhemmat lapsensa – siitä muutos lähtee.”*

Avainsanat: perhe, lastensuojelu, psykososiaalinen sosiaalityö, perheterapia, dialogisuus, reflektiivisyys

ABSTRACT

Sirkka Alho-Konu

”LETS CHALLENGE THE CUSTOMERS TO BE THE MAKERS OF THEIR LIVES”

Family therapeutic orientation in child welfare

Master's thesis

UNIVERSITY OF KUOPIO

Social work and social pedagogy department

Social work education programme

Supervisors: Pirjo Pölkki ja Riitta Vornanen

145 pages and 10 enclosures

This study examines the family therapeutic orientation in child welfare. The objective of this study is methodical development of the child welfare. The definition of the family therapeutically orientated child welfare is created with literary analysis and narrative stories of the social workers. The aim of this study is also to create a picture of constructively combined family therapeutic orientation and the child welfare, which can answer to the typical periodical challenges in the lives of the children and their families. In this study family therapeutic child welfare orientation is understood to be a reflective method of approach to the psycho social work .

This study is divided into theoretical part and empirical part. In the theoretical part the analysis is built upon literature survey so, that the attention is called to the social, post modern time, which is associated with phenomenon of family differentiation. This subject is approached from the perspective of the welfare of the children as well as from the perspective of the parenthood. The reflection of the changes in agreement with the child welfare has been deliberated. The theory part of the social work concentrates mainly on scrutinizing the child welfare and psycho social work and especially on the therapeutic extension in that. The theory background of the family therapy has been built so, that the development of the family therapy from systematic way of thinking to current social constructive way of thinking and orientation, is clarified to start with.

The constructive family therapy, such as the narrative family therapy is the key orientation. The aim of the analysis is to build a theoretical background for the family therapeutically directed child welfare. The narrative research method in the empirical part is used to examine the interpretations of employees, who work in one of the child welfare units. The data of this study is based on the narrative data of the group interview and on the written narratives of the employees. The employees are trained family therapists. The team builds it's own development story, in which the family therapeutic extension is to be deliberated. Family therapeutic orientation stress as a dialogistic and reflectivity in psychosocial social work. Employees feels, that they are motivated, because now they have more possibilities to use different therapeutic methods in they work. It seems also, that child welfare is more noninstitutional social care now as before. They are making possibilities to families with challenging methods and moving away from power- and control positions.

Keywords: family, child welfare, psychosocial social work, family therapy, dialogistic, reflectivity

1	JOHDANTO.....	8
2	TUTKIMUSASETELMA.....	11
2.1	Tutkimusongelma.....	11
2.2	Narratiivinen tutkimus.....	11
3	MUUTTUVA PERHE NYKY-YHTEISKUNNASSA.....	16
3.1	Perheen muodon muutokset ja erilaistuminen.....	16
3.2	Muutosten vaikutuksia lasten hyvinvointiin ja vanhemmuuteen	17
3.3	”Kaikki onnelliset perheet ovat toistensa kaltaisia, jokainen onneton perhe on onneton omalla tavallaan”	20
3.4	Perheiden muutokset lastensuojelun näkökulmasta	22
3.4.1	Rakenteellisesti epävakaa lastensuojeluperheet.....	27
4	SOSIAALITYÖN TEHTÄVÄ JA HAASTEET	30
4.1	Sosiaalinen konstruktionismi sosiaalityötä jäsentävänä ajattelutapana.....	30
4.2	Professionaalinen lähestymistapa sosiaalityössä	34
4.3	Lastensuojelun sosiaalityö.....	35
4.3.1	Lastensuojelutyön haasteet sosiaalityöntekijän näkökulmasta.....	37
4.3.2	Sosiaalityöntekijän reflektiiviset prosessit ja eettiset lähtökohdat	39
4.3.3	Kenen hyvästä tai pahasta lastensuojelussa on kyse?.....	43
4.4	Psykososiaalinen sosiaalityö	45
4.4.1	Terapeuttisuus sosiaalityössä.....	47
4.4.2	Sukupuun käyttäminen psykososiaalisessa työssä	53
5	PERHETERAPIAN KEHITYKSEN JÄLJILLÄ.....	57
5.1	Perheterapian historiallinen ja metodologinen kehitys.....	57
5.2	Lähtökohtana systeeminen perheterapia.....	58
5.2.1	Systeeminen ajattelu ja perheväkivalta	60
5.3	Konstruktionistisia terapiamuotoja	64
5.3.1	Ratkaisukeskeinen terapia	64
5.3.2	Narratiivinen perheterapia	66
5.3.3	Ongelmien eksternalisointi eli ulkoistaminen	68
6	LAPSI- JA PERHEKESKEINEN TYÖSKENTELY	72
6.1	Lapsikeskeinen perheterapia	72
6.2	Lapsikeskeisyys lastensuojelutyössä	77
6.3	Perhekeskeinen lähestymistapa	79
7	YHTEENVETO PERHETERAPEUTTISEN LASTENSUOJELUTYÖN TEORIATAUSTASTA.....	83
8	TUTKIMUKSEN AINEISTO JA ANALYYSIMENETELMÄT	86
8.1	Aineiston hankintamenetelmät	86
8.2	Aineiston analyysi	92

9 PERHETERAPEUTTISESTI ORENTOITUNEEN LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖN MÄÄRITTELYÄ	95
9.1 Mistä kaikki oikein alkoi?	95
9.2 Mitä ovat perheterapeuttisesti orientoituneen lastensuojelutyön painotukset?	99
9.2.1 Sosiaalipolitiikka vs. terapeuttisuus	99
9.2.2 Työparityöskentely ja tiimityö	101
9.2.3 Reflektiivinen työmenetelmä ja asiantuntijuuden jakaminen.....	104
9.2.4 Kontrollista asiakkaan haastamiseen	111
9.3 Vaikutukset työhyvinvointiin.....	117
9.4 Tutkimustulosten yhteenveto.....	120
10 TUTKIMUKSEN ARVIOINTI.....	123
10.1 Pohdinta.....	128
LÄHTEET	133
LIITTEET	146

1 JOHDANTO

Tutkielman aiheena on perheterapeuttisen orientaation yhdistäminen lastensuojeluun sosiaalityössä. Tutkimuksen tavoitteena on lastensuojelun sosiaalityön menetelmällinen kehittäminen. Perheterapeuttisesti orientoituneen lastensuojelutyön määritelmää luodaan teoreettisen kirjallisuusanalyysin sekä sosiaalityöntekijöiden omien narratiivien avulla.

Yhteiskunnallisen kontrollifunktion ja tuen yhdistäminen sekä yhteistyön ja luottamuksen luominen vanhempiin ovat lastensuojelutyössä usein ylivoimaisilta tuntuvia haasteita. Tämän lisäksi lastensuojeluperheiden, jotka yhä useammin ovat joko yksinhuoltajien perheitä tai uusperheitä, auttaminen on haastavaa. Tämä vaatii sosiaalityöntekijältä erityisiä taitoja sekä menetelmällistä osaamista että ymmärrystä liittyen näiden perheiden erilaisiin rakenteisiin, vanhemmuuteen ja perheen sisäiseen vuorovaikutukseen. Tähän haasteeseen voi perheterapeuttinen lähestymistapa antaa tarvittavaa orientaatiopohjaa, jolla tätä vaativaa sosiaalityön aluetta voidaan kehittää.

Lastensuojelun sosiaalityön perheterapeuttisesta suuntautumisesta ei ole juurikaan olemassa aikaisempaa suomalaista tutkimusta. Terapeuttisuus ja lastensuojelun kontrolli- ja valtafunktio on koettu jokseenkin mahdottomana yhdistelmänä. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kyseenalaistaa tätä osittain keinotekoista vastakkainasettelua ja rohkaista sosiaalityöntekijöitä näkemään perheterapian suomat mahdollisuudet myös työskenneltäessä lastensuojelun sosiaalityön kontekstissa. Tavoitteena on lisäksi luoda kuvaa perheterapeuttisen ja lastensuojelutyön rakentavasta yhdistämisestä, joka pystyy vastaamaan aikakaudelle ominaisiin haasteisiin lasten ja heidän perheidensä elämässä. Tässä tutkimuksessa ymmärretään perheterapeuttinen lastensuojelutyön orientaatio psykososiaalisen sosiaalityön lähestymistapaan liittyväksi reflektiiviseksi metodiksi.

Nyky-yhteiskunnassa on tosiasia, että perherakenteiden muutokset vaikuttavat yhä useamman lapsen elämässä. Yhä useammin näihin muutoksiin liittyy myös kriisin mahdollisuus. Lastensuojelun asiakkaana olevien perheiden rakenne eroaa koko

väestön lapsiperheiden rakenteesta selvästi. Vanhempien vaihtuvat kumppanit ja heidän lapsensa muodostavat mitä monimutkaisimpia verkostoja ja sukulaisuussuhteita. Lisäksi naisten yksinhuoltajuus ja ”näkymättömät” isät ovat ilmiöitä, jotka sosiaalityön arjessa realisoituvat muun muassa lastensuojelu- ja toimeentulotukityössä (esim. Kivinen 1994 ja 1992). Nykyperheeseen ei enää liity samanlaisia vastuita ja velvollisuuksia tai edes taloudellisesti perhettä koossa pitäviä asioita, kuin esimerkiksi entisessä, perinteissä ydinperheessä tai suurperheessä. Perheissä ollaan yhä enemmän ihmissuhteiden varassa (mm. Jallinoja 2000). Jotta lastensuojelutyössä voidaan kehittää uusia lähestymistapoja ja työmenetelmiä, on ymmärrettävä ja nähtävä erilaistuvien perheiden tarpeita sekä verkostoja, niiden dynamiikkaa sekä vaikutuksia, jotka voivat osaltaan olla joko suojaavia- tai riskitekijöitä lapsen elämässä. Erityisesti lapsen aseman korostaminen ja näkyväksi tekeminen näissä - usein vaikeissakin elämäntilanteissa - edellyttää sosiaalityöntekijältä totutuista poikkeavia lähestymistapoja. Oletukseni on, että perheterapeuttinen orientaatio voi olla yksi mahdollisuus sosiaalityössä vahvistaa professiota ja sitä kautta paremmin vastata ajan tuomiin haasteisiin.

Lastensuojelutyössä avoimen dialogista ja erilaisuutta kunnioittavaa vuorovaikutuksellista ilmapiiriä on vaikea luoda. Huolimatta ammattitaitoisista ja hyvää tarkoittavista yrityksistä huolimatta vuorovaikutus lastensuojelukentässä saattaa juuttua tavalla, joka ei edistä lapsen edun toteutumista. Yhteiskunnallisen kontrollifunktion hoitaminen lastensuojelutyössä edellyttää valmiutta monologiseen kanssakäymiseen asiakkaiden kanssa. Kuitenkin on mahdollista ainakin yrittää vuorovaikutuksellisuuden nimessä luoda tilaa dialogiselle puheelle ja keskustelulle (mm. Mönkkönen 2002; Arnkil & Eriksson 1996a ja 1996b; Haarakangas 1997). Tämä edellyttää reflektiovien prosessien soveltamista lastensuojelutyöhön (Wahlbeck 2004).

Tämä tutkimus jakaantuu teoreettiseen ja empiiriseen osaan. Teoreettisessa osassa analyysia rakennetaan kirjallisuuskatsauksen avulla siten, että kiinnitän huomion yhteiskunnalliseen, postmoderniin aikaan, johon liittyy perheiden erilaistumisen ilmiö. Tarkastelen tätä sekä lasten hyvinvoinnin että vanhemmuuden näkökulmasta. Lisäksi olen pohtinut erilaistuvien perheiden muutosten vaikutuksia lastensuojeluun ja lastensuojelun sosiaalityöhön. Seuraavaksi olen analysoinut sosiaalityötä ja

perheterapiaa. Sosiaalityössä on keskitytty lastensuojelutyön ja psykososiaalisen työn ja siinä juuri terapeutin ulottuvuuden tarkasteluun. Perheterapian teoriataustaa olen rakentanut siten, että siinä selvitetään perheterapian kehittymistä systeemisestä ajattelusta nykyiseen sosiaaliseen konstruktionistiseen ajattelutapaan ja suuntauksiin. Keskeisimmiksi perheterapeuttisiksi suuntauksiksi olen asettanut konstruktionistisia terapiasuuntauksia, joiksi ovat valikoituneet narratiivinen perheterapia ja ratkaisukeskeinen perheterapia. Lisäksi tarkastelen perhe- ja lapsikeskeistä lähestymistapaa sekä sosiaalityössä että perheterapiassa. Analyysin tavoitteena on rakentaa teoreettinen kiinnittymistäusta perheterapeuttisesti suuntautuneelle lastensuojelun sosiaalityölle.

Tutkimuksen empiirisessä osuudessa tutkin lastensuojelun sosiaalityössä työskentelevien perheterapeuttisesti orientoituneiden, koulutettujen ammattilaisten, kokemuksia oman suuntautumisensa vaikutuksista ja merkityksistä työhönsä. Samalla työryhmä rakentaa omaa kehityskertomustaan, johon nykyisin liittyy perheterapeuttinen orientaatio. Tutkimuksen aineisto kerätään ryhmähaastattelun ja kirjallisten narratiivien avulla. Tutkimuksen kohteena ovat Kaarinan kaupungin sosiaalitoimen lastensuojelun yksikkö ja ryhmähaastatteluun osallistuvien henkilöiden omat ja työryhmän yhteisesti luomat tarinat. Työryhmä ei ole sattumalta valikoitunut tutkimuksen kohteeksi, vaan siksi, että työntekijöillä on kokemusta jo pitemmältä ajanjaksolta perheterapeuttisesta työskentelyorientaatiosta lastensuojelun sosiaalityössä. Lisäksi he ovat julkisesti esitelleet (mm. Sosiaaliturvalehti 7/2003) omaa lähestymistapaansa. Työryhmä on saanut myös Akavalaisen Talentian vuoden 2004 työyhteisön kehittämispalkinnon tunnustuksena ansiokkaasta ja suunnitelmallisesta sosiaalityön kehittämisestä.

Tutkimustulokset raportoidaan kehityskertomuksena työntekijöiden narratiivien pohjalta siten, että aluksi tarkastellaan lähtötilannetta noin kymmenen vuoden takaa ja edetään vähitellen eri kehitysvaiheiden kautta pohtimaan nykytilannetta. Tässä raportin vaiheessa keskitytään luomaan kuvaa perheterapeuttisesti orientoituneen lastensuojelun sosiaalityön painotuksista, joissa päähuomio on työskentelyn terapeuttisuuden, vastuun ja vallankäytön sekä työmenetelmien ulottuvuuksissa. Lopuksi tarkastellaan työorientaation vaikutusta työntekijöiden työhyvinvointiin.

2 TUTKIMUSASETELMA

2.1 Tutkimusongelma

Tämän tutkimuksen tehtävänä on rakentaa kuvaa perheterapeuttisesti orientoituneesta lastensuojelutyöstä. Tutkimuksen teoria ja aikaisempi tutkimustieto pohjautuu sekä lastensuojelun sosiaalityön että perheterapian alaan. Tutkimuksen pääkysymys kuuluu: *Miten perheterapeuttisesti orientoitunutta lastensuojelun sosiaalityötä voidaan määritellä ja kuvata?* Kysymykseen pyritään vastaamaan narratiivisella tutkimusotteella, jossa työntekijät itse rakentavat kehityskertomustaan perheterapeuttisesti orientoituneesta käytännön lastensuojelun sosiaalityöstä.

2.2 Narratiivinen tutkimus

Tässä tutkimuksessa on käytetty laadullisen tutkimuksen narratiivista tutkimusotetta. Perustelut tälle valinnalle löytyvät sosiaalisen konstruktionismin näkemyksistä, joissa lähtökohtana on siis sosiaalitieteiden todellisuuskäsityksen muuttuminen modernista postmoderniin. Näkemykseni mukaan tarvitaan myös sosiaalityön lähestymistapojen kehittämistä vastaamaan postmodernin haasteisiin. Näihin haasteisiin vastaaminen vaatii myös empirian tutkimusotteelta vastaavuutta. Huomio tulee kohdistaa niihin kertomuksiin, jotka toimivat maailman todellisuuden ja merkitysten tuottajana, kuten tapahtuu esimerkiksi perheterapiassa, jossa perheet ja asiakkaat rakentavat todellisuuttaan kertomusten kautta.

Tutkimuksen kohteena on perheterapeuttinen orientaatio kytkettynä lastensuojelun työntekijöiden ja asiakkaiden vuorovaikutukselliseen kohtaamiseen sekä kommunikointiin, siis sosiaalityön psykososiaaliseen lähestymistapaan. Tässä kontekstissa nimenomaan sosiaalityöntekijöiden omat tulkinnat ja kokemukset ovat keskeisiä. Sosiaalityöntekijällä tulee olla ymmärrys oman toiminnan taustalla vaikuttavista teorioista, ja siitä mihin laajempaan viitekehykseen kyseessä oleva orientaatio voidaan kytkeä. Tämä on edellytyksenä systemaattiselle kehittämistyölle

yleensäkin. Tutkimuksessa siis nivoutuvat yhteen sekä teknis-rationaalinen että tieto-toiminnassa ulottuvuudet. Teknis-rationaalinen käsite viittaa käsitykseen teoreettisesta tieteestä ja tieto-toiminnassa taas teoriaan, jonka käytäntö tuottaa. Myös sosiaalityön empiirisessä tutkimuksessa kumpaakin ulottuvuutta tarvitaan rakentamaan teoriaa käytännön toiminnalle ja toiminnan kehittämiseksi (Floersch 2004, 161).

Postmoderni ajattelutapa näkee tieteen suureksi moderniksi metakertomukseksi, joka on alkanut hajota. Universaalisen totuuksien tilalle annetaan syntyä pieniä kertomuksia. Postmodernismi vie tutkimuksen varsin relativistisiin asetelmiin. Se perustuu ajatukseen, että todellisuuksia voi olla useita, ja totuus riippuu tarkastelijan näkökulmasta. Tutkimuksella pystytään tuottamaan autenttinen näkökulma, mutta ei objektiivista totuutta. Postmodernista näkökulmasta tarina kuin tarina luo oman todellisuutensa, ”tieteellinen” omansa ja ”fiktiiiviset” omansa. Kirjoittajien mukaan tällaiset oletukset todellisuuden ja tiedon luonteesta johtavat äärimmilleen vietyinä siihen, mikä tahansa ”tieto” on yhtä lailla puolustettavissa. Heidän mukaansa äärirelativistinen ote vie tieteen ojaan, mutta ojassa on naiivi realistikin, jos olettaa löytävänsä maailman sellaisena kuin se ”on” ja voivansa kertoa siitä edes suurin piirtein ”toden” tarinan mitään oleellista siihen lisäämättä ja pois jättämättä. Ero on lähinnä siinä, että nämä ojat, kuten ojat yleensä, ovat tien vastakkaisilla puolilla (Heikkinen ym. 1999, 40).

Gergen (1994, 72) ja Burr (1995, 1–8) ovat esittäneet, että sosiaalisessa konstruktionismissa kiinnitetään huomio ihmisten väliseen kielelliseen kanssakäymiseen, sillä puhuminen ja kirjoittaminen nähdään sosiaalista todellisuutta aktiivisesti muokkaaviksi voimiksi. Kielenkäyttöä ei tarkastella todellisuuden yksinkertaisena kuvana, vaan todellisuutta rakentavana toimintana. Kommunikoidessaan keskenään ihmiset rakentavat keskinäistä ymmärtämystä, tulkitsevat ja nimeävät asioita. Koska sosiaalinen todellisuus ei jäsenny merkityksiksi millään yksiselitteisellä tavalla, vaan mahdollisia tulkintoja on monia, on tärkeää pureutua niihin vuorovaikutusprosesseihin, joissa merkitykset valikoituvat, vakiintuvat ja muuttuvat. Kirjoittajien mukaan sosiaalisessa konstruktionismissa on kyse siitä, että meillä ei ole mahdollisuutta kohdata tutkimaamme todellisuutta ’puhtaana’, vaan aina jostakin näkökulmasta merkityksellistettynä. Jokinen ym.

(1999) mukaan merkityksellistämässä ovat mukana sekä merkitysten vakiinnuttamisen prosessi ja merkitysten muuttuminen ja uusien merkityksellistämisen tapojen esiin nouseminen (Jokinen 1999, 39).

Tutkimustulokset voidaan nähdä myös tutkijan konstruoituneina tulkintoina, joista lukija tuottaa omat merkityksensä. Tätä kutsutaan tutkimuksen hermeneuttiseksi kehäksi. Tutkijan ja tutkimuskohteen välinen suhde nähdään luonteeltaan myös konstruktivisena. Tutkija paitsi kuvaa tutkimustulostensa kautta sosiaalista todellisuutta, samalla myös luo sitä. Tutkijankaan kielenkäyttöä ei voida tarkastella faktojen raportoimisena, vaan siihenkin on suhtauduttava refleksiivisesti (Emt., 41).

Asiat, esineet tuntemukset, tunteet, instituutiot yms. tulevat tutkimuksemme kohteiksi jollakin tavoin nimettyinä. Ja vaikka tutkimamme kohteet eivät aina olisi sanallisesti artikuloituja (esim. kuvat, nonverbaalinen viestintä, infraruktuuri yms.), voi tutkija lähestyä niitä vain niiden symbolien ja merkitysten kautta, jotka ovat kulttuurisesti mahdollisia (Emt., 39).

Mönkkönen (2002, 38) on tuonut esille sen, kuinka sosiaalisen konstruktionismin vaikutus asiakastyötä koskevassa keskustelussa näkyy siinä, että on alettu korostaa sitä, että tarkasteltavan ilmiön olemus ja ongelman olemassaolo riippuvat myös tarkastelijan selitysmallista. Tämä tarkoittaa, että myös asiantuntijoiden ongelmien jäsenystapoja kyseenalaistetaan. Lisäksi on alettu korostaa, että asiakkaiden kuvaukset ympäristöstä, tapahtumista ja toisista ihmisistä ovat sosiaalista todellisuutta sellaisenaan. Keskustelu on nostettu merkittäväksi tutkimuskohteeksi sinänsä ilman, että keskusteluista etsittäisiin niiden taustalla olevia ”todellisia” asioita.

Narratiivisuuden käsite tulee latinan kielen sanoista *narratio* ja *narrare*, joista ensimmäinen tarkoittaa kertomusta ja jälkimmäinen kertomista. Käsitteelle ei ole vakiintunut suomenkielistä vastinetta englanninkielen *narrative*lle (Emt. 116). Suomessa esimerkiksi Hänninen (1999) käyttää sanaa tarinallisuus, jota voidaan pitää narratiivisuuden synonyyminä. Toisaalta kirjallisuustieteessä *tarinan* ja *kertomuksen* käsitteille on vakiintunut erillinen merkitys: kertomuksia pidetään

yläkäsittienä ja tarinaa sen alakäsittienä (Heikkinen 2001, 116). Tässä tutkimuksessa käytetään narratiivia, kertomusta ja tarinaa väljästi toinen toistensa synonyymeinä.

Heikkinen, Huttunen ja Kakkori (1999) ovat esittäneet, ettei narratiivisen tutkimusotteen tarvitse naulata itseään postmoderniin, äärirelativistiseen ”kaikki käy” –ajatteluun. Vaihtoehto voi olla se, että narratiivinen tutkimus voidaan ymmärtää väljäksi metodiseksi viitekehyyksi, jonka ydin on siinä, että huomio kohdistetaan kertomuksiin todellisuuden ja maailman ja maailman merkitysten välittäjänä ja tuottajana (Emt., 40).

Heikkinen ym. (Emt.) ovat kuvanneet pisimmälle kehitetyn totuuden korrespondenssiteorian, jonka Ludvig Wittgenstain (1889-1951) on nuorena filosofina esittänyt. Tässä todellisuus on Wittgenstainille toisistaan riippumattomien yksittäisten asiointilojen vallitsemista tai vallitsematta olemista. Ihmiset muodostavat näistä asiointiloista eli faktoista ajatuksia eli loogisia kuvia. Tämä kuva on tosi, jos sen merkityssisältö täsmää, toisin sanoen se on vastaavuussuhteessa todellisuuden kanssa. Kirjoittajat ovat viitanneet Aaltolaan (1976), jonka tulkinnan mukaan Wittgenstainilla oli idea universaalikronikasta, joka on täydellinen tiivistys tosista kompleksi ja –elementaarilauseista. Tätä universaalikronikkaa voidaan pitää kirjoittajien mukaan metakertomusten metakertomuksena, johon yhdistyisivät kaikki maailman todet tarinat (Heikkinen ym. 1999, 41).

Heikkinen ym. (Emt.) ovat myös todenneet, että kun elämäkertojen tai identiteettien totuudellisuutta tarkastellaan, narratiivinen koherenssi on yksi keskeisimmistä kriteereistä. Se edellyttää uusien tarinoiden kertomista siten, että aikaisempi tarina saadaan suhteutettua uuteen mielekkäällä tavalla, ilman katkoksellisuutta tai häiritsevää ristiriitaa. Näitä katkoksia pyritään ylittämään kertomuksen avulla.

Narratiivisessa tutkimuksessa varsinaisen tutkimuksen ja kertomuksen suhde on kaksisuuntainen: toisaalta tutkimus voi käyttää aineistonaan kertomuksia, ja toisaalta tutkimus voidaan ymmärtää kertomuksen tuottamiseksi maailmasta (Heikkinen 2001, 116).

Postmodernille tieteen- ja tiedonkäsitykselle ominaisina piirteinä pidetään tiedon keskustelunomaisuutta, joka perustuu eri havainnoitsijoiden keskinäisiin maailman merkitystä koskeviin neuvotteluihin. Näitä piirteitä ovat tiedon narratiivisuus, joka esiintyy kertomuksena, tiedon kielellisyys, joka on sidoksissa kielipeleihin, puheakteihin ja puhekäytäntöihin sekä tiedon interrelationaalisuus, jossa se on yhteisesti luotua ja yhteisön kielirakenteisiin sidottua (Wahlström 1992, 30).

Heikkisen ym. (2001) mukaan tarinoita voidaan myös arvioida sen mukaan, millaisia käytännöllisiä seurauksia niillä on. Tällöin pätevyyden kriteerinä pidetään toimivuutta eli pragmaattisuutta. Se mainitaan usein korrespondenssi – ja koherenssiteorian rinnalla totuusteorioiden klassikkona. Pragmatismissa totuuden käsite oikeastaan korvataan käytännöllisyyden ja toimivuuden käsitteillä (Emt., 44; myös Niiniluoto 2003, 37). Tässä käsillä olevassa tutkielmassa lähdetään juuri tästä totuudellisuuden arviointitavasta eli pyritään löytämään mitä käytännön ja toiminnan kannalta oleellista sosiaalityöntekijöiden tarinoissa painotetaan, silloin kun kyseessä on lastensuojelutyö, jossa sovelletaan perheterapeuttisia työmenetelmiä ja käsityksiä. Jokinen ja Suoninen (2000) ovat tutkineet sosiaalityön arkipäivää sosiaalisen konstruktionismin kautta. Siinä keskiössä on keskustelu, jossa tulkitaan asiakkaan tilannetta monesta eri näkökulmasta (Emt., 131–165).

3 MUUTTAVA PERHE NYKY-YHTEISKUNNASSA

3.1 Perheen muodon muutokset ja erilaistuminen

Tässä tutkielmassa lähtökohtana ovat perheisiin liittyvät muutokset postmodernissa yhteiskunnassa ja näiden muutosten vaikutukset lapsiin ja sitä kautta lastensuojeluun. Toisen maailmansodan jälkeen ja teollistumisen myötä perheinstituutio kävi läpi suuren muutoksen. Samaan aikaan hyvinvointipalvelut laajenivat ja kehittyivät voimakkaasti. Tähän ajanjaksoon liittyy myös kaupungistuminen ja modernin elämänmuodon yleistyminen. Yhteiskunta otti hoitaakseen osan perheen tehtävistä. Syntyvyys aleni ja perheet pienenivät, perinteisen perheen rinnalle ilmaantui uudenlaisia yhteiselämän muotoja, kuten avoliitot ja uusperheet, ja perheiden hajoaminen kiihtyi. (Sauli & Kainulainen 2001, 42–57.)

Perheet ovat selvästi menettäneet ”kiinteyttään” ainakin siinä mielessä, että ihmisillä on elämänsä aikana aikaisempaa useampia perhemuodostumia – ja sen seurauksena aikaisempaa useampia, mutta ehkäpä lyhytkestoisempia suhteita perheidensä jäseniin. Lasten hankkiminen on yksilön elämässä aikaisempaa harvinaisempi elämänvaihe, joka ajoittuu eri tavalla ja osa perheistä on aikaisempaa tilapäisempiä. Harvinainen elämänvaihe selittyy sillä, että lapsettomuus on lisääntynyt hitaasti ja tasaisesti. Vuonna 1986 noin 18 prosenttia 35-vuotiaista naisista oli lapsettomia ja vastaava luku vuonna 2000 oli jo 25 prosenttia. Avio- ja avoliitot eivät pysy koossa yhtä pitkään kuin ennen. Nykyperheiden jäsenet voivat vaihtua moneenkin kertaan. (Emt. 2001, 42–57.)

Perheen määritelmä on nykyisin laajentunut ja riippuu usein siitä, kuka on määrittäjän asemassa. Jos kysytään asianomaisten itsensä subjektiivista kokemusta perheestä, voi se olla ristiriidassa esimerkiksi julkisen vallan määritysten kanssa. Yhteiskunnallisissa keskusteluissa usein haikaillaan menneen niin sanotun ydinperheen perään. Kuitenkin lapsiperheitä, joissa on kaksi hetero vanhempaa, jotka asuvat avioliitossa keskenään, on suurin osa, noin 85 % suomalaisista lapsiperheistä. Avoliitossa asuu siis vain noin 15 % lapsiperheiden vanhemmista. Myös näiden

perhetyyppien määrä on lisääntymässä, avio- ja avoerojen lisääntyessä sekä tarkoituksellisen yksinhuoltajuuden lisääntyessä. Tilastojen mukaan Suomessa vuonna 1990 yksinhuoltajaperheitä oli 14 % ja määrä oli noussut vuoteen 1996 18 %:n. Suomalaisia avioeroja myönnetään vuosittain n. 13 – 14 000. Avioeron kokee vuosittain n. 20 000 lasta. (Reuna 1997.)

Uusperheet eivät toisaalta ole mikään uusi ilmiö, sillä esimerkiksi 1800-luvulla oli tavallista, että uusi suhde solmittiin toisen puolison kuoleman jälkeen, olihan naisten yleisin kuolinsyy tuolloin lapsivuoteeseen tai synnytykseen kuoleminen. Tällä hetkellä kaikkiaan lähes 100 000 suomalaista lasta asuu uusperheissä, joka on noin 9 % kaikista suomalaista lapsista. Heistä kolmasosa on uusperheisiin syntyneitä uusia yhteisiä lapsia, joita uusperheisyys koskettaa etenkin sisarusuhteiden osalta. Uusperheitä oli Suomessa vuoden 2000 lopussa 47 300, joka on noin 8 % lapsiperheistä. Näiden perheiden määrän ennustetaan lisääntyvän tulevaisuudessa. (Ritala-Koskinen 2001, 103–125.)

Samaa sukupuolta olevien henkilöiden parisuhteet ovat saaneet mahdollisuuden viralliseen vahvistamiseen. Ilmapiiri yhteiskunnassa näitä parisuhteita kohtaan on siis muuttunut myönteisemmäksi ja tämä antaa mahdollisuuden elää homoseksuaalisessa parisuhteessa ja muodostaa perhe. On näin ollen todennäköistä, että nykyisin samaa sukupuolta olevien parisuhteessa elää aikaisempaa enemmän yhteistuumin hankittuja lapsia. Homo- ja biseksuaalien perheet voivat olla monimuotoisia: perheisiin voi esimerkiksi kuulua omia tai kumppanin lapsia. (Oikeusministeriö, Lainvalmisteluosaston julkaisu 2/1999.)

3.2 Muutosten vaikutuksia lasten hyvinvointiin ja vanhemmuuteen

Tässä luvussa tarkastellaan sitä, onko perheen rakenteen muutoksilla vaikutuksia lapsiin ja nuoriin, sekä vanhemmuuteen ja mitä vaikutukset ovat lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta. Olen erityisesti keskittynyt tarkastelemaan perhettä koossa pitävien tekijöiden muuttumista ja niiden vaikutuksia lapsen perhekokemuksiin ja edelleen hyvinvointiin. Lisäksi olen pohtinut perhemuotojen ja lasten kehityksen sekä

hyvinvoinnin välistä suhdetta, tässä erityisesti olen nostanut esille yksinhuoltajuuden ja sen, miten erotilanteet saattavat vaikuttaa lapsiin.

Suomen lainsäädäntö, kuten lastensuojelulaki, luo reunaehdot lasten hyvinvoinnille velvoittamalla turvaamaan kasvuolot ja ympäristön sekä puuttumaan asiaan, mikäli lapsen terveys kehitys uhkaavat vaarantua. Sopimukset ja lait luovat puitteet lasten hyvinvoinnille ja toimivat välineinä sen edistämisen yhteydessä muiden lapsipoliittisten ja yleisten yhteiskuntapoliittisten toimien rinnalla (Vornanen 2001).

Olen ottanut johdanto-osassa esille sen, kuinka nykyisin perheen koossa pitävät tekijät ovat muuttuneet. Forsberg (2003, 86) on esittänyt, kuinka monet yhteiskuntatieteilijät ovat korostaneet tunteiden tärkeyttä aikamme perhesuhteita rakentavina tai hajottavina tekijöinä. Hän viittaa sellaisiin kärkinimiin kuten Giddens (1992; 1999, 59–66), Beck ja Beck-Gernsheim (1995), sekä suomalaisista tutkijoista Jallinojaan (2000), jotka ovat nostaneet tunteet ja niihin liittyvän neuvottelun perhesuhteita koskevan aikalaiskeskustelun ytimeen. Samoin on korostettu kasvaneita valinnan mahdollisuuksia intiimisuhteissa: jos suhde ei tarjoa tunneperäistä tyydytystä, sen lopettaminen ja vaihtaminen toiseen on aiempaa helpompaa. Kuitenkin tunnekeskeinen perhesuhteiden vaihtuminen vaikuttaa myös lasten perhekokemuksiin (Forsberg 2003, 86–102). Forsbergin (Emt., 102)) mukaan tiedetään varsin vähän siitä, millaisena postmodernin ajan perhe-elämä ylipäättään lasten tunnemaisemana näkyy. Viitaten Masoniin ja Falloon (2001, 105) hän edelleen väittää, että oikeastaan lasten tunteet heidän itsensä kuvaamina eivät juurikaan ole saaneet osakseen sosiaalitieteellistä mielenkiintoa.

Rönkä ym. (2002) toteavat, että varsinaista tutkimusta perhemuotojen ja nuorten hyvinvoinnin välillä on tehty kansainvälisesti varsin paljon, mutta tulokset ovat olleet jokseenkin ristiriitaisia. Perherakenteiden muutosten on todettu vaikuttavan nuoren hyvinvointiin, mutta ei yksinkertaisella kumuloivalla tavalla. Rönkä ym. viittaavat myös tutkijoiden Galambos ja Ehrenberg (1997) kritiikkiin uusperhetutkimuksen riskikeskeisyydestä. He haluavat vanhempien eron negatiivisten vaikutusten lisäksi kiinnittää huomiota sen tuomiin mahdollisiin positiivisiin seurauksiin ja mahdollisuuksiin. Heidän mielestään lapsen kehitykseen vaikuttavat enemmän perhevuorovaikutuksen ja vanhemmuuden laatu, eikä niinkään perherakenne tai

ulkoiset tekijät kuten vanhempien toimeentulo tai sosiaalinen asema. Lisäksi he esittävät, että vanhempien eron kielteiset seuraukset nuorelle johtuvat yleensä toisen vanhemman, joka yleensä on isä, poissaolosta, aiempaa heikommasta taloudellisesta asemasta sekä vanhempien välisistä riidoista ennen eroa, eron aikana ja eron jälkeen. Vanhempien ero katkaisee lapsen elämässä jatkuvuuden tunteen ja tuo mukanaan monia elämänmuutoksia mm. asunnon, koulun, lähiympäristön ja toveripiirin vaihtuminen ja ystävyysuhteiden mahdollinen katkeaminen, jotka kasaantuessaan asettavat lapsen sopeutumiskyvyn koetukselle. (Rönkä ym. 2002, 63–64.)

Vanhempien väliset ristiriidat erotilanteissa aiheuttavat huolta ja ahdistusta lapsille. Rönkä, Viheräkoski, Litsilä ja Poikkeus (2002) ovat tutkineet nuoria vanhempien perhesuhteiden muutoksessa. Heidän tutkimistaan nuorista puolet vastasivat huolen aiheeksi vanhempien väliset riidat. Edeltävän vuoden aikana oli 16 % nuorista kertonut vanhempien välillä olleen voimakkaita erimielisyyksiä. Nuoret olivat kokeneet riidat ahdistavina, ja ne olivat tuottaneet ärtymystä ja häirinneet koulun käyntiä. Ongelmien kasaantuminen ja suojaavien tekijöiden puuttuminen lapsen ja nuoren elämässä saatavat johtaa tuhoisaan elämäntyyliin kuten päihteiden käyttöön ja rikoskierteeseen. Tällaiset ongelmat ovat myös yhä yleisempiä syitä lastensuojelun tarpeen aktivoitumiseen. (Emt., 51–72.)

Yksivanhempaisten perheiden ja uusperheiden lapset kohtaavat erilaisia ongelmia, mutta molemmissa perhetyypeissä tutkijat korostavat vuorovaikutussuhteiden laadun ja lapsen oman osallistumisen vaikutusta hyvinvointiin. Merkittävää lapsen sopeutumisessa uuteen elämäntilanteeseen on emotionaalisen tuen saaminen useimmiten vanhemmilta, mutta myös sisaruksilta, muilta sukulaisilta tai ystäviltä (Emt., 64).

Nätkin (2003) esittää kritiikkiä problematisoituun yksinhuoltajuuteen. Hänen ajatuksensa on, että lapselle voidaan olla hyviä monista lähtökohdista käsin. Nätkin jatkaa, että jonkin elämäntavan sosiaalinen stigma tai häpeällisyys ja arveluttavuus tuottaa lapselle paljon enemmän pahoinvointia kuin moninaiset perhejärjestelyt. Yksinhuoltajuudestakin tulee ongelma silloin, kun se johtaa köyhyyteen ja alati vaihtuviin ihmissuhteisiin. (Nätkin 2003, 16–38.) Lastenpsykiatri Solantauksen artikkelissa (2001) on esitetty, että erilaistenkin perheiden ongelmat ovat ytimeltään

samoja kuin ydinperheissäkin: parisuhteen ongelmat, riitaisuus, väkivalta ja tällä hetkellä erityisesti työn ja perheen yhteensovittaminen. Alasen (1992) tutkimuksen mukaan on olemassa kolmenlaisia lapsuusmalleja yksihuoltajien lapsilla. Osa lapsista jatkoi avioeron jälkeen klassisessa perheperustaisessa ja suojatussa lapsuusmallissa. Toisen osan urbaani lapsuus taas perustui pitkälti toverisuhteisiin, jotka olivat laajentuneet kodeista julkiselle alueelle. Kolmatta ryhmää Alanen nimittää innovatiiviseksi lapsuusmalliksi, sillä siinä perhesuhteet ovat laajentuneet ohi ydinperheen. Alanen esittää, että psykologit ja lastensuojelutyöntekijät voivat havaita ”riskejä” mainittujen lasten epätavallisessa perhe-elämässä. (Alanen 1992.)

Kuronen (2003) on kritisoinut sitä, että tilastoissa näkyvä vanhemmuus on selkeästi sukupuolittunutta, vaikka usein suomalaisessa perhekeskustelussa vallitsee yhtäältä sukupuolineutraalius, ehkä jopa sukupuolisokeus. Hän esittää, että tarkemmassa analyysissä vanhemmuus kuitenkin osoittautuu jakaantuvan epätasaisesti ja sukupuolettomat vanhemmat osoittautuvat äideiksi. Näin on myös erovanhemmuudessa (Kuronen 2003, 107–108).

Lastensuojelun huostaanotoissa korostetaan ajatusta syntymäperheeseen paluusta (pitkäaikaiseksikin tarkoitettu sijoitus pyrkii olemaan väliaikainen) ja yhteyden ylläpitoa syntymävanhempiin. Siinä samoin kuin adoptiossakin korostuu sama perhesuhteiden monitasoisuus, joka on tunnusomaista esimerkiksi uusperheissä eläville lapsille. Näissä perheissä sosiaalinen, psykologinen, juridinen ja biologinen vanhemmuus eivät ryhmitä samaan suhteeseen vaan jakaantuvat useampaan suhteeseen ja niiden kaikkien samanaikaista ylläpitoa pidetään toivottavana. (Ritala-Koskinen 2001.)

3.3 ”Kaikki onnelliset perheet ovat toistensa kaltaisia, jokainen onneton perhe on onneton omalla tavallaan”

Luvun otsikko on ensimmäinen lause Tolstoin romaanista ”Anna Karenina”. Tuo lause on mielenkiintoisen moniulotteinen. Aaltosen (2002) mielestä lauseessa kiteytyy se, miten houkuttelevaa on luokitella perheen häiriöitä ja miten vaikeaa – tai tarpeetonta – on luokitella hyvänä pidettyjä asiantiloja. Silloin, kun mietitään

erilaisten vaikeuksien ja kriisien selvittelyä ja hoitamista, ei riitä, että luokitellaan paha olo ja oireet. Aaltosen mukaan tarvitaan myös kosketusta siihen, millä eri tavoilla asiat voisivat olla, jos ei onnellisesti, niin ainakin hyvin. Juuri tämä yritys on nähdäkseni sekä perheterapian että lastensuojelutyönkin tavoitteena. (Emt., 154–155.)

Tutkimuksia lasten ja nuorten hyvinvoinnin eroista perhemuotojen välillä on kansainvälisesti paljon, mutta tulokset ovat olleet useinkin toisiinsa nähden ristiriitaisia (Rönkä ym. 2002, 62). Alasen (1994) näkemys on, että tutkimuksissa ei ole perusteltua yhdistää yksivanhempaisia perheitä samaan kategoriaan sillä oletuksella, että elinympäristöt ovat identtisiä pelkän perhemuodon perusteella. Hänen mielestään perhemuodon lisäksi löytyy runsaasti muita lasten kehitystä selittäviä ja siihen vaikuttavia tekijöitä, joissa perheet eroavat toisistaan: mm. perheen taloudelliset resurssit, perhesuhteiden laatu ja historia, sukulaisten ja ystävien antama tuki sekä perheiden suhde lähiympäristöönsä. Alasen mukaan tutkimusasetelmaa olisi laajennettava siten, että perherakenteen ohella otettaisiin huomioon yksivanhempaisten perheiden arkielämään vaikuttavat taloudelliset, sosiaaliset, kulttuuriset ja poliittiset tekijät (Emt. 1994.)

Vaikka tässä tutkielmassa on tuotu esille erityisiä ongelma-alueita, jotka liittyvät perherakenteiden muutoksiin, ongelmat saattavat yhtä hyvin koskettaa myös perinteisiä ydinperheitäkin. Samalla tavalla voidaan ajatella, että perheiden toimivuus ei myöskään ole varsinaisesti sidoksissa sen rakenteeseen, vaikkakin perheen kehitysvaiheiden ja tai perheenrakenteen muuttuessa riski jäsenten oireiluun kasvaa. Toisaalta perheiden erilaistuessa lisääntyvät muutoksiin liittyvät väistämättömät kriisit, jotka saattavat ylittää vaikeusasteeltaan normaalit perheen elämään liittyvät kriisivaiheet.

Hyvin toimivan perheen tunnusmerkkejä ovat tuoneet esille Wahlberg ja Isohanni (1996a) artikkelissaan. He esittävät, että hyvin toimiva perhe voi olla rakenteeltaan millainen tahansa, kunhan jäsenet ovat yleensä tyytyväisiä ja onnellisia, kokevat yhdessäolon turvalliseksi, saavat tukea ja rohkaisua toisiltaan ja voivat toteuttaa toiveitaan yhteisten sopimusten mukaisesti. Tämän lisäksi perheenjäsenet eivät saa poiketa ympärillään olevan yhteiskunnan ja yleisesti hyväksytyjen yhteisöjen

säännöistä siinä määrin, että he uhkaavat niitä tai ovat jatkuvassa ristiriidassa niiden kanssa. (Wahlberg & Isohanni 1996a.)

Walhberg ja Isohanni (1996b) ovat halunneet edellä esitetyllä kommentilla selkiyttää sitä, että näissä tilanteissa helposti syntyy ristiriita-asetelmia. Lapsi voi esimerkiksi kasvaa ympäristössä, jossa hän on osana jatkuvaa kamppailua oman ja vanhempiensa elämäntavan puolesta muuta yhteiskuntaa vastaan. Tästä johtuen hänen persoonallisuutensa ja suhtautumisensa muihin ihmisiin yhteiskunnassa kehittyy erilaiseksi kuin jos hänen vanhempansa olisivat hyväksyneet valtaväestön arvot ja säännöt. He jatkavat, että tästä johtuen joillekin lapsille kasvaminen tällaisessa ympäristössä saattaa olla jopa riski myöhempää oireilua ajatellen. Toisaalta kirjoittajat myöntävät, että joitakin lapsia tällainen kokemus saattaa jopa karaista selviämään vaikeuksista sekä innoittaa luovaan toimintaan (Emt.).

3.4 Perheiden muutokset lastensuojelun näkökulmasta

Tässä luvussa pyrin luomaan kuvaa lastensuojelun asiakkaana olevien perheiden rakenteista. Lastensuojelun perheet eroavat rakenteellisesti selvästi joiltakin osin koko väestön lapsiperheistä.

Vertailu kaikkien lapsiperheiden ja niiden perheiden tilanteesta, joissa lasten terveys ja kehitys ovat vaarantuneet ja jotka tämän vuoksi ovat lastensuojelun asiakkaina, viittaa huonojen olosuhteiden kasautumiseen ja elinolojen väliseen kuiluun. (Sauli & Salmi 2002, 24.)

Vertailu on tehty kymmenen vuotta sitten, se kuitenkin antaa pohjaa nykytilanteenkin tarkastelulle. Kaikista lapsiperheistä 15 % oli vuonna 1990 yhden vanhemman perheitä valtaosan ollessa kahden vanhemman perheitä. Lastensuojelun asiakasperheiden rakenne oli lähes päinvastainen, näistä perheistä 62 % oli yhden ja 33 % kahden vanhemman perheitä (5 % asiakkaista oli itsenäisesti asuvia nuoria). Lapsiluku oli lastensuojelun asiakasperheissä suurempi kuin perheissä keskimäärin: vuonna 1987 joka kolmannessa lastensuojelun asiakasperheessä oli vähintään kolme lasta, kun kaikista perheistä vain noin joka seitsemännessä oli lapsia tämän verran

(Kivinen 1992). Erilaisuuden kuva kärjistyi vielä siinä, että koko väestössä yhden vanhemman perheistä monilapsisia oli keskimäärin vain 6 %, kun taas lastensuojelun yhden vanhemman asiakasperheissä joka kolmannessa oli vähintään kolme lasta (Sauli & Salmi 2002, 25.)

Lastensuojelun asiakasperheissä perheenmuodostusta ei niinkään ole myöhennetty, vaan pikemminkin sitä voidaan luonnehtia suunnittelemattomaksi. Perheet ovat sosiaaliselta asemaltaan kovin erilaisia kuin koko väestön perheet. Kaikista työikäisistä oli yrittäjiä tai toimihenkilöitä vuonna 1990 yli puolet, työntekijöitä viidennes sekä opiskelijoita ja eläkeläisiä myös viidennes. Lastensuojelun asiakkaana olleiden perheiden ”päämiehistä” vain joka viides kuului yrittäjiin tai toimihenkilöihin, kaksi viidestä oli työntekijäasemassa. Runsaalla neljänneksellä (28 %) ei ollut lainkaan kokemusta työelämästä (äideistä 33 % ja isistä 9 %). Vanhempien koulutusura on ollut hapuileva ja keskimääräistä useammin keskeytynyt. Elinolojen erilaisuus ilmeni myös siinä, että perheet olivat usein riippuvaisia sosiaaliturvasta ja että valtaosa (85 %) lastensuojelun asiakasperheistä asui vuokralla (Sauli & Salmi 2002).

Uusperheessä elävien lasten näkemystä ”omasta perheestä” on tutkinut muun muassa Ritala-Koskinen (2003). Äitinsä tai isänsä uudessa perheessä elävälle lapselle oma perhe näyttäisi harvoin olevan sama kuin uusperhe vain poikkeustapauksissa. Tällöin lapsen suhteen toiseen biologiseen vanhempaansa ovat syytä tai toisesta poikki. Pelkät tunnesiteet lapsen arjesta kokonaan poissaolevaan vanhempaan eivät riitä siihen, että lapsi liittäisi hänet omaan perheeseensä. Biologinen vanhempi on voinut tehdä myös sellaisia tekoja, joiden seurauksena hän on lapsen silmissä menettänyt arvonsa vanhempana. Tällöin käytännöllisen vanhemmuuden purkautumisen lisäksi lapsen kiintymys biologiseen vanhempaansa on murentunut (Emt., 127–128). Edellä esitetty viittaa myös lastensuojelun piirissä olevien lasten kokemusmaailmaan, jossa lapsen kokemaan perheeseen voivat kuulua sijaisperheen lapset ja vanhemmat joko biologisten vanhempien ja sisarusten ohella tai sijasta.

”Näkymättömien isien” ilmiö on huomattu myös lastensuojelutyössä ja lastenvalvojan tehtävissä. Tämä tulee esille esimerkiksi silloin kun nuori, jonka vanhemmat ovat eronneet, oireilee niin hälyttävästi, että lastensuojelu aktualisoituu.

Toisaalta tämän ilmiön kanssa joutuu tekemisiin silloin, kun lapsen ja isän välillä sovitut tapaamiset eivät toteudu. Huttunen (2001) on tarkastellut useissa tutkimuksissaan isiä ja isyyttä. Hän on huomannut samanaikaisesti sekä vahvistuvan että ohenevan isyyden kehityssuunnat. Kehityssuunnilla Huttunen viittaa sekä isänä olemisen konkreettisiin tapoihin että isyyteen liittyviin ajattelumalleihin. Hänen mukaansa oheneva isyys käy ilmeiseksi muun muassa isissä, jotka erossa ovat loitontuneet lapsistaan. (Emt. 2001, 151–163.)

Yhteishuoltajuuden sekä isän ja lapsen suhteen äärimmäistä korostamista, joka joissakin tilanteissa saattaa jopa vaarantaa naisen ja lapsen turvallisuuden, on pohtinut muun muassa Oranen (2001). Hän on tuonut esille uuden tärkeän ja kriittisen näkökulman, jossa naisiin, lasten äiteihin kohdistunutta väkivaltaa ei oteta riittävästi huomioon lasten huolto- ja tapaamisoikeuskäytännöissä. Orasen perustelu pohjautuu ajatukseen lapsen edusta: isän ja lapsen suhteen tukeminen ei voi tapahtua lapsen ja äidin turvallisuuden kustannuksella. Tässä hän on arvostellut myös sosiaaliviranomaisia ja tuomioistuimia, jotka hänen mukaansa pitävät lapsen ja vanhemman suhdetta erillisenä lapsen äidin kohtaamasta väkivallasta tai eivät osaa kiinnittää huomiota väkivaltaan. (Emt., 21–22.)

Vanhemmuutta verottaa nykyisin se, että yhä vaativammaksi käyvä työ vie aikaa ja voimavaroja. Sosiaalisten verkostojen murenemisen vuoksi yhä useammilla vanhemmilla ei ole enää lähipiirissään ihmisiä, joilta kysyä neuvoa kasvatuspulmissa tai parisuhteeseen liittyvissä vaikeuksissa. Tämän kaltaiset tilanteet ovat haasteita sosiaalityöntekijöille, heidän työskennellessään vanhempien ja heidän lastensa asioissa esimerkiksi lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuksiin tai elatukseen liittyvissä (Laki lapsen hullosta ja tapaamisoikeudesta 1983) asioissa avioeron yhteydessä, tai kun perhe tai perheen nuori on jostain syystä ohjautunut lastensuojelun asiakkuuteen. Perheneuvonta liittyy oleellisena osana sosiaalitoimistoissa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden toimenkuvaan. Ongelmat haastavat sosiaalityöntekijöiden kyvyt ymmärtää ja tehdä yhteistyötä näiden perheiden lasten hyvinvoinnin edistämiseksi. Kokemukseni onkin, että työskentelyn alussa on hyvä käyttää riittävästi aikaa perheen tapaamisiin, jotta voidaan päästä ”sisään” perheen dynamiikkaan, perhesysteemiin ja sen sisäiseen kulttuuriin, johon kuuluu myös pyrkiä tunnistamaan mahdollinen väkivalta tai sen uhka perheessä.

Joskus avioerotilanteessa tai muussa perheen kriisitilanteessa saattaa aktivoitua lastensuojelullinen ennaltaehkäisevä näkökulma tai varsinaiset interventiot (ks. Litmala 2002; Taskinen 2001). Lastensuojelulaki velvoittaa sosiaalityöntekijää ja muita perheiden sekä vanhempien kanssa työskenteleviä viranomaisia ottamaan huomioon päätöksiä tehtäessä aina lapsen näkökulman. Lastensuojelun avohuollon tukitoimia saatetaan tarjota tueksi, jos perheessä vanhemmilla on esimerkiksi päihde- ja/tai mielenterveysongelmia, joilla voi olla vaikutusta lapsen hyvinvointiin. Aaltonen (2002) on todennut, että jo lähtökohdiltaan vuorovaikutuksellisia ongelmia ovat monet perhe-elämään kuuluvat vaikeudet ja ristiriidat. Ne saattavat liittyä perheen normaalikehitykseen, kuten lasten itsenäistymiseen, tai perheen hajoamiseen, avioeroon, perheenjäsenten sairauteen tai kuolemaan tai vaikeisiin perhettä koskettaviin kriiseihin, kuten itsemurhatilanteisiin. Tällöin on kyse työntekijän näkökulmasta katsottuna yrityksestä avata jumiutunut tilanne. (Emt. 2002, 144.)

Riitaisissa erotapauksissa vanhemmat usein joutuvat kysymään mielipidettä sosiaalityöntekijöiltä. Työntekijällä on näissä tilanteissa mahdollisuus tukea vanhempia pohtimaan syvällisemmin avioeroon liittyvien valintojen ja niiden seurausten vaikutuksia lapsiin. Systemaattinen ja sovitteluva työskentely voi olla lastensuojelun ennaltaehkäisevää työtä parhaimmillaan. Sosiaalityöntekijä voi olla rinnalla kulkija ja antaa oman asiantuntijuutensa perheen käyttöön sekä antaa tilaa perheen ja vanhempien määrittellä itse itsensä ja avun tarpeensa. Hän voi olla tässä myös keskustelun käynnistäjänä ja kuuntelijana. Avioeroon liittyvissä huolto- ja tapaamisasioissa sekä lastensuojeluasioissa perheterapeuttisesti suuntautunut sosiaalityö on rakentava malli luoda yhteistyötä. Perheterapiassa korostuvat perhe- ja lapsikeskeisyys sekä avoin dialogisuus, sosiaalityön ulottuvuus taas korostaa täydentävästi asiaan liittyvään yhteiskunnallista ja sosiaalipoliittista sekä juridista näkökulmaa.

Sen lisäksi, että perherakenteiden muutokset lisäävät haasteita lastensuojelun suuntaan, lapsiperheiden huono-osaisuus vaikuttaa myös lasten hyvinvointiin ja lisää lastensuojelun tarvetta. Huono-osaisuuden sosiaalinen periytyvyys on heikentynyt viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana. Yhteiskuntamme on tarjonnut

mahdollisuuden sosiaaliseen nousuun ja paremman elämän tavoitteluun. Tästä pitkästä kehityksestä huolimatta perheellä on yhä edelleen suuri vaikutus lasten elämänselkkuun. Huono-osaisten perheiden lasten marginalisoitumisriski on silti yhä selvästi suurempi kuin muiden lasten. (Sauli & Kainulainen 2001, 56.)

Lastensuojelu koetaan usein haasteellisena ja uuvuttavana sosiaalityön alueena. Tuo uupumus on usein seurausta voimattomuuden ja keinottomuuden tunteesta ja siitä ristiriitaisesta asemasta, jossa sosiaalityöntekijä työskentelee. Lastensuojeluprosessin eri vaiheissa, ennaltaehkäisevästä työstä huostaanoton viimesijaisuuteen saakka voidaan nähdäkseni kehittää työmenetelmiä, joissa sekä perheen että lapsen subjektiisuus asetetaan vähintään tasa-arvoiseen asemaan työntekijän kanssa. Yhteisen näkemyksen löytäminen on usein dialogisen vuorovaikutteisen prosessin tulos (esim. Mönkkönen 2002).

Jotta yhteinen näkemys löydetään, on sosiaalityöntekijän pyrittävä näkemään myös niitä tekijöitä, joita ei varsinaisessa dialogissa suoraan nouse esille. Näitä tekijöitä ovat esimerkiksi perheen sisäinen dynamiikka, perhesysteemit ja vuorovaikutuskuviot, joiden avulla perheenjäsenet kommunikoivat keskenään. Tämän lisäksi perheen muutokset esimerkiksi perherakenteessa tulisi huomioida.

Eräänlainen perheterapeuttinen nyrkkisääntö on, että perheessä on alttiutta syntyä oireita tai ongelmia aina, kun joku on perheeseen tulossa, tai kun joku on siitä lähdössä. Ne ovat tekijöitä, jotka usein olennaisesti muuttavat perheen psykologista asetelmaa. (Furman & Jakobson 1988, 46–47.) Muutokset aiheuttavat aina jonkin verran kriisiytymistä perheen jäsenissä ja jäsenten kesken. Muutos perheessä, johtuipa se rakenteellisista tai perheen sisäiseen vuorovaikutukseen liittyvistä tekijöistä, vaikuttaa aina kaikkiin perheen jäseniin. Muutokset yleensä, vaikka niiden tulos olisikin positiivinen, horjuttavat perheen sisäistä tasapainoa, luoden näin paineita lasten ja aikuisten elämään. Perheterapeuttinen ja ajattelu voi tuoda tarvittavaa ymmärrystä ja ymmärrystä sosiaalityöntekijälle työskenneltäessä nykyisten erilaistuvien perheiden kanssa.

Tässä luvussa olen ymmärtänyt lastensuojelun sekä ennaltaehkäisevänä että korjaavana interventiona. Perheen rakenteeseen liittyvien muutosten huomioimisessa

voidaan nähdä sosiaalityön näkökulmasta aina lastensuojelun ennaltaehkäisevä ulottuvuus. Tämä realisoituu sosiaalityössä lastenvalvojan tehtävissä sekä sosiaalityöhön kuuluvassa perheneuvontatyössä, joka on nähdäkseni myös lastensuojeluntyöhön kuuluva osa-alue. Lähtökohtana on lapsen edun huomioiminen ja aseman selkiyttäminen sekä vanhemmuuden erityisyys perheen hajoamisen takia tai siitä riippumatta.

3.4.1 Rakenteellisesti epävakaa lastensuojeluperheet

Mielenkiintoisen näkemyksen lastensuojeluperheistä on tuonut esille moniammatillinen perheterapian työryhmä, jossa ovat mukana lastenpsykiatri Esko Varilo, erikoissairaanhoidaja Pirjo Vuornos, psykologit Jan-Christer Wahlbeck ja Helena Lounavaara-Rintala. Työryhmän historia on alkanut Lastenlinnan sairaalasta, jossa he ovat aloittaneet polikliinisesti Milanolaisen systeemisen perheterapian tekemisen psykoottisten lasten kanssa. Esko Varilon väitöskirja (1993) on käsitellyt perheen arviointia adoptiossa. Helena Lounavaara-Rintala (esim.1999) on tutkinut väkivaltaisesti käyttäytyviä lapsia perheterapian ja hoitoyhteisön kannalta. Pirjo Vuornos on erikoistunut koulutuksissa perheterapeuttien omien taustojen psykoterapeuttiseen työstämiseen. Jan-Christer Wahlbeck on erikoistunut luoviin menetelmiin ja jungilaiseen näkökulmaan. Työryhmä työskentelee nykyisin koulutuskeskuksessaan Vuorovaikutusprosessien tutkimuskeskuksessa, jossa he kouluttavat tulevia perheterapeutteja.

Varilo ym. (1999) ovat pyrkineet määrittelemään tyypillistä lastensuojeluperhettä. Heidän käsityksensä mukaan varsin suuri osa näistä tyypillisesti lastensuojeluperheiksi profiloiduista perheistä, muodostaa systeemisesti ja dynaamisesti yhtenäisen perhetyypin, jonka hoitaminen saattaa olennaisesti rakentua tämän systeemin ymmärtämiseen. Näille perheille on tyypillistä äkilliset tilapäiset ja lopulliset eroamiset. Kuka tahansa perheenjäsen, useimmiten jompikumpi vanhemmista, saattaa äkkiä, ilman varoitusta taikka selitystä, poistua muiden luota ja kadota joko moneksi päiväksi tai kuukaudeksi, jopa lopullisesti. Tyypillistä työryhmän mukaan on, että lähtöä ei selitetä enakkoon, sitä ei mitenkään valmistella eikä sitä kukaan näytä surevan. Surun tilalla saattaa olla katkeruutta, halveksuntaa ja

vihaa. Katoamisia on hyvin erityyppisiä: jompikumpi vanhemmista saattaa matkustaa hyvinkin kauas toiseen valtioon, joku perheenjäsen tekee itsemurhan, jompikumpi vanhemmista muuttaa asumaan toisen naisen tai miehen luo tai lapset unohdetaan päiväkotiin tai heitä ei noudeta sopimuksen mukaan sijaishoidosta tai heidät unohdetaan isovanhempien hoitoon epämääräisellä sopimuksella. Lastensuojeluperheelle on lisäksi tyypillistä, että kun rakennetaan perheen sukupuuta, paljastuu sekava, kaottinen ja mutkikas ihmissuhdeverkosto. (Emt., 50–51.)

Työryhmä on todennut lastensuojeluperheitä hoitaessaan, että perheissä ei lapsille yleensä kerrota tai selitetä mitään tai annetaan totuutta hämärtävä kuva asioista. Tähän liittyen perheenjäsenistä käytetään harhaanjohtavia nimityksiä, lapselle ei kehity eheän näköistä kuvaa perheestä eikä siihen kuulumisesta. Ketä tahansa, myös yhden yön tuttavaa, kutsutaan isäksi. Lapsi ei silloin voi huomata, että isä on kadonnut, eikä hän myöskään pääse selvyteen siitä, mitä 'isä' tarkoittaa. Myös äiti-sanaa voidaan käyttää kenestä tahansa: isoäiti voi uskotella lapselle olevansa äiti, vaihtuvat äitipuolet esitetään lapselle äitinä ja niin edelleen. Työryhmä on sitä mieltä, että tällä tavalla lapselta katoavat tärkeiden käsitteiden merkitykset, kuten äiti, isä, sukulainen ja pysyvä ihmissuhde. (Emt., 50–51.) Työryhmä on kehittänyt tutkimuksiinsa perustuen muun muassa menneisyysmatkailuksi (Solveig-terapia) kutsutun hoitomuodon sijoitettujen nuorten kuntoutukseen ja eheytymiseen. (Lounavaara-Rintala ym. 1999, 1.)

Edellä kuvatuille perheille on usein ominaista se, että perheessä ei keskustella perheen asioista, eivät perheen jäsenet keskenään, eivätkä perheenjäsenet työntekijöiden kanssa. Näissä perheissä eron tapahduttua perheenjäsenet helposti kieltäytyvät tapaamasta toisiaan, niin että avio- tai avopuolisot eivät suostu saman pöydän ääreen; vanhemmat eivät usein myöskään halua nähdä lapsiaan eivätkä lapset vanhempiaan. Tämä tekee perheiden auttamisen perheterapialla, samoin lastensuojelulliset menettelytavat ja sopimukset perin vaikeiksi. Jos sopimuksia tehdään, ne usein eivät toteudu (Emt., 51).

Työryhmän näkökulma tulee ymmärrettävämmäksi, kun perehtyy siihen asiakaskuntaan, joiden kanssa he työskentelevät. Nämä koostuvat lastenpsykiatrian ja

lastensuojelun perheistä, joita pystytään auttamaan erittäin huonosti. Perheet ovat siis ammatillisessa mielessä varsin haastavia. Työryhmän käsitys eroaa sosiaalihuollon vakiintuneesta näkemyksestä, jossa perheet yleensä nähdään dynaamisesti erilaisina. (Lounavaara-Rintala ym. 1999, 27.)

4 SOSIAALITYÖN TEHTÄVÄ JA HAASTEET

4.1 Sosiaalinen konstruktionismi sosiaalityötä jäsentävänä ajattelutapana

Tämän tutkielman viitekehysteorian ja punaisena lankana vaikuttaa sosiaalisen konstruktionismin käsite. Lankaa kuljetetaan perheeseen liittyvien, postmodernin yhteiskunnan muutosten kautta sosiaalityön muuttuvaan kontekstiin ja sosiaalityön sisältöjen uudelleen muotoutumiseen. Tutkimuksen lähtökohtana on perheterapeuttinen orientaatio, jonka avulla sosiaalisessa ja kielellisessä kanssakäymisessä auttamistyö sosiaalityössä tapahtuu. Muutokset modernista postmoderniin maailmaan edellyttävät myös sosiaalityön asiantuntijuuden kehitystä, joka näyttää noudattavan muutosta modernista, maailman hallittavuuteen uskovasta professionaalisuudesta epävarmuuteen, joustavuuteen, moniammatillisuuteen ja vaihtoehtoihin lähestymistapoihin (Karvinen 2000, 11). Lankaa siis kuljetetaan näiden sosiaalityön muutosvaatimusten läpi edelleen perheterapeuttiseen lähestymistapaan, jossa sosiaalisella konstruktionismilla on myös ollut viime aikoina vahva vaikutus. Holma (1999, 322–324) on myös todennut, että narratiivisuus, postmodernisuus ja sosiaalinen konstruktivismi yhdistetään läheisesti toisiinsa.

Jokinen ja Suoninen (2000) ovat tutkineet sosiaalityön arkipäivää sosiaalisen konstruktionismin kautta. Siinä keskiössä on keskustelu, jossa tulkitaan asiakkaan tilannetta monesta eri näkökulmasta. Gergen (1994), Shotter (1993) ja Burr (1995), jotka ovat esittäneet, että sosiaalisessa konstruktionismissa kiinnitetään huomio ihmisten väliseen kielelliseen kanssakäymiseen, sillä puhuminen ja kirjoittaminen nähdään sosiaalista todellisuutta aktiivisesti muokkaaviksi voimiksi. Kielenkäyttöä ei tarkastella todellisuuden yksinkertaisena kuvana, vaan todellisuutta rakentavana toimintana. Kommunikoidessaan keskenään ihmiset rakentavat keskinäistä ymmärtämystä, tulkitsevat ja nimeävät asioita. Edelleen kirjoittajat toteavat, että sosiaalinen todellisuus ei jäsenny merkityksiksi millään yksiselitteisellä tavalla.

Mahdollisia tulkintoja on monia ja sen vuoksi on tärkeää pureutua niihin vuorovaikutusprosesseihin, joissa merkitykset valikoituvat, vakiintuvat ja muuttuvat.

Mönkkönen (2002, 38) on väitöskirjassaan tuonut esille, miten sosiaalisen konstruktionismin vaikutus asiakastyötä koskevassa keskustelussa näkyy siinä, että on alettu korostaa sitä, että tarkasteltavan ilmiön olemus ja ongelman olemassaolo riippuvat myös tarkastelijan selitysmallista. Tämä tarkoittaa, että myös asiantuntijoiden ongelmien jäsennostapoja kyseenalaistetaan. Kirjoittajan mukaan on lisäksi on alettu korostaa sitä, että asiakkaiden kuvaukset ympäristöstä, tapahtumista ja toisista ihmisistä ovat sosiaalista todellisuutta sellaisenaan. Keskustelu on nostettu merkittäväksi tutkimuskohteeksi sinänsä ilman, että keskusteluista etsittäisiin niiden taustalla olevia ”todellisia” asioita.

Sosiaalityön tietotuotannossa ja tutkimuksessa on nykyisin mukana näkemys ammattikäytäntöjen sosiaalisesta konstruoinimisesta. Se on Karvisen (2000) mukaan, yksi syvällistä metodologista pohdintaa herättävistä haasteista. Refleksiivisyyteen eli oman työn ja toiminnan arviointiin ja transformatiiviseen eli muutoskeskeiseen oppimiseen perustuvan muutoksen ideat ovat keskeisiä sosiaalityön tutkimukseen lisäksi myös sosiaalityön ammatillisessa työprosessissa. Erityisen oleellista on toimivan subjektin rooli toimintansa ja ajattelunsa ehtoja rakentavana, oman roolinsa oivaltavana toimijana. (Emt., 12.)

Karvinen (Emt.) on ottanut kantaa muutokseen, jossa sosiaalityön asiantuntijuus näyttää rakentuvan suhteessa aikaan, paikkaan ja erilaisiin olosuhteisiin sekä toimintayhteyksiin kytkeytyneenä. Enää sen ei voi ajatella perustuvan modernin professionalismin käsitystavan mukaiseen universaaliin tietopohjaan. Refleksiivisyys ja oman työn kriittinen analyysi, jotka perustuvat sekä henkilökohtaiseen ja ammatilliseen kokemukseen että tieteelliseen tietoon, ovat uuden asiantuntijuuden rakennusaineeksi (Emt., 11). Nähdäkseni tutkimuksenikin kannalta tavoiteltavaa olisi nimenomaan vastavuoroisen dialogin ja tätä kautta uuden asiantuntijuuden synnyttäminen. Siinä asetelmassa ovat perhe ja sen jäsenet toisena osapuolena, jotka nähdään subjekteina ja oman elämänsä asiantuntijoina. Toisena osapuolena sosiaalityöntekijä on myös osallistujana, tuoden mukaan oman ammatillisen tietonsa ja taitonsa.

Sosiaalisen konstruktionismin mukaan ideat, käsitteet ja muistot nousevat sosiaalisesta kanssakäymisestä, jota kuvataan kielen avulla. Ihmisten välisissä suhteissa annetaan merkitykset kaikelle sille, mitä kielen avulla pystytään ilmaisemaan. Näin ollen kaikki tieto rakentuu ihmisten välisen tilan kautta. ”Totuus” muodostuu yhä uudestaan keskusteluista ja toiminnoista ihmisten välillä; merkitykset muodostuvat kunakin hetkenä, ja ovat siten myös koko ajan muutoksen tilassa (Holma 1992, 7; 1996, 67).

Perheterapeuttisen orientaation ja sosiaalisen konstruktionismin yhteyden voi löytää seuraavasta Holman (2001) kuvauksesta: ”Postmodernista näkökulmasta kertomukset luovat ”minän”. Ne mahdollistavat tiettyjä todellisuuksia itsestämme ja poissulkevat toisia. Kulttuurissa olevien kertomusten kautta ihminen tuottaa omia kokemuksiaan ja muodostaa elämäntarinaansa. Painotus ei perheterapissa ole niinkään sisäisten merkitysten kaivamisessa, vaan näiden ihmisten ”ulkopuolella” olevien kertomusten tunnistamisessa ja ymmärtämisessä.” Lisäksi Holma viittaa Ricoeurin (1983) näkemykseen, että ei ole paljastettavaa ”todellista” minää, joka perustuu totuuteen tai realiteetteihin, vaan minä perustuu kertomiseen eikä kerrottavaan. Kertomisen tapahtumassa muodostuu kullakin hetkellä sen totuudellisuus (Holma 2001). Lisäksi sosiaalisen konstruktionismin edustajat tukeutuvat usein Wittgensteinin ajatteluun yhtenä tärkeimmistä taustafilosofioistaan (Shotter 1993, 3). Wittgensteinin mukaan sanat ja lauseet ovat välineitä, joita käytetään kuin työkaluja: Ilmaisulla on vain hetkittäinen merkitys elämän virran erilaisissa kohdissa. Sanojen käyttötarkoituksia on monia, eikä mitään niistä voida asettaa yliverlaiseen asemaan. Kieli ei ole erillinen ilmiö, vaan syvällisesti kytköksissä erilaisiin inhimillisiin pyrkimyksiin, toimintoihin ja elämän muotoihin. Merkitystä voidaan pätevästi eritellä vain näiden erilaisten käyttöyhteyksien kautta (Saarinen, 1995, 236).

Sosiaalisella konstruktionismilla on Juhilaa (2004) mukailen merkitystä sosiaalityön tutkimukselle. Ensiksikin sen teesit ohjaavat katsomaan ja pohtimaan sekä sosiaalityön käytäntöjä että niistä tehtävää tutkimusta tietystä suunnasta. Sosiaalityötä ja sen tietoa ei voi lähestyä universaaleina ja abstrakteina asioina. Esimerkkinä kirjoittaja ottaa sosiaalityöstä ja sen menetelmistä kirjoitetut

oppikirjakuvaukset, jotka ovat kirjoittamisaikaansa sidottuja, eivätkä omana aikanaan koskaan toteudu elävissä vuorovaikutustilanteissa sellaisenaan. Toiseksi ja edelliseen liittyen sosiaalityön kohtaamiset määrittyvät paikoiksi, joissa osapuolet konstruoivat sekä työntekijyyden ja asiakkuuden että kulloinkin käsiteltävät asiat ja ongelmat. Kolmanneksi konstruktionismi virittää kysymyksen tutkijan positioista. Sosiaalityön vuorovaikutustilanteita erittelevä tutkija on aina osallinen. Hänen oma tulkintansa kietoutuu tutkimustuloksiin, jotka eivät siten ole koskaan ainoa ja kaikenkattava tapa kuvata tutkittujen vuorovaikutustilanteiden todellisuutta, ainoastaan eräs mahdollisuus. (Juhila 2004, 164–166.)

Perheterapeuttisesti orientoitunutta sosiaalityötä on luontevaa tarkastella konstruktionistisesta näkökulmasta, koska perheterapeuttiset suuntaukset nykyisin ovat myös konstruktionistisen ajattelun mukaan kehittyneitä (mm. Wahlström 1992). Näitä terapiasuuntauksia ovat muun muassa ratkaisukeskeinen ja narratiivinen perheterapia. Konstruktionistisen ajattelun mukaista on myös reflektiivinen psykososiaalisen sosiaalityön kehittäminen, jossa keskustelu, dialogisuus nostetaan keskiöön liittyä konstruktionistiseen käsitykseen todellisuuden rakentumisesta.

Käsillä olevassa tutkimuksessa perheterapeuttinen orientaatio yhdistetään lastensuojelutyöhön, jota perinteisesti ovat määrittäneet vahva yhteiskunnan kontrollipositio ja asiantuntijavaltaan perustuva päätöksenteko. Perheterapeuttisessa orientaatiossa ongelmanmäärittely ja muutostyö nähdään rinnakkaisina prosesseina. Määrittelyyn pyritään pääsemään dialogisuuden ja jaetun asiantuntijuuden avulla.

Parton ja O’Burne (2000) ovat kehittäneet konstruktiivisen sosiaalityön suuntausta ja työmenetelmää. Tässä suuntauksessa teoria rakentuu postmodernismin, sosiaalisen konstruktionimin ja narratiivisen lähestymistavan ympärille. Parton (2003) on nimennyt kuusi keskeistä lähtökohtaa konstruktiiviselle sosiaalityölle: 1) todellisuuden konstruktiivinen luonne ja siitä seuraava 2) itsestäänselvyyksien problematisointi 3) merkitysten moninaisuuden tunnustaminen ja niiden ajallinen ja paikallinen luonne 4) merkitysten rakentuminen vuorovaikutuksessa neuvottelujen tuloksena 5) kielen keskeisyys muutoksen aikaansaamisessa 6) reflektiivisyys (Emt., 8). Lastensuojelun sosiaalityötä, johon olen yhdistänyt perheterapeuttisen (systeemis-narratiivisen) orientaation, voidaan pitää tavallaan konstruktiivisena sosiaalityönä,

ainakin siinä mielessä, että edellä kuvatut lähtökohdat ovat siinä keskeisiä periaatteellisia elementtejä.

Tämä luvun tarkoituksena on ollut luoda teoreettinen linkki sosiaaliseen konstruktionismiin, sosiaalityön reflektiivisen kehittämisen ja perheterapeuttisen orientaation välille. Seuraavissa luvuissa olen määritellyt lastensuojelun sosiaalityötä, siinä erityisesti psykososiaalista sosiaalityötä, ja siihen liittyvää terapeutista ulottuvuutta. Toiseksi olen luonut määritelmää perheterapiasta, sen historiallisesta kehittämisestä nykyiseen narratiiviseen suuntaukseen.

4.2 Professionaalinen lähestymistapa sosiaalityössä

Yhteiskunnallista tehtävää sosiaalityössä kuvaavat muun muassa erilaiset sosiaalityön lähestymistavat. Tähän käsillä olevaan tutkimukseen voidaan liittää ensinnäkin refleksiivis-terapeuttinen (Karvinen 2001) lähestymistapa, jossa sosiaalityö nähdään ihmisten kasvua ja toimintakykyä edistävänä toimintana. Toiseksi voidaan liittää psykososiaalinen lähestymistapa, jossa on samanaikaisesti läsnä sekä taloudellinen ja rakenteellinen apu että terapeuttinen ulottuvuus (Granfelt 1993; Toikko 2001). Käsillä olevassa tutkimuksessa terapeuttisuus on lähtöisin perheterapian viitekehyksestä.

Sosiaalityön keskeinen tehtävä on edistää ihmisten – yksilöiden, ryhmien ja yhteisöjen – parasta mahdollista elämää ja hyvinvointia. Sosiaalityöllä tuetaan ihmisten omaa kasvua ja itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia. Refleksiivis-terapeuttinen lähestymistapa perustuu ihmisten väliseen refleksiiviseen vuorovaikutukseen. Siihen sisältyy oletus siitä, että jos ihmiset hallitsevat omia tunteitaan ja elämäntapaansa, he pystyvät irrottautumaan myös kärsimyksestä ja alistetusta asemastaan. (Karvinen 2001.) Nähdäkseni lähestymistavat toimivat lastensuojelukontekstissa yhtä lailla kuin muussakin asiakaskohtaisessa sosiaalityössä.

Lastensuojelutyössä, kuten muussakin sosiaalityössä valittujen työmenetelmien ja työorientaation välillä vallitsee tietynlainen suhde. Eskolan (1991) mukaan

tutkiessaan toimimistaan, sosiaalityöntekijä tutkii samalla myös työorientaatiotaan, pyrkien ymmärtämään toimimisensa perusteita: miten hänen toimimisensa kautta työn tarkoitus toteutuu ja miksi. (Eskola 1991, 1)

Galperin (1976, 66–67) on todennut, että orientoituminen sisältää ongelmatilanteen tai tehtävän selvittämisen; ajankohtaisen tarpeen kohteen ja päämäärän erottamisen; keinojen ja toimintatavan valinnan; ja säätelyn ja korjaamisen itse suorituksen aikana (<http://www.valt.helsinki.fi/yhpo/sosweb/sivut/orientaatio.htm>).

Seuraavissa luvuissa olen pyrkinyt määrittelemään lastensuojelutyötä ja siihen liittyviä haasteita. Näkökulmana on haasteellinen yhteiskunnallinen tehtäväksianto, joka sosiaalityöntekijöille on määritelty. Tähän liittyen olen esitellyt tavan, jolla voidaan määrittellä sosiaalityöntekijän tehtävää lastensuojelussa. Viimeisissä alaluvuissa olen pohtinut psykososiaalista sosiaalityötä ja siihen läheisesti liittyvää terapeutista ulottuvuutta.

4.3 Lastensuojelun sosiaalityö

Olen tässä tutkimuksessa ymmärtänyt lastensuojelun sosiaalityön laajasti, alkaen ennaltaehkäisevästä perheneuvonnasta sekä perheiden tukemisesta avohuollon tukitoimin ja edelleen lapsen sijoitukseen ja sijoituksen jälkeiseen jälkihuoltoon saakka. Psykososiaalinen perheiden tukeminen voi liittyä kaikkiin näihin lastensuojeluprosessin eri vaiheisiin. Voidaan siis ajatella perheterapeuttisella orientaatiolla voidaan tehdä yhteistyötä perheiden kanssa lastensuojelun ennaltaehkäisevästä, korjaavaan ja kuntouttavaan vaiheeseen saakka.

Lähtökohtana tässä tutkielmassa on ollut lastensuojelun sosiaalityö ja perheterapian siihen antamat mahdollisuudet. Lastensuojelulaki edellyttää lastensuojelua turvaamaan lapsen oikeudet turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen ja etusijan lapsen erityiseen suojeluun sekä tukemaan huoltajia lasten kasvatuksessa sekä toteuttamaan perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua. Perhe- ja yksilökeskeiseksi lastensuojeluksi luetaan avohuollon tukitoimet, huostaanotto ja sijaishuolto sekä jälkihuolto.

Lastensuojelulaki asettaa näiden toimenpiteiden keskeiseksi tavoitteeksi ensisijaisesti lapsen edun huomioimisen sekä lapsen vanhempien tai muiden lasta hoitavien henkilöiden tukemisen, jotta lapsen suotuisat kasvuolot vakiintuisivat. (LsL 683/1983, 4 ja 6 §)

Päivi Sinko (2001) on tarkastellut artikkelissaan lastensuojelutyön juridisoitumista ja ottanut kantaa yhteiskunnan vastuuseen lapsesta. On totta, että kaikki perheet eivät massiivisesta avusta huolimatta kykene huolehtimaan lapsistaan. Kaikki eivät myöskään syystä tai toisesta kykene ottamaan apua vastaan. Vanhemmille tarjottu apu ei välttämättä kanavoidu lapselle, lapsen arkeen. Lapsella on oikeus saada riittävää apua riittävän varhain sekä saada mahdollisuus elää elämäänsä rauhassa muualla, jos se ei kotona ole mahdollista ja äärimmäisessä tilanteessa lapsella on oikeus tulla otetuksi huostaan. (Emt., 128–149.)

Lastensuojelutyössä toimitaan siis lakien ja asetusten puitteissa. Ne eivät kuitenkaan säätele sitä millä orientaatiolla, lähestymistavalla perheiden, niissä elävien lasten ja vanhempien ongelmia tulisi pyrkiä ratkomaan. Huostaanoton viimesijaisuus ja varhaisen puuttumisen ensisijaisuus ovat päämääriä, joihin tulee sosiaalityöntekijän pyrkiä myös omia asenteitaan ja periaatteitaan kehittämällä. Sosiaalityö on samoin kuin terapiakin lähtökohtaisesti kasvokkaiseen (Toikko 2001) vuorovaikutukseen perustuvaa auttamistyötä, huolimatta siitä, että sosiaalityötä määrittävät yhteiskunnan sille asettamat tehtävät.

Lain tavoitteisiin pääsemisen edellytyksenä on, että yhteistyö lapsen ja tämän vanhempien kanssa voidaan rakentaa luottamukselliseksi ja avoimeksi. Lastensuojelun asiakkuus voi syntyä monella eri tavalla eri toimijoiden aloitteesta. Asiakkaan oma yhteydenotto sosiaalityöntekijään voi olla pelinavaus tai avunpyyntö sosiaalitoimen suuntaan. Usein asiakkuus syntyy pikkuhiljaa tai alkaa esimerkiksi toimeentulotukiasiakkuutena ja vähitellen mukaan tulee myös lastensuojelullinen aspekti. Näissä tilanteissa on haastavinta on paikantaa asiakkuuden alkaminen ja avoimesti kertoa asiakkaalle/perheelle, että nyt tilanne vaatii lastensuojelun mukaan tuloa. Lastensuojeluilmoitus toiselta viranomaistaholta tai sukulaisilta tai muulta lähipiiriltä saattaa myös käynnistää asiakkuuden (ks. Rousu & Holma 1999; Mahkonen 2003).

Joissakin tilanteissa lastensuojelun yhteydenotto herättää alkuvaiheessa vanhemmissa vastustuksen ja se koetaan tunkeilevana ja yksityisyyttä loukkaavana. Tämä on varsin ymmärrettävä reaktio, onhan yksityisyyden suoja eräs perusoikeuksistamme. Tämä kuitenkin tarkoittaa myös sitä, että silloin lastensuojelutyössä yhteistyötä joudutaan rakentamaan niin sanotusti miinuksen puolelta. Erityisesti tästä lähtöasetelmasta johtuen lastensuojelun sosiaalityö koetaan usein uuvuttavaksi ja haasteelliseksi sosiaalityön alueeksi. Lisäksi lasten laiminlyönti ja hätä koskettavat syvältä myös työntekijää. Näistä erityisistä tekijöistä johtuen on syytä pyrkiä löytämään vuorovaikutteisempia, dialogisuuteen perustuvia, asiantuntijakeskeisyydestä pois pyrkiviä lähestymistapoja lastensuojelutyöhön luottamuksen ja uskottavuuden rakentamiseksi sekä oman ammatillisuuden ja jaksamisen tueksi.

Lastensuojelun sosiaalityö on alue, jota ei voida tehdä yksinomaan sosiaalityöntekijän voimin. Yhteistyötä täytyy rakentaa perheen lisäksi muihin yhteistyötahoihin kuten esimerkiksi lastenneuvolaan, kouluun, päivähoitoon, mielenterveystyön sektoriin, perhe- ja kasvatusneuvolaan ja a-klinikkaan. Perheen muu sukulais- ja läheisverkosto saattaa olla yksi tärkeimpiä yhteiskumppaneita sosiaalityöntekijälle. Verkoston kokoonpano riippuu asiakasperheen ja lapsen tarpeista sekä toiveista ja siitä, mikä tarkoituksenmukaista suhteessa määriteltyihin ongelmiin nähden.

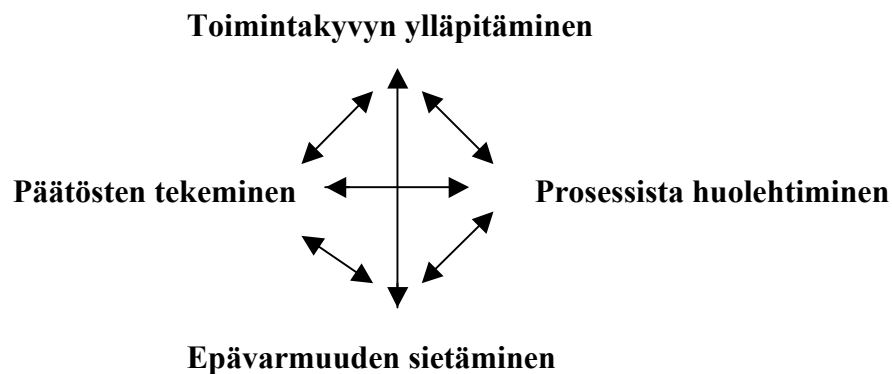
Tässä tutkimuksessa on keskitytty pääasiassa psykososiaalisen lastensuojelun sosiaalityön tarkasteluun lastensuojelun eri vaiheissa. Psykososiaalista sosiaalityötä olen tarkemmin määritellyt luvussa 4.4.

4.3.1 Lastensuojelutyön haasteet sosiaalityöntekijän näkökulmasta

Wahlbeck (2004, 17) on pohtinut sitä miten lastensuojelun työntekijä jaksaa ja miten hän pystyy selviämään työstään. Hänen pitää tärkeänä sitä, että on myös lasten etu, jos työntekijä oppii huomaamaan ja tuomaan julki sen milloin hän kykenee

luotettavaan arvioon ja tukemaan perheessä tapahtuvaa mielekästä muutosta ja milloin taas ei. Hän pitää oleellisena ajan ja tilan antamista päätösten tekemisen prosessille siihen saakka kuin se on mahdollista, vaikka tällöin työntekijä saattaakin joutua kestämään epävarmuutta.

Tehtäväksianto ja näin ollen haaste lastensuojelussa on laajempi prosessi kuin pelkästään vanhemmuuden arviointi. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tulisi tämän lisäksi tarkistaa, toteutuuko lapsen ”*oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen*” (LsL § 7:1) ja huomioida myös miten kunta toiminut ”*sosiaali- ja terveydenhuoltoa, koulutointa sekä muita lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitettuja palveluja kehittäessään*” (LsL § 7:7). Tätä moniulotteista tehtäväksiantoa on Wahlbeck (2004) kuvannut seuraavan kuvion avulla:

Kuvio 1. Tehtäväksianto lastensuojelutyössä (mukailtu versio Wahlbeck 2004, 18).

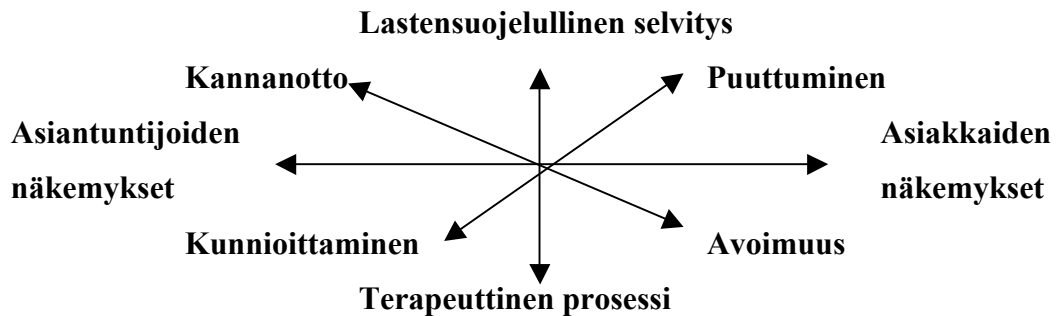
Alkuperäisessä kuviossa Wahlbeck on kuvannut sosiaalityöntekijän tehtäväksiantoa siten, että toimintakyvystä huolehtiminen ja samalla epävarmuuden sietäminen tasapainoilevat keskenään. Lisäksi prosessista huolehtiminen vaikuttaa päätösten tekemiseen ja päinvastoin. Olen muokannut hänen näkemystään siten, että nämä tehtäväksiannon eri osa-alueet ovat kaikki vuorovaikutuksessa keskenään, vaihtelevasti eri painotuksin prosessin aikana. Esimerkiksi päätösten tekemiseen ja ajoitukseen vaikuttaa oleellisesti se, kuinka työntekijä jaksaa pitää huolta omasta toimintakyvystään samalla, kun sietää prosessin epävarmuutta ja huolehtii sen jatkuvuudesta.

Nykyisin sosiaalitoimistojen realismi näkyy muun muassa siinä, että lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä on hoidettavanaan valtavat ”tapauskuormat”. Arnkil ja Eriksson (1996a) ovat kuvanneet, että työntekijät eivät ehdi edes kunnolla tutustua kaikkiin lapsiin, joiden tapauksia he hoitavat eikä työn vaikuttavuuden seurantaan jää mahdollisuuksia kaikkein vakavimpia tapauksia lukuun ottamatta. Työntekijät vaihtuvat jatkuvasti, ja näin johdonmukaisuuden ja jatkuvuuden saavuttaminen on erittäin vaikeaa. He pitävät tätä tilannetta kovin analogisena ”hajanaisten” (ks. myös Varilo ym. 1999) perheiden tilanteiden kanssa. (Arnkil & Eriksson 1996a, 197.)

4.3.2 Sosiaalityöntekijän reflektiiviset prosessit ja eettiset lähtökohdat

Sosiaalityöntekijä joutuu koko lastensuojeluprosessin ajan arvioimaan tilannetta kokonaisvaltaisesti, jossa ensisijaista on lapsen edun näkökulma. Lisäksi arvioitavana ovat sekä työntekijän omat että perheen ja yhteiskunnan tavoitteet ja toimet. Tämän lisäksi pohdittavana on eettisiä kysymyksiä. Prosessin pääsääntöiset toimijat ovat lapsen vanhemmat ja sosiaalityöntekijä. Reflektiivisiä prosesseja ja eettisiä lähtökohtia tässä yhteydessä on syytä avata tarkemmin. Pohdinnan keskiössä ovat työprosessin aikana eteen tulevat ongelmat ja etenemistä estävät tekijät. Wahlbeck (2004, 18) on esittänyt muutamia lastensuojelutyössä esiintyviä prosessia jumiuttavia tilanteita työntekijän ja vanhempien välillä. Näitä ovat tilanteet, joissa vanhemmat ja työntekijät salaavat tavallisesti itsekäät motiivinsa toisiltaan. Lisäksi vanhemmat ja työntekijät kokevat monta kertaa loukkaavalla tavalla itsensä riittämättömiksi. Joskus malttamattomuus ja kiire leimaavat vanhempien ja työntekijöiden vuorovaikutusta. Vanhemmille ja työntekijöille on joskus epäselvää, minkälaiselta realistinen elämäntavoite näyttää. He saattavat joutua kammapilemaan häpeän ja syyllisyyden tunteiden kanssa tai sitten saattavat käyttäytyä ”asosiaalisesti” suhteessa toisiinsa. Toisinaan he ovat eri mieltä siitä, mikä on tärkeää ja mistä kannattaisi keskustella. Lisäksi vanhemmat, työntekijät ja lapset kokevat harvoin tulleensa tarpeeksi kuulluiksi.

Näiden esitettyjen esimerkkitalanteiden ratkaisemiseksi tulisi pyrkiä löytämään avoimempaa dialogisuutta ja erilaisuutta kunnioittavaa vuorovaikutuksellisuutta. Wahlbeck (Emt.) on löytänyt mielenkiintoisen esimerkin Ruotsin Gällivaresta, siellä kehitetystä työmallista. Seuraavassa kuviossa on esitelty kuviossa 2. toimintamalli ja siihen liittyvät toiminnan ulottuvuudet:

Kuvio 2. Lastensuojelun toimintamalli (Wahlbeck 2004, 19).

Edellä olevassa kuviossa esitettyä toimintamallia voisi kutsua reflektiivisten prosessien soveltamiseksi lastensuojelutyöhön. Siinä yhdistyvät lastensuojelullinen selvitys, ja terapeuttinen prosessi, asiantuntijoiden ja asiakkaiden näkemykset, kannanotto ja avoimuus, puuttuminen ja kunnioittaminen.

Wahlbeck (2004) on myös esittänyt, että vaikka yhteiskunnallisen kontrollifunktion hoitaminen lastensuojelutyössä edellyttää valmiutta monologiseenkin kanssakäymiseen asiakkaiden kanssa, on kuitenkin mahdollista ainakin yrittää vuorovaikutuksellisuuden nimissä luoda tilaa dialogiselle puheelle ja keskustelulle. Hän esittää muutamia kärjistettyjä esimerkkejä repliikeistä, joita voisi lausua lastensuojelutyössä: ”Tehtäväni on arvioida vanhemmuuttanne, mutta mielelläni kuulisin teidän omaa käsitystänne itsestänne vanhempina... teidän tunnette itsenne pitemmältä ajalta kuin minä...” tai: ”En hyväksy toimintatapaanne, mutta olen kiinnostunut ymmärtämään, miten te itse pidätte sitä perusteltuna...” tai jos työntekijän huoli lapsista kasvaa: ”Työssäni toivon aina, että olisin ehdottoman varma päätöksissäni, mutta harvoin niin käy, ja kuitenkin lapsen etu joskus vaatii, että päätetään suuntaan tai toiseen...” ”...”Miten itse päättäisitte, jos olisitte minun paikallani? Tai miten teidän arvostamanne puolueeton ihminen päättäisi..?” ja ottaa

luottamuksen avoimesti puheeksi: *”Tuskin kerrotte minulle kaiken, mitä päässäanne liikkuu, mutta enhän minäkään kerro teille kaikkea... tosin yritän tuoda kaiken tässä yhteydessä tärkeän edes jollakin tapaa pöydälle...”* (Wahlbeck 2004., 23).

Psykoterapiaa tekeväkin auttaja on usein samassa tilanteessa kuin sosiaalityöntekijä. Ongelmat ovat luonteeltaan eettisiä ja vaikuttavat valittuihin ratkaisuihin. Kuinka ottaa puheeksi vaikeatkin asiat niin, ettei terapiasuhde vaarantuisi? Sosiaalityöntekijä voi vaieta asioista sen pelossa, että menettää kontaktin kokonaan perheeseen. Lisäksi terapeutti joutuu pohtimaan puuttumisen ja vaikenemisen problematiikkaa silloinkin, kun vastakkain ovat lapsen ja vanhempien intressit. Samoin hän joutuu miettimään sitä, kuuluuko lapset ääni riittävästi vai tehdäänkö työtä mieluiten aikuisten kesken? Pahuutta kohdatessaan terapeutti saattaa miettiä sitä, että suojeleeko hän lasta ja perhettä väärin perustein, jos lastensuojelun ilmoittamiskynnys tuntuu korkealta. Sosiaalityöntekijä joutuu joskus tilanteeseen, että oman tai perheensä turvallisuuden takaaminen voi edellyttää silmien ummistamista lapsen hädältä. Kysymys on pitkälle siitä ketä varten teemme työtämme: perhettä, lasta, itseämme, organisaatiotamme, yhteiskuntaamme? Jos vaikenemme omista eettisistä epäilyistämme tai toimimme etiikan vastaisesti voimme hetkellisesti päästä helpommalla, mutta vaikeneminen tuottaa väistämättä lisäongelmia sekä henkilökohtaisella, yhteistyö, organisaatio ja yhteiskunnallisella tasolla.

Nähdäkseni keskustelun dialogisuus edellyttää jo syntyneen luottamuksen olemassaoloa tai ainakin tulee olla vilpittömän pyrkimys sen luomiseksi (ks. Mönkkönen 2002). Samalla työntekijänä joutuu laittamaan itsensä peliin ja ottamaan tavallaan tietoisesti riskin torjutuksi tulemisesta. Omassa työssäni lastensuojelun sosiaalityöntekijänä olen havainnut sen, kuinka luottamuksen luomiseen ja löytymiseen kannattaa käyttää aikaa. On joskus jopa uskomatonta, miten luottamuksen rakentamisen onnistuttua perheenjäsenet suostuvat yhteistyöhön ja ovat valmiita lähtemään ”yhteiselle matkalle” työntekijän kanssa, jopa kokeilemaan luoviakin menetelmiä tuloksiin pääsemiseksi. Perheterapiassa tätä vaihetta kutsutaan liittymiseksi. Terapeutti pyrkii liittymään ja löytämään luottamuksen sitä kautta jokaisen perheenjäsen kanssa. Esimerkiksi lapsikeskeisesti suuntautuneet terapeutit kutsuvat tätä vaihetta käsitteellä ”holding”. Pyritään ottamaan perhe ikään kuin käsivarsille, syliin pideltäväksi, kannateltavaksi. Tässä pyritään synnyttämään

perheenjäsenille luottavainen ja turvallinen olotila vaikeistakin asioista puhuttaessa. Toisena tärkeänä tavoitteena lastensuojeluprosessissa voidaan pitää ongelmanmäärittelyä, joka terapeutisesti orientoituneessa prosessissa ymmärretään osana ongelman ratkaisua, toisin toimimisen mahdollisuutta (mm. Toikko 2001; Arnkil & Eriksson 1996a).

Lastensuojelutyössä jatkuvuuden varmistaminen on perheelle tärkeää, vaikka huostaanottoon jouduttaisiin lopulta päätymäänkin. Avoin ja tiivis yhteistyö perheen kanssa jo silloin, kun huostaanottoa suunnitellaan, on oleellista. Mikäli tässä vaiheessa vaihtuu työntekijä, (kuten usein on käytäntönä) vanhemmat jäävät ikään kuin tyhjän päälle. Vanhemmille saattaa välittyä kokemus, että työntekijä pakoilee vastuutaan ratkaisuihistaan. Tämä voi jälleen synnyttää epäluottamusta viranomaisia kohtaan. Perhe saattaa kokea myös tulleen hylätyksi (Bristolin 2003, 39–40.)

Näkemykseni mukaan sama työntekijä tulisi säilyä perheen asioissa huostaanoton jälkeenkin. Tällä on merkitystä sen suhteen, että voidaan purkaa päätökseen johtaneita syitä ja perustella kantaansa. Vanhempien kokema viha ja kiukku pitäisi saada purkaa siellä minne se kuuluukin, molempien sekä vanhempien että työntekijöiden tulisi ottaa vastuu tekemisistään ja ratkaisuihistaan. Samalla estetään jatkuvuuden katkeaminen, ja voidaan jatkaa työskentelyä. Huostaanoton purkaminen on myös vaihe, jossa tiivistä yhteistyötä ja luottamusta tarvitaan. Usein vanhempien taustaan liittyy päihdeongelma ja vaikeissa tilanteissa houkutus päihteiden käyttöön voi olla ylivoimainen. Vuorovaikutus ja luottamus vanhempien ja perhettä auttavien työntekijöiden välillä tulisi olla niin hyvä, että näistäkin ”kiusauksista” ja ”retkahduksista” voidaan puhua avoimesti, jolloin niihin voidaan puuttua. (Emt.)

Ongelmana tässä on nykyisen lastensuojelutyön kuormittavuus ja työntekijöiden suuri vaihtuvuus paikkakunnilla. Kuormittavuuteen voidaan vaikuttaa resursoimalla täydennyskoulutuksiin ja kehittämällä tutkimuksen avulla vaihtoehtoisia työmenetelmiä. Sosiaalityöntekijät täydentävät koulutustaan usein pitkillä erityistason perheterapiakoulutuksilla. Kuitenkaan sen suomia mahdollisuuksia ei juurikaan näy lastensuojelun työkäytännöissä, ainakaan niistä ei ole löydettävissä dokumentoitua aineistoa. Tässä tutkielmassa onkin tarkoitus avata tähän liittyviä

ennakkoluuloja ja käsityksiä sekä rohkaista työntekijöitä suuntautumaan avoimemmin terapeuttisiin lähestymistapoihin.

4.3.3 Kenen hyvästä tai pahasta lastensuojelussa on kyse?

Varilo ym. (1999) ovat kuvanneet myös auttajien ja yhteiskunnan toimintatapaa kriittisesti ja hieman kärjistäenkin, rakenteellisesti epävakaiden lastensuojeluperheiden kyseessä ollessa. He ovat tulleet siihen tulokseen, että ammattiauttajat ja yhteiskunta noudattavat perheitä hoitaessaan juuri niitä perheelle ominaisia sääntöjä, jotka tuottavat yleensä huonoimman tuloksen. Ammattiauttajat samaistuvat perheiden hyökkäävyyteen, vastuun pakenemiseen ja valehteluun ja omaksuvat ne käyttäytymismallikseen (myös Arnkil & Eriksson 1996b, 62–63). Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että lastensuojelu siirtelee lapsia paikasta toiseen selittämättä ja mielivaltaisesti, ikään kuin ei kestettäisi ajatella, että näillä lapsilla on tunteita. Tyypillistä on siirto lastenkotiin, takaisin kotiin, lastenkotiin ja taas takaisin kotiin, sijaiskotiin ja takaisin jne. Useat, jopa kymmenet sijoitukset ovat normaaleja, mikä merkitsee, että yhteiskunta on totaalisesti tuhonnut lapsen, eikä häntä yleensä voida parhaallakaan hoidolla enää kuntouttaa. Ironian huippuna Varilon ym. (1999) työryhmä näkee sen, että jos lapsen katsotaan olevan väärässä paikassa, niin henkilö, jolla on oikeus siirtää lapsi oikeaan paikkaan, on ulosottomies. Yhteiskunnan pahuus naamioidaan järjestykseksi ja välttämättömyydeksi, järkevyydeksi. Näiden usein vaihtuvien sijoitusten aikana lapsen on vaikea muodostaa myöskään henkilökuntaan toimivaa ja pitkäaikaista ihmissuhdetta. Kaikki tämä tietenkin tapahtuu ilman selityksiä ja ilman surutyötä, tilanteen läpikäyminen ja menetyksen läpityöskentely lapsen kanssa unohtuu usein. Vanhempien syyllisyyttä yritetään väkisin nostaa pakottamalla heidät ottamaan lapset takaisin kotiin tai selittämällä heille lapsen kärsimyksiä. Kun kyseessä ei ole ollenkaan syyllisyys, vaan häpeä, seuraa vanhempien vahva pakoreaktio. (Varilo ym., 54–55.)

Edellä esitelty näkemys lastensuojelutyöstä edustaa kriittistä ajattelua, jolla tavallaan on tarkoitus myös herättää keskustelua aiheesta. Tulkintaa ei tulisi kuitenkaan pitää ehdottomana ja ilmiöiden kaikkia puolia sisältävänä määritelmänä. Lastensuojelun

työntekijä joutuu työssään jatkuvasti sietämään epävarmuutta – ehdotonta varmuutta oikein toimimisesta saavutetaan vain poikkeustapauksissa. Toisaalta muun muassa Huostaanottoprojektin (1997-2001) yhteydessä saatiin positiivisempi kuva lastensuojelun työntekijöiden työstä perheiden kanssa, jolloin myös pyrkimyksenä ja lähtökohtana pidetään lapsen huomioon ottamista kaikissa lastensuojeluprosessin vaiheissa.

Wahlbeck (2004, 21) on esittänyt mielenkiintoisen näkökulman hyvän ja pahan ilmiöstä. Hänen mukaansa kysymystä hyvästä ja pahasta voidaan tarkastella kaikkien osapuolten kannalta, sillä kaikissa ihmisissä on sekä hyvää että pahaa. Voi olla, että lastensuojelussa työskentelee ihmisiä, jotka kamppailevat pahuutta vastaan itsessään. Toisaalta voi lastensuojelukentän vanhemmissa olla ihmisiä, jotka taas eivät siedä hyvää itsessään (myös Laitinen & Hurtig 2002).

Lounavaara-Rintala ym. (1999, 36) pitävät ongelmallisena sitä, että auttamistyössä tavallaan jotkut perheen asiat ovat ”käsittelykielossa”. Työntekijän pelko tällaisessa tilanteessa on, että ilmaisemalla tietävänsä nämä asiat hän aiheuttaisi terapian/asiakassuhteen katkeamisen ja loukkaisi asiakkaitaan. Saattaa jopa olla niin, että asiakkaiden vakuuttava esiintyminen ajoittain synnyttää epäilyksiä siitä, että ongelma olisikin kuviteltu ja joutuu sitä varmistamaan esimerkiksi asiakirjoistaan ja muilta yhteistyökumppaneilta (myös Arkil & Eriksson 1996b). Tavoitteena lastensuojelun sosiaalityössä tulisi olla avoin vuorovaikutus työntekijän ja perheen välillä, mutta avoimen dialogista ja erilaisuutta kunnioittavaa vuorovaikutuksellista ilmapiiriä on vaikea luoda. Kuitenkin hyvänä lähtökohtana voidaan pitää pyrkimystä tasavertaiseen kohtaamiseen. Toisaalta avoin epäilysten esittäminen, asioiden kyseenalaistaminen, vanhempien varoittaminen ja uhkaaminenkin on reilumpaa kuin huolen kätkeminen, vaikka avoimuus saattaakin tuntua pahalta näissä tilanteissa (Wahlbeck 2004, 21).

Tämän luvun tehtävänä on ollut pohtia reflektiivisesti lastensuojelun sosiaalityön eettisiä kysymyksiä ja arvoja. Lastensuojelun suojelupositiossa saatetaan aiheuttaa pahaa ja toisaalta suojelun viivästyminen voi pitkittää lapsen perheessään kokemaa pahaa. Suostumalla ylläpitämään perheen salaisuutta työntekijä liittyy perheen

systemiin, ja toisin toimiminen voi olla vaikeaa, vaikka tiedostaisikin tarvetta toisenlaiseen menettelyyn.

4.4 Psykososiaalinen sosiaalityö

Case workin, yksilökohtaisen sosiaalityön kehittäjää Mary Richmondia voidaan pitää myös psykososiaalisen työn kehittäjänä. Yksilökohtaisen sosiaalityön teoriapohja on vahvasti linkittynyt psykologian persoonallisuusteoriaan ja Freudin kehittämään psykoanalyysiin. Kuitenkin Richmond piti yksilön ja häntä ympäröivän yhteisön suhdetta oleellisena myös sosiaalityön näkökulmasta. Mary Richmond hahmotteli sosiaalityötä kokonaisvaltaisen teorian näkökulmasta. Klassisessa case workissa lähdettiin oletuksesta, että psyykkisen ja sosiaalisen tilanteen hahmottumisessa vallitsee tasapaino. (Richmond 1917; 1922a.)

Eräsaaren (1991) mukaan case work ja sen myötä psykoanalyysi tuotiin Suomeen ”apuprofessioiden” toimesta. Näillä hän tarkoitti terveydenhuollon sosiaalityötä, jolla on ollut merkittävä osuus diagnostisen case workin juurruttamisessa Suomeen. Eräsaaren mukaan Suomeen näyttää pätevän erityisen hyvin oletamus, että psykoanalyttisen teorian merkitys on rajoittunut lähinnä vain sen herättämiin ammatillisiin lupauksiin. Vähäiseen merkitykseen hän on löytänyt syitä köyhäinhoidon vahvasta perinteestä, lastensuojelun heikosta asemasta ja sosiaalityön koulutuksen voimakkaasta yhteiskuntatieteellisestä painotuksesta (Emt., 193 ja 194).

Granfelt (1993) ymmärtää psykososiaalisen työn sellaiseksi asiakaskohtaiseksi sosiaalityön orientaatioksi, jossa terapeutin ulottuvuus on tietoisesti tunnustettu työn osa-alue ja jossa työskentelyn ulkopuolelle ei rajata sen enempää taloudellisia, sosiaalisia kuin psyykkisiäkään ongelmia. Hän on ymmärtänyt myös psykososiaalisen työn ensisijaisesti sosiaalipoliittiseksi toiminnaksi, mutta pitää kuitenkin hyvin tärkeänä selvittää, mikä on paitsi psykologian myös sosiaalipsykologian merkitys psykososiaalisessa työssä. Psykososiaalista työtä tekevä sosiaalityöntekijä voi erikoistua johonkin terapiasuuntaukseen, mutta hän tekee edelleen psykososiaalista työtä, ellei terapeutin erikoistuminen kadota sosiaalipoliittista orientaatiota. (Granfelt 1993, 222–223.) Perheterapeutisesti

painottuneessa psykososiaalisessa sosiaalityössä sosiaalipsykologian merkitys on korostunut. Orientaation suunta vaikuttaa siihen, että perhekohtaisessa työssä ei niinkään pyritä keskittymään yksilöiden persoonallisuuteen tai tunne-elämään vaan suunnataan mielenkiinto perheenjäsen keskinäiseen vuorovaikutussysteemiin ja dynamiikkaan. Nykyisin vielä enemmän merkitystä on saanut ajatus, että sekä työntekijä/työntekijät että asiakkaat rakentavat puheen kautta yhteisesti todellisuutta, joka ohjaa toimintaa (ks. Toikko 2001; Holma 2001; Jokinen ym. 2000).

Toikko (2001) määrittelee psykososiaalisen lähestymistavan kasvokkaiseen vuorovaikutukseen perustuvaksi auttamistyöksi, jolla hän pyrkii korostamaan lähestymistavan yleistä orientaatiota ja sen erottautumista muista sosiaalityön lähestymistavoista. Edelleen hän näkee, että psykososiaalisessa lähestymistavassa kasvokkainen vuorovaikutus kulmineituu terapeuttisen auttamistyön menetelmään. (Emt., 182–183.)

Sosiaalityössä tarvitaan eläytyvää kiinnostusta asiakasta ja hänen elämänsä kohtaan, halua paneutua hänen elämänhistoriaansa ja nykyisen elämänsä yksityiskohtiin. Sosiaalihuollossa perustason työntekijä ei ole psykoterapeutti eikä ole tarkoituksenmukaista siihen pyrkiäkään, mutta hän voi syventää ja laajentaa työtään psykoterapeuttiseen suuntaan ja liittää työtapaansa tietoisesti psykoterapeuttisia aineksia (Granfelt 1993, 217). Myös Jorma Sipilän (1985, 4–5) mukaan terapeuttinen työ voi olla järkevä sosiaalityön laajennus, jos se perustuu asianmukaiseen koulutukseen, eikä merkitse sosiaalipoliittisen ymmärryksen kadottamista. Sipilän mukaan sosiaalityö on ”rahalla ja puheella tehtävää työtä”. Arnkil ja Eriksson (1996b, 74) ehdottavat, että sosiaalityö voitaisiin määritellä sekä puheella, rahalla että rakenteella tehtäväksi työksi. Tämä määritelmä korostaa psykososiaalisen työn mahdollisuuksia. Arnkil ja Eriksson (Emt., 76) ovat tuoneet esille, että on tärkeää psykososiaalisessa työssä kiinnittää huomiota itse järjestelmään ja sosiaalityöntekijöiden tapoihin toimia järjestelmän sisällä. Mikäli siis psykososiaalisen työn ja palvelujen laadun tausta on (vain) ammattilaisten hyvä tahto, asiakkaat ovat kirjoittajien mukaan täysin eksperttien armoilla.

Granfelt on viitannut ruotsalaisten Bernlerin & Johnssonin (1988, 34–35) määrittelyyn, missä he ottavat psykososiaalisen määrittelynsä lähtökohdaksi

muutostyön käsitteen. Ruotsissa erotetaan toisistaan kaksi sosiaalityön suuntausta: toisaalta psykososiaalinen työ ja yleinen ja rakenteellinen sosiaalityö. Psykososiaaliseen työhön sisältyy siis ehkäisevä ja korjaava osa-alue. Heidän jäsentelyssään psykoterapia sijoittuu osaksi psykososiaalista työtä. Psykososiaalinen työ on psykoterapiaa laaja-alaisempaa toimintaa niin tavoitteiden, menetelmien kuin asiakasryhmienkin suhteen. Suomessa yleinen asenne näyttäisi olevan sen kaltainen, joka haluaa pitää psykoterapian erillään sosiaalityöstä. (Granfelt 1993, 204.)

Jos sosiaalityö rajoittuu ainoastaan resurssien välittämiseen ja neuvojen antamiseen, se muuttuu helposti manipuloivaksi ja asiakkaita kohteistavaksi, jolloin lopputuloksena voi olla asiakkuuden kroonistuminen. Myöskään pelkkä ymmärrystä ja oivallusta tuottava keskustelu ei riitä alkuunkaan silloin, kun asiakkaan elämäntilanne on sosiaalisessa umpikujassa. Psykososiaalinen työ voidaankin nähdä kapea-alaisen psykoterapian kritiikkinä. (Emt., 206–208.)

4.4.1 Terapeuttisuus sosiaalityössä

Granfelt (1993) pitää tarkoituksenmukaisena kehittää psykoterapeuttista työtä siten, että sen avulla kyettäisiin nykyistä paremmin vastaamaan muidenkin kuin keski- ja yläluokan psyykkisiin vaikeuksiin, mutta psykososiaalinen työ ei suinkaan olisi pelkästään mielenterveydellisiin kysymyksiin keskittyvää toimintaa. Hän esittää myös lastensuojelutyön näkökulmasta mielenkiintoisen kysymyksen siitä, mitkä ovat sosiaalityön organisatoriset ehdot: miten lakisääteisyys ja vallankäyttö asettuvat terapeuttisesti orientoituneeseen työhön? Granfelt ottaa esimerkiksi lastensuojelutyössä sosiaalityötä rajaavat ja määrittävät, monella tavoin erilaiset lakisääteiset tehtävät, joihin liittyy asiakkaisiin kohdistuvaa suoraa yhteiskunnallista vallankäyttöä. Tässä yhteydessä hän viittaa Baberiin (1991, 45), jonka mukaan erityisesti silloin, kun asiakkaat ovat pakon, eivät oman motivaationsa vuoksi asiakkaina, on tiedostettava ja tunnustettava sosiaalityön poliittisuus. Sosiaalityöntekijähän käyttää yhteiskunnallista valtaa, mihin hänellä asemansa nojalla on sekä oikeus että velvollisuus. (Granfelt 1993, 206–208.) Edelliseen viitaten yhteiskunnallinen lastensuojelutyön tehtäväksianto on selkeä, mutta

esimerkiksi lainsäädäntö ei määrittele sitä, millä tavalla tai painotuksella valtaa käytetään. Kysymys on myös siitä minkä aseman sosiaalityöntekijä tehtävässään ottaa: työskennelläänkö asiantuntijakeskeisesti, jolloin vallankäyttö on ilmeistä vai pyritäänkö toimimaan lapsi- ja/tai perhekeskeisemmin, jolloin vallan ohella jaetaan myös vastuuta prosessista.

Edellä esitetty Granfeltin argumentti on melko tavallinen pohdittaessa terapeuttisuutta psykososiaalisessa työssä. Kuitenkin kyse on viime kädessä myös siitä, miten ymmärrämme terapeuttisuuden. Määritelläänkö terapeuttisuus pelkästään psykiatrian viitekehyksen luomin merkityksin vai otetaanko määritelmän lähtökohdaksi psykoterapian ymmärtäminen laajemmin, myös sosiaalisiin ongelmiin ja perheen kriisitilanteisiin vaikuttavana menetelmänä? Nähdäkseni käsitysten taustalla saattaa vaikuttaa perinteinen näkemys, jossa ymmärretään psykoterapia pelkästään psykoanalyttisena hoitona. Lisäksi tässä keskustelussa unohtuu myös muiden, kuten vaikkapa psykiatrien vallankäyttö. Suomalaisessa päätöksentekojärjestelmässä lääkäreillä on valtaa ylitse muiden. Vallankäyttö on hoitokulttuurissa itsestään selvyys, jota ei välttämättä huomata, mutta sosiaalityöntekijä määrittää yhteiskunnallista valtaa käyttäväksi poikkeuksetta keskusteltaessa esimerkiksi terapian ja sosiaalityön yhdistämisestä.

Perheterapian viitekehysteorioiden löytyvät sosiaalipsykologiasta ja psykologiasta. Perheterapeuttinen suuntaus sosiaalityössä voidaankin ymmärtää enemminkin ongelmanratkaisukeinona kuin hoitomuotona. Sosiaalityö on muutostyötä ja siihen tulisi nähdäkseni pyrkiä erilaisin menetelmällisin keinoin. Perheterapeuttinen koulutus antaa sosiaalityöntekijälle ammatillista vahvuutta käyttää erilaisia tekniikoita ja menetelmällisiä keinoja asiakkaittensa auttamiseksi. Toisaalta kyse on myös henkilökohtaisista vuorovaikutustaidoista, joita työntekijä voi omata ilman varsinaista koulutustakaan.

Perheterapeuttinen ymmärrys voi tuoda vuorovaikutus-tilanteeseen syvempää tavoitteellista näkemystä. Terapeuttien menetelmien käyttäminen sosiaalityössä ei myöskään voi vahingoittaa ketään, jos taustalla on tietoisuus vuorovaikutukseen liittyvästä problematiikasta. Työntekijän täytyy olla tietoinen, mitä hän on vuorovaikutustasolla tekemässä ja mitä tavoitteita sille voidaan asettaa.

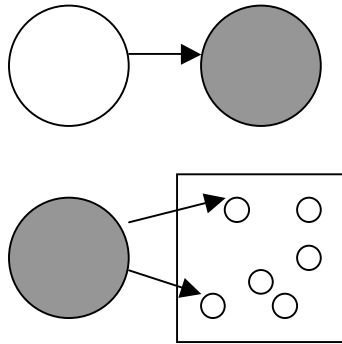
Vuorovaikutustilanteessa työntekijä on vastuullinen omasta osuudestaan interaktiossa. Samoin työntekijän on tietoisuutensa kautta pyrittävä näkemään myös rajallisuutensa ja se, milloin tarvitaan muuta asiantuntijuutta tavoitteisiin pääsemiseksi. Pelko siitä, että terapeuttisia menetelmiä tai tekniikoita käyttämällä voidaan vahingoittaa tai manipuloida ihmisiä haitallisesti, on suuresti psykoterapian vaikutuksia yliarvostava näkemys ja tässä ehkä ajatuksellisesti sotkeudutaan psykoanalyysiin yksilöhoitona. Varsinaisessa psykoterapiassa tuloksiin voidaan päästä vain molemminpuolisella sitoutumisella työskentelyyn. Tähän liittyen Toikko (2001) on painottanut yksilökohtaisen ja terapeuttisen työn teoreettis-metodisessa keskustelussa korostunutta niin sanottua yliyksilöllistä katsantokantaa. Sen myötä psykososiaalinen työ on tematisoitunut myös sosiaalisesti, sitä ovat tukeneet muutokset niin työkohteen laajentumisessa kuin ongelmanmäärittelyssäkin. Hänen mukaansa psykososiaalisen työn ei tarvitse tässä mielessä rakentua psykodynaamiselle teoriaperustalle. (Emt., 184.)

Vilenin ym. (2002) vuorovaikutuksellinen tukeminen (engl. counselling), jolle voidaan löytää muina vastaavina käsitteinä esimerkiksi psykoterapeuttinen asennoituminen tai psykososiaalinen työ, liittyy tässä tarkastelunäkökulmassa lähinnä ammatilliseen vuorovaikutukseen. Sosiaalityössä asiakastyö on aina vuorovaikutuksellista. Onnistunut vuorovaikutuksellisen tukeminen eli terapeuttinen kohtaaminen, psykososiaalinen kohtaaminen, tukiviestintä, auttamistilanteen vuorovaikutus, counselling-työ, dialogi, tai psykoterapeuttisen asenteen hyödyntäminen auttavat asiakasta tunnistamaan omia tarpeitaan ja löytämään voimavarojaan ja sitä kautta saamaan tunteen elämän hallinnasta. Vuorovaikutuksellisen tukemisen tavoitteena voidaan siis sanoa olevan kokemus voimaantumisen tai valtaistumisesta (engl. empowerment). Perheistä puhuttaessa suomennetaan käsite usein valtaistumiseksi. (Emt., 18 ja 23.) Pearcen (1997) näkemyksenä on, että työntekijällä on oltava vastavuoroisen suhteen rakentamisen taitoja, tutkimisen ja tarkentamisen taitoja sekä toiminnan taitoja, jotta sosiaalityössä voidaan auttaa asiakasta näillä keinoilla. Lähtökohtaisesti nämä taidot vaativat eettisesti vahvoja asenteita, kuten empatiaa ja asiakkaan kunnioitusta. (Emt. 230–251.)

Lastensuojelutyössä, jossa tehdään psykososiaalista työtä on muista auttajatahoista poikkeava asetelma siinä mielessä, että lastensuojelutyössä on aina sosiaalisen kontrollin ulottuvuus, joka vastuuttaa työntekijää (Brearley 1995). Tässä mielessä ristiriitaisessa asetelmassa, vaaditaan työntekijältä erityisiä taitoja ja valmiuksia, jotta luottamus säilyy asiakasperheen ja työntekijän vuorovaikutuksessa.

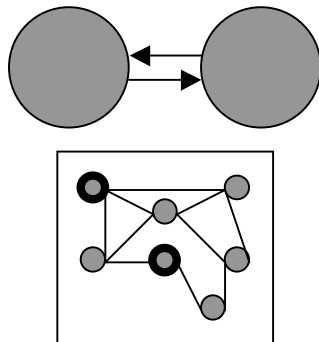
Vuorovaikutuksen osuutta sosiaalityössä pitävät merkityksellisinä myös Jokinen, Juhila ja Raitakari (2003), jotka ovat pohtineet sosiaalityön vaikuttavuutta työntekijöiden omien kirjoitusten kautta. Lähes kaikissa kirjoituksissa on yksi selkeä juoni ylitse muiden. Tämän juonen keskeinen sanoma on, että ilman toimivaa ja avointa vuorovaikutusta menestystarinoita ei sosiaalityössä synnytetä. Lähtökohta muutostyölle rakennetaan sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisessä kohtaamisessa. Todelliseen muutokseen voi johtaa vain vuorovaikutus, joka on dialogista ja moniäänistä. Tällaisessa suhteessa asiakkaalla nähdään olevan samanlaiset oikeudet osallistua keskusteluun kuin työntekijälläkin. Aitoon dialogiin pääseminen edellyttää sitä, että työntekijä luopuu kaikkietävän asiantuntijan roolistaan. (Emt., 160–161.)

Seuraavassa kuviossa (Kuvio 3) on esitelty kahdesta eri vuorovaikutusorientaatiosta asiantuntijakeskeisyydestä ja dialogisesta orientaatiosta Mönkkösen (2002, 63) mukaan. Kuvio on mukailtu versio Mönkkösen alkuperäisestä versiosta siinä mielessä, että alkuperäinen kuvio sisältää myös asiakaskeskeisen ulottuvuuden tarkastelun. Tässä kuviossa on pelkistetty kahden erilaisen orientaation olemusta sekä kahden vuorovaikutuksessa että ryhmässä. Ensimmäisessä orientaatiossa asiantuntija näkee ja tulkitsee ilmiöitä, toisessa keskeistä ovat vastavuoroinen liike, vuorovaikutussuhteet ja todellisuuden yhteinen konstruointi. Dialogisessa orientaatiossa työntekijät asettuvat samaan rinkiin asiakkaiden kanssa ja tarkastelevat myös omaa suhdettaan tuossa kokonaisuudessa. Vahvemmat renkaat esittävät työntekijää, harmaa väri symboloi sitä, kenen merkitykset hallitsevat vuorovaikutusta.

Asiantuntijakeskeisyys:

- tavoitteena, että asiakas alkaa tiedostaa ongelmansa
- asiantuntija-auktoriteetin positio
- asiantuntija näkee, määrittää ja tulkitsee yksilön tai ryhmän toimintaa
- asiantuntija ei liikahda positiostaan
- asiantuntijan konstruktiot hallitsevat vuorovaikutusta

Dialoginen orientaatio:

- ilmiötä pyritään konstruoimaan yhdessä
- vuorovaikutus tapahtuu molempien ehdoilla
- vastaamisen merkitys
- eriyttäminen pyritään kutsumaan esiin
- työntekijät ja asiakkaat muodostavat yhdessä moniäänisesti argumentoivan systeemin
- painopiste dialogisissa suhteissa

Kuvio 3. Asiantuntijakeskeinen ja dialoginen orientaatio. (mukailtu Mönkkönen 2002, 63.)

Sosiaalityön käytäntöjä ovat esitelleet Coulshed ja Orme (1998), jotka ovat korostaneet perheiden kanssa tehtävää perheterapeuttista sosiaalityötä sosiaalityön toimivana menetelmänä. Jordaniin (1972) viitaten he esittävät, että tällaista perheisiin fokusoitunutta sosiaalityötä on kutsuttu käsitteellä 'family casework'. Kirjoittajien näkemys on, että työskentely koko perheen kanssa on tuloksellista monissa eri tapauksissa ja mitä erilaisimmista syistä. Lähtökohtaisesti perhe on keskiössä määriteltäessä interventioita. (Coulshed & Orme 1998, 160–170.)

Coulshed ja Orme (Emt.) ovat tuoneet esille, miten perheterapia on sosiaalityössä viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana hyväksytty suuntaukseksi, joka on enemmän kuin ”asiakaskohtainen työ, useiden samassa huoneessa olevien henkilöiden kanssa”. Jos yhdellä tai useammalla perheenjäsenellä on vaikeuksia,

koko perheen kanssa työskentely ja perusteltua. Perheenjäsenet vaikuttavat ja vaikuttuvat toinen toisistaan, niinpä on tarpeen työntekijänä havaita, kuinka he ovat ja käyttäytyvät suhteessa toinen toisiinsa ja kuinka he ratkovat ongelmiaan. Kirjoittajat ovat vakuuttuneita siitä, että tämän kaltainen muutokseen pyrkivä työskentely perheiden ja pariin kanssa voi auttaa heitä luomaan jatkossa omia ongelmanratkaisukeinoja. (Coulshed & Orme, 170.)

Toikko (2001) liittyy myös terapeutin ongelmanratkaisun psykososiaaliseen työhön. Hän viittaa ongelmanmäärittelyn kehityksen viimeisiin vaiheisiin, jossa konstruktionistinen ajattelu on korostunut. Konstruktionistisen ajattelun mukaan objektiivista perhetodellisuutta ei ole löydettävissä, vaan todellisuus muotoutuu yhteisessä keskustelussa asiakkaiden kanssa. Työntekijä pyrkii eroon etukäteisistä hypoteeseista, kaikki todellisuus pyritään luomaan ainoastaan tässä ja nyt. Työntekijät ovat osa terapeutin todellisuuden rakentumista. Parhaimmillaan yhteisesti synnytetty uusi tarina muuttaa ihmisen toimintaa. Ongelmanmäärittely liittyy terapiatyön tavoitteellisuuteen ja suunnitelmallisuuteen, ongelma antaa terapeutille työlle mielen ja tarkoituksen. Toikko viittaa Heinoseen (1984, 192-201), joka käyttänyt 'terapeutin koneistojen' nimitystä sellaisesta sosiaalityön suuntauksesta, jossa ongelmanmäärittely on keskeistä.

Kuten on todettu, vaihtelevat perhemuodot, kuten uusperheet, yksihuoltajaperheet ovat yleistyneet. Kuitenkin kaikissa perheissä on sisäinen dynamiikkansa, joka näkyy perheen tavassa kommunikoida keskenään, arvomaailmassa ja jäsenten kesken rakentuneissa suhteissa. Joka tapauksessa meillä kaikilla on oma käsityksemme siitä, kuinka perhe toimii tai sen tulisi toimia, ja nämä käsitykset ovat syntyneet meidän jokaisen oman perusperheemme kautta. Juuri tämän ymmärtäminen on oleellista, jotta voimme työntekijöinä nähdä, kuinka "juuri tämä perhe toimii". Coulshed ja Orme (Emt.) ovat kuvanneet, että pyrkimys perheen ymmärtämiseen on kuin hyppäämistä liikkuvaan bussiin: nousemme asemalta samalle matkalle ja ihmiset tulevat ja menevät kukin liittyen ja poistuen matkan varrella. Tämä kuvaa samalla perheen kehitykseen liittyen tavallisia kriisivaiheita, joita ovat esimerkiksi lasten syntymät, lasten kotoa lähtemiset, vanhempien eroamiset, uusien kumppaneiden tulo perheeseen, ja niin edelleen. Tavallisuudestaan huolimatta nämä tilanteet aiheuttavat aina perheen jäsenille kriisitilanteen. Kirjoittajat viittaavat Gorell Barnsiin (1984),

jonka mukaan näissä elämän kehitysvaiheissa perheiden jäsenet kiertävät ikään kuin joustavasti pysyvyydestä kaaokseen ja takaisin (Coulshed & Orme 1998, 170–172).

Aaltonen (2003) pitää valitettavan sitä, että perheterapia on nähty liiankin kiinteästi pelkästään psykiatria- ja psykologiaan kuuluvana. Kuitenkin on ilmeistä, että perhekeskeinen hoidollinen lähestymistapa, ja itse perheterapiakin, on syntynyt koska yhteiskunnan harjoittama sosiaalipolitiikka erityisesti 1940-luvulta lähtien oli perhekeskeistä. Edelleen Aaltonen viittaa perheterapian kehittymishistorian vinoutumaan, joka unohtaa tämänkaltaiset yhteiskunnalliset ulottuvuudet. Tähän on viime aikoina myös perheterapiakirjallisuudessa, esimerkiksi Family Process – lehdessä kiinnitetty huomiota. Niinpä hän olettaakin perheterapian kehittyvän – tai sen ainakin pitäisi hänen mielestään kehittyä – lähivuosina siten, että yhteydet erityisesti sosiologiaan (narratiivisuus tutkimus- ja lähestymistapana, perheen muuttuva asema, perheen muuttunut elämäntapa ja perhemuotojen muutos posttraditionaalisessa yhteiskunnassa) ja sosiaalipolitiikkaan tulevat keskeisiksi. (Aaltonen 2003, 267–269.)

Terapeuttisuus sosiaalityössä on siis sekä ongelman määrittelyyn että ongelman ratkaisuun liittyvä kasvokkainen vuorovaikutustapahtuma, jossa huomio suunnataan myös perheen rakenteeseen sen muutoksiin, sisäiseen dynamiikkaan ja vuorovaikutuskuvioihin. Vuorovaikutustapahtumassa sosiaalityöntekijän ja perheen kesken korotuvat dialogisuus ja moniäänisyys, sekä asiantuntijuuden ja vastuun jakaminen.

4.4.2 Sukupuun käyttäminen psykososiaalisessa työssä

Sukupuun (genogrammi) käyttäminen on perheiden kanssa työskennellessä hyödyllinen työväline, myös silloin, kun työskennellään sosiaalityön kontekstissa. Sukupuun avulla on helpompi työntekijän ja myös perheen itsensä hahmottaa omaa taustaansa ja sukulaisverkostoaan. Varsinkin silloin, kun työskennellään rakenteellisesti epävakaiden lastensuojelun perheiden kanssa sukupuun työstämisestä hyötyvät niin työntekijät kuin vanhemmat ja lapsetkin (s. 28). Sukupuun työstäminen ja piirtäminen voi olla hyvä alku yhteistyölle ja luottamuksen

syntymiselle sosiaalityöntekijän ja perheen välillä. Laajennetun perheen hahmottaminen on hyödyllistä myös etsittäessä perheen tukiverkostoja.

Sukupuuta on erityisesti perheterapiassa käytetty keino kuvata piirustuksen avulla perhettä, perheen jäseniä ja heidän suhteitaan useamman sukupolven ajalta. Sukupuuta voidaan graafisesti antaa perheestä informaatiota tavalla, joka tarjoaa mahdollisuuden yhdellä silmäyksellä hahmottaa monia yhden perheen tai sukupolviperheen ominaisuuksia. Sukupuuta voidaan nähdä esimerkiksi erilaisia ihmissuhteita ja kuvioita. Sukupuuta käyttävät pääasiallisesti terapeutit, erityisesti perhe- ja systeemiterapeutit. Sukupuuta voi kuitenkin olla suureksi avuksi jokaiselle, joka haluaa paremmin ymmärtää oman elämänsä kuvioita, käyttäytymismuotoja, normeja ja tärkeitä valintoja. (Juolasmaa, 2001, luennot)

Kokemukseni mukaan sukupuuta tarkastellessa voi löytää siis teemoja, asioita, ja käyttäytymistä, jotka toistuvat sukupolvesta toiseen. Sukupuuta tarkastelusta voi olla lastensuojelun sosiaalityössä erityistä hyötyä sekä sosiaalityöntekijälle että koko perheelle. Sukupuuta tarkastellessa yhdessä perheen kanssa on mahdollisuus käydä dialogia ja sitä kautta löytää uusia merkityksiä usein ongelmakeskeiselle käyttäytymiselle. Toisaalta sukupuuta hahmottamisen avulla sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus liittyä perheeseen eri tasolla kuin pelkästään asiantuntijakeskeisellä toimimisella. Yleensä vaikeita asioita on helpompaa ottaa esille, kun ongelma tavallaan ulkoistetaan ja sitä tarkastellaan uudesta näkökulmasta. Lapset ovat yleensä erittäin kiinnostuneita tietämään perheen sukupolvien vaiheista. Sukupuuta piirrettäessä tulevat toistuvasti myös perheen salaisuudet näkyville. Useimmissa perheissä on asioita, joista on vaiettu, joista ei ole ollut lupa puhua. Salaisuuksien avaaminen yhdessä on yleensä helpottava kokemus, sillä salaisuudet eivät sinällään ole salaisuuksia, vaan kaikki ovat niistä tietoisia, mutta niihin liittyy vaikeiden ongelmien problematiikkaa.

Sijoitettujen lasten kanssa sukupuuta piirtämistä voidaan tehostaa käyttämällä lisäksi vaikkapa valokuvia perheestä, sukulaisista ja lapsesta itsestään eri ikäkausina. Lisäksi sukupuuta tehtäessä voidaan käyttää lisätehosteena esimerkiksi metaforisia magneetteja. Vaikeista asioista puhuminen voi helpottua, jos alussa käytetään magneetteja kuvaamaan tunnetiloja tai tapahtumia. Sukupuuta käyttöä voidaan

suunnata myös voimavarakeskeisempään suuntaan. Pelkästään ongelma-keskeinen perinteinen puhe- ja kulttuuri lastensuojelutyössä voidaan sukupuun avulla muuttaa näkökulmaltaan positiivisemmaksi. Jokaisesta suvusta voi löytää hyvää ja positiivista, piirteitä tai ominaisuuksia, joita vanhemmat voivat siirtää lapsille. Näin voidaan ottaa tarkasteluun hyviä puolia ja vahvuuksia. (Hämäläinen 2002, luennot.)

Sukupuun erityinen mahdollisuus lastensuojeluperheiden kanssa työskennellessä, on mahdollisuus muuttaa tuhoisaa, sukupolvittaista käyttäytymistä. Perheellä on ikään kuin tilaisuus tehdä tässä kohdassa valinta, katkaista tuhoisuus juuri tähän sukupolveen. Asiakkaille voidaan viestittää, että on mahdollisuus katkaista vaikeatkin kuviot juuri tähän sukupolveen, jos he niin haluavat valita (Juolasmaa 1996).

Varilo ym. (1999, 39; 2000, 21) ovat ehdottaneet laajennetun ja syvennetyn sukupuutyöskentelyn käyttämistä sijoitettujen lasten hoitamisessa ja eheän elämäntarinan kokoamisessa (ks. myös Bardy 2000; Ingi 2003). He kutsuvat käyttämäänsä menetelmää Solveig-terapiaksi tai menneisyysmatkailuksi. Heillä on tästä menetelmästä positiivisia kokemuksia erittäin haastavienkin lastensuojelutapaustenkin hoidossa. (Varilo 1999, 56–57.)

Perheterapiassa käytetään sanontaa ”... kolmanteen ja neljänteen polveen...”. Sosiaalityössä syrjäytymisen on todettu joskus olevan sukupolvittaista; sosiaalitoimen asiakkuudet ovat monisukupolvaisia. Tämä voidaan tulkita myös positiivisesti ja pyrkiä huomaamaan myös hyvien asioiden ja vahvojen puolien siirtyminen sukupolvesta toiseen, jotka varsinkin ongelma-keskeisessä lastensuojelutyössä pääsevät unohtumaan. Tällaisella informaatiolla voi olla lastensuojeluperheitäkin ajatellen eheyttävä ja voimavaraistava vaikutus.

Edellä on käsitelty yksityiskohtaisemmin sosiaalityötä, ja siinä erityisesti lastensuojelun sosiaalityötä. Lisäksi on määritelty psykososiaalista sosiaalityötä, ja varsinkin terapeutista ulottuvuutta siinä. Lisäksi on esitelty perusteluja sukupuun käyttämisen mahdollisuuksista lastensuojelun sosiaalityössä.

Seuraavassa luvussa valotetaan perheterapian lähtökohtia, historiallista kehittymistä ja erityisesti rakennetaan narratiivisen perheterapian teoriataustaa, joka on keskeisin suuntaus tämän tutkimuksen kannalta. Lisäksi määritellään lapsi- ja perhekeskeistä työskentelyä sekä sosiaalityössä että perheterapiassa. Samalla pyritään löytämään suuntausten väliset yhteiset ja erilaiset periaatteelliset tekijät, jotka ovat oleellisia tämän tutkimuksen kannalta.

5 PERHETERAPIAN KEHITYKSEN JÄLJILLÄ

5.1 Perheterapian historiallinen ja metodologinen kehitys

Perheterapia on psykoterapeuttinen tekniikka, joka tutkii ja pyrkii lievittämään perhesysteemin sisäisiä ja emotionaalisia ongelmia auttamalla perheenjäseniä muuttamaan perheen huonosti toimivia vuorovaikutusmalleja (Goldenberg & Goldenberg 2000, 19).

Perheterapian kehitys alkoi toisen maailmansodan jälkeen. Goldenbergit (2000) ovat kiinnittäneet huomionsa viiteen seikkaan, jotka ovat vaikuttaneet kehityksen alkamiseen. Ensinnäkin psykoanalyttisen hoidon ja tutkimuksen laajeneminen kattamaan entistä laajempaa joukkoa ongelmia ja lopulta myös perheitä. Toiseksi kehitykseen vaikutti systeemitteorian kehittyminen. Kolmantena tekijänä kirjoittajat pitävät tutkimusta, jossa selvitettiin perheen vaikutusta skitsofrenian kehittymiseen. Neljäs tekijä oli avioliitto-, kasvatusta- ja perheneuvolojen kehittyminen. Viimeisenä kehitykseen vaikuttavana tekijänä Goldenbergit ovat listanneet ryhmäterapien kehityksen. (Emt., 9 ja 10.)

Perheterapia eroaa yksilöterapiasta kolmessa suhteessa. Käsitys persoonallisuuden kehitykseen vaikuttavista tekijöistä eroaa näiden kahden suuntauksen välillä. Yksilöterapeuttisen näkökulman mukaan yksilön sisäiset tapahtumat dominoivat persoonallisuuden muodostumista. Perheterapeuttisen näkökulman mukaan ulkoiset tekijät dominoivat persoonallisuuden kehittymistä sellaisten perheelle luonteenomaisten, sukupolvesta toiseen kehittyneiden ja siirtyneiden käyttäytymismallien kautta, jotka säätelevät perheenjäsenten vuorovaikutuskuvioita. Samoin käsitys oireiden kehittymisestä on eriävä. Yksilöterapiat korostavat oireiden syntyvän yksilön sisäisistä konflikteista, esimerkiksi id/ego/superego-konflikteista. Perheterapia sijoittaa konfliktin yksilön huonosti toimivat perhesysteemin vuorovaikutussuhteeseen. Ylipäätään terapeuttinen lähestymistapa eroaa toisistaan näiden kahden välillä. Yksilöterapeutti pyrkii asiakkaan itsetuntemuksen lisäämiseen

ja oivallukseen muutoksen mahdollisuudesta. Perheterapeutti pyrkii muuttamaan niitä perheen vuorovaikutuskuvioita, jotka ylläpitävät perheenjäsenten oireilua. Perheterapeutillisesti orientoitunut terapeutti voi työskennellä koko perheen ja verkoston, niiden eri alasysteemien tai yksittäisten perheenjäsenten kanssa pyrkiessään muuttamaan perhesysteemiä. (Emt., 379.)

5.2 Lähtökohtana systeeminen perheterapia

Perheterapia ei perustu mihinkään yhtenäiseen teoreettiseen perustaan, vaan sen sisällä on eri suuntauksia. Ne perustavat osittain toimintaansa samankaltaisiin teoreettisiin lähtökohtiin, mutta osittain pitävät sisällään toisilleen aivan vastakohtaisiakin näkemyksiä. Perheterapian teoreettisia ja käytännöllisiä juuria ovat mm. psykoanalyysi, ryhmäpsykoterapia ja funktionalistinen sosiologia. Perheterapia on kehittynyt psykiatrian hoitomuotona ja tullut yksilöterapian rinnalle tai sijasta. Eräs perheterapian synnylle tärkeä taustavoima on Wahlströmin (1992) mukaan ollut H.S. Sullivanin interpersoonallinen psykiatria ja Sullivanin työtovereiden (Bowen, Lindz ja Wynne) suorittamat skitsofrenian yhteyttä perheiden vuorovaikutukseen kartoittavat tutkimukset. Suomalainen Yrjö Alanen oli jo 1950-luvulla yhteydessä Lidzin johtamaan työryhmään ja toi sieltä vaikutteita maahamme (Wahlström 1992, 11–12).

Toisen maailmansodan jälkeen nousi insinööritieteistä lähtöisin oleva yleinen systeemiteoria ja kybernetiikka yhä suuremman kiinnostuksen kohteeksi perheterapian tutkimuksessa. Gregory Bateson, amerikkalainen biologi ja antropologi sovelsi näiden teorioiden periaatteet biologisten ja sosiaalisten järjestelmien toiminnan kuvaukseen. Hän perusti 1952 Palo Altoon tutkimusprojektin, jonka tutkimuksen kohteena olivat kommunikaatio ja erityisesti kommunikaation eri tasojen keskinäiset suhteet. Bateson perusti muiden tutkijoiden kanssa yhdessä ns. Palo Alton-ryhmän, josta tuli perheterapian oman teoreettisen perustan muotoutumisen kannalta keskeinen tekijä. Keskeistä työryhmän löydöksissä oli kommunikaation kerroksellisuus: yhtäältä on sisältöaspekti, se mitä viestissä sanotaan asioiden tilasta ja toisaalta on suhdeaspekti, jossa ilmaistaan miten viesti on luettava sosiaalisessa kontekstissa. Kommunikaation kerroksellisuus mahdollistaa

tilanteen, jossa viestin sisältö- ja suhdetasot ovat ristiriidassa keskenään. Tällöin puhutaan usein kaksoisviestistä (Wahlström 1992, 13–14).

Wahlströmin (Emt.) mukaan perhe nähtiin vuorovaikutusjärjestelmänä ja tämä johti siirtymisen pois lineaarisesta kausaaliajattelusta, jossa jokin käyttäytyminen nähdään ”aiheutetuksi” ja jokin toinen ”aiheuttajaksi”. Tämän tilalle tuli pyrkimys ajatella kehämäisesti, jolloin tietty käyttäytyminen voidaan nähdä sekä ”syy” että ”seurauksenkin” asemassa. Perhehomeostaasin käsite syntyi siitä, että se antoi selityksen tilanteelle, jossa perhe saattaa vastustaa yhden perheenjäsenen käyttäytymisen muutosta. Myöhemmin on kiinnitetty huomiota siihen, että luonnollisissa järjestelmissä esiintyy myös poikkeaman lisäämiseen tähtääviä palautekehiä. Perheiden elämänkaarissa tulee kriisi ja murrosvaiheita, jotka saattavat johtaa hyvinkin äkilliseen suhteiden uudelleenjärjestäytymiseen. Negatiivisten ja positiivisten palautekehien vuorottelu eli ns. epävakaata tasapainotila ohjaa järjestelmää hallittuun muutokseen (Emt., 15.)

Palo Alton–ryhmän tekemä työ johti sitten vähitellen terapeuttiin sovelluksiin, joissa systeeminen ajattelu otettiin lähtökohdaksi. Systeemisistä perheterapioista puhutaan yhtenä perheterapian kentän alaryhmänä. Wahlström (Emt.) on viitannut Keeneyn ja Rossin (1985) määritelmään, jonka mukaan systeemiset perheterapiat ovat psykiatristen ja sosiaalisten ongelmien hoitomuotoja, joissa terapeutin toiminta kohdistuu vuorovaikutuskaavoihin.

Systeemisten perheterapioiden joukossa on useita eri suuntauksia ja koulukuntia, joita ovat muun muassa erilaiset lyhytterapiasuuntauksset, strateginen ongelmanratkaisuterapia, strukturaalinen perheterapia, sekä ns. milanolainen systeeminen perheterapia (Wahlström 1992, 16).

Sluzki (1983) on pohtinut systeemisten perheterapioiden teoreettisten lähtökohtien keskinäisiä suhteita. Hän on katsonut, että vertailuja voidaan tehdä kolmella tasolla: yleisten paradigmojen, koulukuntien ja sovellettujen terapiatekniikoiden tasolla. Kaikilla systeemisillä perheterapioilla on yhteinen kyberneettinen ja systeemiteoreettinen paradigma, josta käsin koulukunnat eri painoituksin kehittävät hypoteeseja, muuttujia ja havaintoyksiköitä. Jotkut terapiatekniikat ovat

tunnusomaisia tietylle koulukunnalle, mutta usein samoja tekniikoita käytetään useissa koulukunnissa hieman eri käsitteellisissä viitekehyksissä. Edelleen kirjoittaja on tiivistäen esittänyt, että eri koulukunnat voidaan luokitella sen mukaan painottavatko ne intersoonallisia prosesseja (ongelma- ja ratkaisukeskeiset lyhytterapiat, strategiset terapiat) vai uskomusjärjestelmiä tai ”maailmankuvaa” (milanolainen systeeminen terapia). Tässä ajattelussa prosessi ja struktuuri ovat ikään kuin saman mitalin eri puolet. Kummankin painotuksissa kohdistuu terapeuttinen vaikuttaminen käyttäytymisen tai toiminnan tasolle. ”World-view”- orientoitunut terapia taas puolestaan kohdistuu käyttäytymistä koskeviin ideologioihin, vakaumuksiin ja ominaisuuksiin. Terapeuttinen toiminta ei niinkään kohdistu käyttäytymistä ohjaaviin merkitysjärjestelmiin, joka tapahtuu antamalla uusia merkityksiä eli konnotaatioita kollektiiviselle toiminnalle ja vaihtoehtoisia tulkintoja perheen historialle. (Sluzki 1983, 469–476.)

5.2.1 Systeeminen ajattelu ja perheväkivalta

Kritiikkiä systeemistä ajattelua kohtaan on esitetty muiden muassa feministisen liikkeen sisältä. Kritiikki on kohdistunut systeemisen terapian liialliseen neutraalisuuden ja kognitivismiin korostamiseen. Sen tilalle on haluttu painottaa diskurssisensitiivisyyttä, jossa terapeuttisen keskustelun kunkin osanottajan yhteiskunnallisesti ja historiallisesti määräytynyt puhekäytäntö tulee huomioiduksi terapeuttisessa työssä (Weingarten 1991). Kritiikkiä on esitetty erityisesti perheväkivallan ennaltaehkäisyn ja hoidon suhteen. Systeemistä ajattelua pidetään väkivallan yhteydessä kontraindikaationa. Tämän esille ottaminen myös tässä tutkimuksessa on perusteltua, koska lastensuojelun työntekijät kohtaavat työssään usein perheväkivallan uhreja ja tekijöitä. Keskeistä on ymmärtää ilmiön taustalla vaikuttavia selitysmalleja ja niiden kulttuurisia lähtökohtia.

Myös suomalaisessa perheterapiakeskustelussa on noussut 1990-luvulla esiin systeemisen perheterapian kritiikki. Taustalla ovat paitsi perheterapeuttien asiakkailtaan saama palaute, myös aiheeseen liittyvät haastattelu- ja elämäkertatutkimukset. Perheterapeutti ja perheneuvoja Virve Nousiainen (1998, 18) on todennut, että Espoon perheväkivallan katkaisuprojektin yhteydessä

naisiasiakkaat ovat ilmaisseet pettymyksensä pari- ja perheterapiaan tilanteen selvittelyssä ja hoidossa. Naiset ovat kokeneet näkemyksensä tulleen sivuutetuksi tai mitätöidyksi. Naisten hyötymättömyys pariselvittelyistä on noussut esiin myös Husson (1994) tutkimuksissa: naiset ovat kokeneet, etteivät ole saaneet ääntään kuuluville tai heitä ei ole ymmärretty. Mies on hallinnut terapiatilannetta, jolloin parisuhdeterapia on usein vain hidastanut naisen toipumisprosessia.

Systemisen perheterapiamallin vaihtoehtona Nousiainen (1998) tuo artikkelissaan esille kaksi tapaa, joista toisen näkemyksen edustajat katsovat hyödylliseksi hoitaa puolisoita terapiassa sekä yksin että yhdessä, kun taas toisessa työskentelytavassa käydään terapiassa vain yksilöinä. Nousiaisen mukaan sekä-että-position edustajat (Goldner, Penn, Scheinberg ja Walker) pyrkivät tutkimaan tilannetta yhtäaikaaisesti niin väkivallan tekijän kuin uhrin kannalta. Heidän lähtökohtansa on, että sukupuolten eriarvoisuus on yhteiskunnallinen tosiasia. Siinä missä pahoinpitelijä on vastuussa harjoittamastaan väkivallasta, he kuitenkin katsovat naisen olevan tietyssä määrin vastuussa itsensä suojelemisesta. Tässä terapiamallissa yhdistyvät psykodynaaminen, sosiaaliseen oppimiseen liittyvä, sosiaalipoliittinen sekä systeminen ajattelutapa. Nousiainen viittaa toisen näkemyksen edustajaan Daniel Willbachiin, joka puolestaan katsoo, että parin yhteiskäynnit ovat poissuljettuja, koska ne viestivät yhteisestä ongelmasta, josta molemmat ovat vastuussa. Yhteiset tapaamiset estävät naisen aitouden terapiassa, koska esimerkiksi pelon tunne rajoittaa tapahtumien muistamista. (Nousiainen 1998, 18–20.)

Perheväkivallan ehkäisyyn ja hoitoon on kehitetty myös Suomessa erilaisia malleja, näistä ehkä tunnetuimpia ovat Joensuun ja Jyväskylän mallit (Partanen & Holma 2002). Näiden hoitomallien yhteydessä on yleisesti korostettu perheväkivaltaa systemisen terapian kontraindikaationa. Myöskin Jones (1995) on kuvannut brittiläistä perheterapiaperinnettä, joka alkutaipaleellaan 1950-luvulla noudatteli henkeä, traditionaalisen perheen ideologiaa, jossa mies on kodin ulkopuolisessa työssä ja vaimo kotirouvana. Feministiset suuntaukset 1960-70-luvuilla, jotka alkoivat kyseenalaistaa miehen ja naisen perinteisiä rooleja sekä perheen idealisointia vaikuttivat hitaasti perheterapian teoriaan ja käytäntöihin. Selityksenä tähän pidetään sitä, että perheterapia alkoi tuolloin vasta rakentaa teoriaperustaansa ja laajentaa sovelluksiaan. Ensimmäiset yritykset tuoda sukupuolisensitiivistä työtötteä

toteutuivat 1980-luvun alussa neljän amerikkalaisen naisterapeutin Women's Project –työpajan merkeissä. Perinteisiin sukupuolirooleihin, epätasa-arvoon ja vallan väärinkäyttöön liittyvään ajatteluun vaikuttaminen tapahtui kuitenkin epäröiden ja kuin tabuja rikkoen. Puhe sukupuolesta perheterapiassa jäi joksikin aikaa yhä marginaaliasemaan, ja se katsottiin ”naisten erityiskysymykseksi” tai –”ongelmaksi” (Jones 1995, 7–9).

Jones (Emt.) on esittänyt, että 1900-luvun alun brittiläistä perheterapiakäytäntöä ja –opetusta on luonnehdittu siirtyneeksi feministisestä peruskritiikistä systeemiteorian ja terapian uudelleenrakentajaksi tai ”kuntouttajaksi”. Erilaiset työpajat, artikkelit ja koulutuskurssit osoittavat sukupuolikäsitteen keskeisyyden nykyisessä perheterapiakäytännössä. Tärkeimpänä vaikuttimena perheterapeuttien työn muuttumiseen on katsottu asiakaskeskeisyyden yhdistyminen feministiseen näkökulmaan, joka nostaa esiin sosio-kulttuuriset ja perheeseen liittyvät rakenteet – ne, jotka ilmentävät misogyniaa sekä kutistavat miehen ja naisen välisen suhteen kehitystä. Keskeistä on auttaa asiakasta vapauttamaan itse itsensä tietynlaisista uskomuksista ja ihmissuhteista, joihin liittyy hyväksikäyttöä. Olennaista on tiedostaa vallan epätasapaino niin asiakkaan ja terapeutin välillä kuin miehen ja naisen välillä. (Jones 1995, 8–9.)

Terapiaprosessin aikana myös terapeutin tulisi Jonesin mukaan käydä läpi muutoksia: hän ei voi enää asettua ulkopuoliseksi tarkkailijaksi vaan osallistuvaksi subjektiksi, hänen on tiedostettava myös omat oletuksensa ja puhetapansa sukupuoleen liittyen, ja miten nämä voivat vaikuttaa asiakastilanteessa. Terapian kompastuskivenä voidaan pitää käsitystä siitä, että perheen yhtenäisyyden säilyttäminen on ensisijainen terapian tarkoitus. Tehottomuuden taustalla voi olla myös terapeutin pelko tuoda mukaan omia arvojaan, jolloin terapiasta tulee turvallista keskittien kulkemista, mutta sinänsä hyödyttöä. (Emt. 9–16.)

Laitila ja Sveins (2001) pitävät väkivallan hoitamista vuorovaikutusongelmana perhe- ja pariterapian keinoin ongelmallisena, sillä se johtaa helposti uhrin syyllistämiseen. Heidän mukaansa myös koko ilmiöön liittyy sisäänrakennettu riski syyttää tapahtumasta uhria. Familistisen perheteorian mukaan naisen tärkeimpinä tehtävinä ovat perheen sisäisen hyvinvoinnin säilyttäminen ja koossa pitäminen.

Miehellä taas tehtävät liittyvät tämän teorian mukaan perheen ulkopuoliseen elämään. Tähän liittyen myös Laitilan ja Sveinsin (2001) mukaan nainen kantaa vastuuta parisuhteesta ja syyllistää itseään riidan ja väkivallan jälkeen. Hän tekijän tavoin näkee vian olevan itsessään ja omassa käyttäytymisessään. Parisuhdeongelmien laadusta on mahdotonta sanoa juuri mitään niin kauan kuin väkivalta jatkuu tai sen uhka on olemassa ja sillä pelotellaan. Riitaa voidaan pitää naisen turhautuneena yrityksenä selvittää suhteen kysymyksiä ja ratkaista ongelmia eikä painostuksena ja henkisenä väkivaltana (Laitila & Sveins 2001). Miksi perheväkivallan systeemisen hoidon kritiikki on otettu esille perheterapeuttisen lastensuojelun orientaation yhteydessä? Lastensuojelun sosiaalityöntekijä kohtaa työssään väkivallan uhreja ja tekijöitä. Usein sosiaalityöntekijä on henkilö, johon otetaan yhteyttä ensimmäiseksi perheväkivallan yhteydessä, varsinkin silloin, kun kyseessä on lapsiperhe. On perustelua ymmärtää edellä kuvattua kritiikkiä systeemistä ajattelua kohtaan, sillä ratkaisevaa on uhrin ja tekijän kannalta se, kuinka työntekijä itse ymmärtää hoidon ja ennaltaehkäisyn perheväkivallan kyseessä ollessa.

Perheväkivaltaan puuttumisessa ja hoidossa on keskeistä ymmärtää vallan ja vastuun kysymykset, jotka liittyvät sekä uhriin että tekijään. Tekijä on aina vastuussa omista teoistaan ja siitä syystä systeeminen ajattelu ei sovellu käytettäväksi tähän yhteyteen. Uhri on vastuussa itsestään ja avun hakemisestaan. Väkivallan uhrilla ja tekijällä tulisi olla oma hoito ja auttajataho. Mikäli tekijä ymmärtää oman vastuunsa väkivaltaisuudestaan voidaan jatkossa työskennellä myös yhteisissä tapaamisissa. Väkivallan uhri tarvitsee apua omien traumaattisten kokemustensa purkamiseen ja hoitoon.

Seuraava luku käsittelee perheterapian konstruktionistisia terapiamuotoja, niistä erityisesti ratkaisukeskeistä ja narratiivista terapiaa. Lisäksi on tarkastelu ongelmien eksternalisointia eli ulkoistamista, joka on menetelmällinen perheterapian keino, ja liittyy narratiivisen perheterapian suuntaukseen.

5.3 Konstruktionistisia terapiamuotoja

5.3.1 Ratkaisukeskeinen terapia

O’Hanlon ja Weiner-Davisin (1990) mukaan ratkaisukeskeisessä terapiassa keskitytään perheen tai yksilöiden voimavaroihin ja erilaisten ratkaisuvaihtoehtojen hakemiseen. Ratkaisumahdollisuuksia etsivä puhe on usein täynnä toivoa ja lupautta. Sen sijaan, että pohditaan asiakkaan masennusta tai perheen muita ongelmia, voidaan etsiä toimintatapoja, jotka tuovat apua ja helpotusta elämäntilanteeseen. Suuntaudutaan päämääriin ja asiakkaan resursseihin, joiden avulla tilanne muutetaan. Sitä toimintatapaa lisätään, joka on eduksi hyvän lopputuloksen kannalta, sitä vähennetään, mikä ei edistä hyvää. Eritellään onnistumisen kokemuksia, kartoitetaan onnistuneita muutoksia ja niissä käytettyjä keinoja. Toimimattomaksi havaittua tekemistä ei toisteta, vaan tehdään jotain erilaista. Asiakas määrittelee selkeän ja realistisen tavoitteen, joka kuvataan konkreettisenä käyttäytymisenä. Pieniä käyttäytymisen muutoksia tuetaan ja rohkaistaan ja niissä edetään kohti tavoitetta. Painopiste sijoitetaan asiakkaan voimiin ja kykyihin. On viisasta kohdella ihmisiä kuin he olisivat normaaleja, koska ihmisillä on taipumus käyttäytyä normaalimmin silloin, kun heitä kohdellaan normaaleina. (O’Hanlon & Weiner-Davis 1990, 23–24.)

Ratkaisukeskeisessä terapiassa on joitakin periaatteita, jotka kuvaavat tätä ajattelua. Keskeistä on optimismi, usko ihmisen ja perheen kykyyn muuttua ja ratkaista ongelmiaan. Jos on ajautettu noidankehiin, terapeutin tehtävä on stimuloida asiakas näkemään uusia vaihtoehtoja. Työskentelyn painopiste on konkreettisesti nykyhetkessä ja sen vallitsevissa ihmissuhteissa, kuitenkin kiistämättä menneisyyden ja tunteiden merkitystä. Lähestymistapa on oirekeskeistä, tarjottua oiretta tai ongelmaa painotetaan, ja sen ratkaisun avulla pyritään positiivisiin muutoksiin vuorovaikutuksessa. Työntekijältä vaaditaan joustavuutta ja luovuutta. Jotta muutokseen päästään on välttämätöntä nähdä asiat/ongelmat uudella tavalla. Uudelleenmäärittely (engl. reframing) on interventio, jonka avulla terapeutti/sosiaalityöntekijä selittää perheen ongelman uudella tavalla, perheen ”kielellä”, jolloin perhe pystyy työskentelemään sen kanssa. Positiivinen konnotaatio

on perheelle annettu perustelu myönteinen palaute, näkökulma, jossa oireet selitetään mielekkäiksi perheen toimivuuden kannalta. Tähän pohjaa myös paradoksaalisuus eli oireenmäärittely/ongelmanmäärittely, jossa asiakasta kehoitetaan jatkamaan ongelmaa/oiretta, vaikka se näennäisesti on ristiriidassa tavoitteiden kanssa. Erilaisten tehtävien ja ohjeiden anto sekä sopimusten teko on keskeistä, ja niiden strateginen tarkoitus on auttaa asiakasta ratkaisemaan ongelmansa. Kehämäinen haastattelutekniikka antaa tietoa prosessista, auttaa ymmärtämään eroavaisuuksia ja pitää terapeutin neutraalina. Unohtaa ei sovi huumorin, hyväntahtoisen provokaation ja ”luovan hulluuden” terapeutista vaikutusta. (Furman & Jakobson 1988, 91 ja 92.)

Arnkil ja Eriksson (1996b) viittaavat Bergiin (1994, 14), jonka mukaan ratkaisukeskeiseen lastensuojelutyöhön liittyvät esimerkiksi ”ihmekysymykset”, joiden avulla pyritään pääsemään kohti asiakkaan asettamia tavoitteita. Näin päästään hänen mielestään asettamaan tavoitteet asiakkaan johdolla eikä työntekijän määräämänä – ja kun tähän päästään, asiakkaan sitoutuminen tavoitteisiin on todennäköistä. Ihmekysymys voi kuulua esimerkiksi seuraavasti: ”Kuvittele, että jonakin yönä nukkuessasi tapahtuu ihme, ja ongelma joka sinut toi lastensuojelun huomion piiriin, ratkeaa. Et havaitse heti, että ongelma on ratkennut. Minkä arvelet havaitsevasi olevan erilaista aamulla niin, että se kertoo ihmeen tapahtuneen yöllä” (Arnkil & Eriksson 1996, 210–211). Toisaalta esimerkiksi Makkonen (1995) pitää ihmekysymyksen käyttämistä ongelmallisena lastensuojelussa. Hänen mielestään lastensuojelun asiakkaiden on vaikea kuvitella hyvää tulevaisuutta. Niinpä hän pitääkin lastensuojelutyön haasteena innostaa asiakkaita tulevaisuuden suunnitteluun. Tämä kuitenkin edellyttää usein melkoisia keskustelullisia taitoja (Makkonen 1995, 23–24).

Ratkaisukeskeistä terapiaa kohtaan on esitetty myös kritiikkiä. Se kohdistunut muun muassa siihen, että lähestymistapa suhtautuu elämään ikään kuin suoritettavaan projektiin. Lisäksi voidaan kysyä myös, että onko nopeaan ratkaisuun pääseminen aina pelkästään etu. Voidaan myös aiheellisesti kysyä, että onko pyrkimys pikaiseen ratkaisuun riittävä vastaus pitkäkestoisille ja vakaville epätasapainotiloille. Ratkaisukeskeinen terapia on kuitenkin osoittautunut toimivaksi ja vakiinnuttanut asemansa myös Suomessa. (<http://www.uku.fi/~irantala/tanssi.html>.)

Ratkaisukeskeinen työskentelytapa on ollut tuttua myös lastensuojelukontekstissa jo 1990-luvulta saakka, jolta ajalta löytyy myös suomenkielistä kirjallisuutta (mm. Makkonen 1995) suuntauksesta. Kuitenkin lastensuojelun sosiaalityössä yhä edelleen keskustelu painottuu yleensä ongelmiin ja niiden ratkaisuihin. Asiakkaat kokevat masennusta ja ahdistusta tilanteestaan, voimavarat ovat vähissä ja ratkaisuja sekä positiivista tulevaisuutta on vaikea kuvitella. Tässä on sosiaalityöntekijän kannalta haasteellinen tilanne, varsinkin jos ”kaikkea on yritetty” ja siitä huolimatta lapset ja vanhemmat voivat huonosti. Ratkaisukeskeisen ajattelun oppiminen voisi olla työn kehittämisen näkökulmasta tarpeellista, jotta tämä menetelmä tulisi sekä ideologialtaan että toteutukseltaan tutuksi. Koulutus joko erityisessä koulutusohjelmassa tai asiaan perehtyneen työnohjaajan avulla on mahdollista. Ratkaisukeskeisen työmenetelmän oppiminen edellyttää kuitenkin sosiaalityöntekijältä reflektiivistä oman työn arviointia ja kokemusta siitä, että vaihtoehtoiset lähestymistavat ja niiden opettelu ovat työn tuloksellisuuden ja oman ammatillisen kehittymisen vuoksi tarpeen.

5.3.2 Narratiivinen perheterapia

Narratiivinen lähestymistapa on kehittynyt perheterapian piirissä. Tämän suuntauksen uranuurtaja on australialainen Michael White, joka on työtoverinsa David Epstonin kanssa innovoinut narratiivisen perheterapeuttisen lähestymistavan. Sillä on vahva kytkentä sosiaaliseen konstruktionismiin ja postmodernistiseen tieteenfilosofiaan. Lähestymistapa on syntynyt 1980 – ja 1990-luvuilla, jonka jälkeen se on saanut vahvasti jalansijaa eri auttamistahoilla. Narratiivisen käsityksen mukaan tieto esiintyy tarinoina, ja ne tarinat, joita henkilö elää läpi, määrittävät hänen vuorovaikutustaan ja toimintojaan. (White & Epston 1990.)

Whiten ja Epstonin (Emt., 12) narratiivisen käsityksen mukaan tieto esiintyy tarinoissa. Ne tarinat, joita henkilö elää läpi, määrittävät hänen vuorovaikutustaan ja järjestäytymistään sosiaalisessa elämässä. Elämän ja sen suhteiden kehityskertomukset ilmenevät näiden tarinoiden tai kertomusten kautta. Ihminen pyrkii punomaan kokemuksistaan ja elämästään tarinoita, jotka ovat johdonmukaisia toisiinsa nähden. Elämän kokemista ”sanoittavat” tarinat toimivat kahteen suuntaan:

toisaalta ne antavat eletylle kokemukselle merkityksen, toisaalta ihminen elää ja toteuttaa kokemuksilleen antamia merkityksiä ja tarinoita todeksi.

Kaikkea elämäkokemusta tai todellisuutta ei voi saada mahtumaan niihin tarinoihin, joita kertoja kertoo itselleen tai muille jostakin tietystä tilanteesta. Niitä tarinoita, jotka kussakin tilanteessa valikoituvat kerrottaviksi, White ja Epston kutsuvat niiden luonteesta johtuen dominoiviksi tarinoiksi. Dominoivat tarinat peittävät alleen lukuisia versioita eletystä ja koetusta. Nämä tarinat kulkevat kertojan matkassa ja mielessä, lisäksi mukana kulkevat myös sellaiset tarinat ja uskomukset, jotka ovat muodostuneet jo kauan ennen käsillä olevaa hetkeä, vaikkapa kertojan lapsuudessa. (Emt., 18–19.)

Henkilöt saattavat tunnistaa heitä itseään koskevia hallitsevia tarinoita. Dominoivat tarinat näyttäytyvät ”suurissa konteksteissa”, kuten henkilön koko elämää koskevissa tarinoissa. Lastensuojelutyössä asiakkuus saattaa olla monisukupolvista. Dominoivat tarinat saattavat seurata yksilöitä perheessä ja suvuissa: Esimerkiksi ”naisen paikka on miehen rinnalla, vaikka mitä tapahtuisi”; tai ”isäsi oli juoppo, ja siksi sinäkin olet koko ajan vaarassa tulla samanlaiseksi”; tai ”et ole saanut omassa lapsuudessasi tarpeeksi huolenpitoa, näin et voi antaa sitä myöskään riittävästi omille lapsillesi”, tai ”olet samanlainen kuin isäsi, hänkin löi vaimoaan ja lapsiaan”. Nämä ”suuret tarinat” ovat usein tiedostamattomia ja vaikuttavat taustalla yksilöiden ja perheiden arjessa. Ne määrittävät pitkälle perheen sisäisiä suhteita, tai sitä miten päivittäisiin asioihin otetaan kantaa.

Auttamistyössä pyritään löytämään ja pääsemään kiinni sekä vaikuttamaan koettuihin tarinoihin uuden tietoisuuden ja toiminnan kautta. Tietoinen pyrkimys löytää uusia voimavaraistavia tarinoita on narratiivisen terapian lähtökohta ja tavoite.

Narratiivisessa asiakastyössä etsitään ja tunnistetaan sekä annetaan uudelleen merkityksiä poikkeustarinoille. Kun poikkeus tulee esiin, sitä ryhdytään kasvattamaan pyrkimällä liittämään siihen muita vaihtoehtoisia tarinoita. Asiakastyö voidaan nähdä tarinoiden yhteensovittamisena ja struktuurin uudelleen organisoimisena. (White & Epston 1990, 17–18.)

Poikkeustarinoita voidaan näin alkaa nähdä uusissa konteksteissa. Kun ”ongelmatarinat” nähdään erilaisissa yhteyksissä, niiden suhde pulmallisena koettuun yhteyteen saattaa muuttua. Tarinoiden välisen suhteen muuttuminen voi avata mahdollisuuksia uusille, asiakasta tai perhettä hyödyttävimmille tarinoille. (White 1988, 15.)

Lastensuojelun tarinat ovat usein ongelmapainotteisia ja lastensuojelutyön kulttuuriin kuuluu näiden ongelmien aktiivinen määrittely. Narratiivisella työskentelytavalla voidaan kuitenkin pyrkiä kehittämään positiivista vaihtoehtotarinaa, jossa asiakkaat nähdään pystyvinä ja heitä kohdellaan myös sellaisina. Narratiivit voivat paljastaa tarpeellisia voimavaroja, joita vaikeuksissa olevat ihmiset eivät tilanteestaan johtuen aina kykene näkemään. Tulevaisuuteen suunnatut kertomukset siirtävät fokusta pois ongelmien syiden ja syntyjen pohdinnasta.

5.3.3 Ongelmien eksternalisointi eli ulkoistaminen

Lastensuojelun sosiaalityössä lasten ja perheiden kohtaamat vaikeudet ja ongelmat ovat hyvin haastavia työntekijällekkin. Kuinka ottaa puheeksi asia, josta vaikenemalla perhe pitää yllä ”tasapainoaan”? Ongelman määrittely ja siihen liittyvä tavoitteellinen toimintasuunnitelma ovat lastensuojelutyön toiminnan ydintä. Siitä syystä ongelmanmäärittelyyn liittyvä sosiaalityön kehittäminen on tarpeen. Eräs menetelmällinen perheterapian keino, jolla voidaan kohdata ja ottaa puheeksi näitä teemoja on ongelmien eksternalisointi, eli ulkoistaminen. Eksternalisointi on eräs menetelmällinen keino narratiivisen perheterapian suuntauksessa.

Marjo Ruismäki on suomentanut Whiten (1988) artikkelin, jossa tämä esittelee narratiiviseen perheterapiaan kehittämänsä eksternalisointimenetelmänsä. Suomenkielisessä käännöksessä on käytetty ’ulkoistaminen’ sanaa vastineena sanalle ’externalization’.

Eksternalisaatio on terapeutin lähestymistapa, jonka avulla ihmisiä kannustetaan ottamaan etäisyyttä ahdistavista kokemuksista ”objektivoimalla” ja

”henkilöllistämällä” nuo kokemukset. Näin ongelmat, joita pidetään lähtemättöminä ja piirteet, jotka mielletään ihmisen pysyviksi ominaisuuksiksi muuttuvat vähemmän pysyviksi ja vähemmän ihmistä rajoittaviksi. White aloitti käyttämään tätä menetelmää 1970-luvun lopulla lapsiperheiden kohdalla. Hänen kokemuksensa oli, että lapsiperheet pitivät siitä, että lapsen ongelma eksternalisoitiin. Vaikka ongelmaa pidettiin nimenomaan lapsen ongelmana, oli ilmeistä, että se vaikutti kaikkiin perheenjäseniin, jotka myös olivat olleet usein lannistuneita, alakuloisia ja neuvottomia. Kun White on soveltanut muissa yhteyksissä narratiivista näkökulmaa, hän on käyttänyt ilmaisua ”perhe-elämän vallitseva tai hallitseva kertomus”. White luettelee ongelmia, joissa eksternalisointi auttaa ihmisiä: vähentää ristiriitoja ja hyödyttömiä kiistelyä siitä, kenen syytä ongelma on; vähentää ja helpottaa sitä epäonnistumisen tunnetta, joka syntyy kun yrityksistä huolimatta sitkeää ongelmaa ei ole saatu ratkaistua; edistää ihmisten välistä yhteistyötä, auttaa heitä puhaltamaan yhteen hiileen ja selviämään ongelman kielteisistä vaikutuksista; tarjoaa ihmisille keinoja, joiden avulla he voivat ryhtyä toimiin pelastaakseen elämänsä ja suhteensa ongelman vaikutuspiiristä; vapauttaa ihmiset asennoitumaan ”kuoleman vakaviin” ongelmiin kevyemmin, leppoisammin ja tehokkaammin; ja tekee mahdolliseksi korvata ongelmaa koskeva yksinpuhelu vuoropuhelulla. (White 1988.)

Lastensuojelutyössä eksternalisaation merkitys korostuu varsinkin ongelmanmäärittelyssä. Ongelman määritelmä saattaa Whiten (1988) mukaan pysyä samana koko työskentelyprosessin ajan, mutta usein se kuitenkin muuttuu ja kehittyy ajan myötä. Määritelmä muuttuu usein silloin, kun ihmiset ovat ponnistelleet pukeakseen omia kokemuksiaan sopiviksi sanoiksi. Samoin ihmisiä voidaan rohkaista määrittelemään ongelmansa yleisluontoisemmin yksityiskohtaisen sijaan. Tämä saattaa avartaa vaikutusten kartoittamista ja sekä poikkeusten paikantamista. Lisäksi White tuo esille, että mikäli asiakas määrittelee ongelmaansa ”asiantuntija” – kielellä, tämä saattaa vähentää tunnetta siitä, että asioihin voi itse aktiivisesti vaikuttaa. (Emt.)

Ongelman eksternalisointimenetelmät auttavat ihmisiä kuvaamaan elämäänsä ja ihmissuhteitaan ei-ongelmakyllästeisten käsitteiden avulla. Ne myös rohkaisevat ihmisiä keksimään tai herättämään henkiin vaihtoehtoisia ja antoisampia elämän- ja ihmissuhteiden käsikirjoituksia. Lisäksi menetelmät auttavat ihmisiä luomaan

ongelmalle hahmon ja uuden suhteen hahmon kanssa. Menetelmä lisää tunnetta siitä, että ihminen pystyy itse vaikuttamaan asioihin. Kun ihmisen tunne lisääntyy siitä, että asioille voi itse tehdä jotakin, niin hän saa lisävoimia tutkailla elämänsä uusia vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia. Menetelmien avulla ihmiset löytävät itsestään muutoksen käynnistämiseen tarvittavia voimavaroja (White 1988.)

Kokemukseni mukaan yksinkertaisimpia ulkoistamisen menetelmiä ovat esimerkiksi sukupuun piirtäminen, erilaiset tarinalliset kuvakortit (Pesäpuu-, Saga-, Persoona- ja Mythoskortit jne.), metafora-magneetit ja fläppitaulun käyttäminen ja niin edelleen. Esimerkiksi lapsiperheen kanssa työskennellessä voi yhdistää sekä lapsen sukupuun piirtämisen että metafora-magneetit, joilla lapsi voi kertoa vaikkapa kodin ilmapiiristä ja vanhempien ja lapsen suhteesta. Yleensä lapset, ja yllättävän usein myös aikuiset kykenevät käsittelemään vaikeiksi kokemiaan asioita tai tapahtumia, kun niiden tarkastelu ”siirretään pois iholta”, omasta itsestään etämmälle. Lisäksi asian käsittely ja ymmärrys voi näin tapahtua sekä visuaalisella että verbaalisella tasolla.

Seuraavassa luvussa olen määritellyt lapsikeskeisiä lähestymistapoja perheterapiassa ja lastensuojelutyössä. Lisäksi olen tarkastellut perhekeskeistä työskentelyä, joka on lähtökohtainen lähestymistapa perheterapiassa, ja usein myös lastensuojelutyössä. Tätä aihetta käsitellään omassa pääluvussa, koska olen halunnut nostaa nämä lähestymistavat erityisesti näkyville. Lähestymistapoja voidaan joustavasti ja tarkoituksenmukaisesti käyttää perheterapeuttisesti orientoituneessa lastensuojelun sosiaalityössä. Erityisesti lapsen subjektiivisuus ja oikeudet lastensuojelutyössä tulisi olla näkemykseni mukaan entistä enemmän esillä. Tällä tarkoitan myös sitä, että mikäli työskennellään esimerkiksi perhekeskeisesti lapsi tulee ottaa huomioon tasavertaisena perheenjäsenenä, jolla on tiettyjä erityisoikeuksia suhteessa perheen aikuisiin. Toisaalta lapsikeskeinen työskentely ei nähdäkseni voi tarkoittaa sitä, että perheen muut jäsenet ja heidän tarpeensa sivuutetaan, vaan tässäkin tulisi muistaa se, että koko perheen hyvinvointi on myös lapselle tärkeä. Perhekeskeisyyttä lähestymistapana ei myöskään sulje pois se, että toisinaan lastensuojelussa joudutaan toimimaan lapsen edun mukaisesti, vanhempia vastaan. Perhekeskeisesti voidaan työskennellä myös yksittäisen perheenjäsenen kanssa. Lähestymistavat ovat siis

joustavia ja niitä voidaan tarkoituksenmukaisesti ja luovastikin käyttää eri kokoonpanoissa ja tilanteissa.

6 LAPSI- JA PERHEKESKEINEN TYÖSKENTELY

6.1 Lapsikeskeinen perheterapia

Lapsikeskeinen näkökulma sekä perheterapiassa että lastensuojelutyössä on tärkeä – joskin se saattaa yllättäen unohtua työntekijältä. Lapsia koskevia asioita hoidetaan mieluummin vanhempien ja sosiaalityöntekijän välillä, vaikka nykyisin on kehitetty erityisiä menetelmällisiä keinoja fokusoida enemmän lapsen lastensuojelussa. Käytännön kokemuksen mukaan lastensuojelun sosiaalityössä kuitenkin saatetaan työskennellä lähes pelkästään vanhempien kanssa. Tämä heijastelee ilmeisesti lasten vähäistä valtaa yleensäkin yhteiskunnassa. Sosiaalityöntekijä voi olla kiinnostuneempi siitä, mitä vanhemmat ovat ajatelleet lapsen ja perheeseen liittyvistä ongelmista, kuin siitä, miten lapsi itse ne on kokenut tai mitä hän on niistä ajatellut.

Lapsikeskeisessä perheterapiassa otetaan huomioon lapsen konkreettinen, ei kielellinen maailma. Terapeutti tai sosiaalityöntekijä saattaa ottaa lapsen ”aputyöntekijäksi” tai konsultikseen perheen tapaamisessa (Piha 1999). Aaltonen (2002) viittaa italialaiseen Maurizio Andolfiin, joka on kiteyttänyt lasten merkityksen perheterapiassa sanomalla, että lapset kykenevät opastamaan terapeuttia perheen labyrintissa siten, että koko perhe tulee autetuksi.

Lastensuojelutyössä lähtökohdat ovat toisenlaiset kuin terapiatyössä. Sosiaalityössä on usein ongelmana, kuinka saada yhteys lapseen, jonka kanssa työskentelylle lapsen vanhemmat eivät anna lupaa. Lapsella on lisäksi vahva lojaalisuus vanhempiaan kohtaan, usein riippumatta siitä, kuinka he ovat häntä kohdelleet. Lisäksi pelko puhua sellaista asioista, joita perheessä ympäröi salaisuuden muuri tai suoranainen kielto, saattaa olla esteenä lapsen kertomukselle. Toisaalta käsiteltävät asiat voivat olla liian kipeitä tai lapsi saattaa varjella omaa turvallisuuttaan (Sinko 2001, 140–145). Perheterapeuttinen lapsikeskeinen tai perhekeskeinen työskentelytapa antavat myös edellä kuvattuihin tilanteisiin mahdollisuuden työskennellä lapsen ja perheen kanssa yhteistyössä. Tämä kuitenkin edellyttää sosiaalityöntekijältä tietysti

tekniikoiden hallintaa, mutta myös luopumista suorasta valtavastiostaan suhteessa perheeseen ja lapseen. Edellytyksenä lisäksi on, että on saavutettu jonkinasteinen luottamuksellinen ilmapiiri. Liittymisvaiheeseen jokaisen perheenjäsenen kanssa on käytettävä aikaa.

Lapset ovat tärkeitä perheensisäisen ilmapiirin osoittimia. He tunnistavat herkästi vanhempien mielialat ja tunnelmat sekä heidän keskinäisten suhteidensa muutokset. Epätyydyttävä aviopuolisoiden välinen tai perheensisäinen ilmapiiri koskettaa lapsia ja vaikuttaa heidän hyvinvoinnin tunteeseensa (Piha 1999, 14).

Lapset ovat usein lastensuojelun sosiaalityötä ajatellen keskeisessä informatiivisessa asemassa suhteessa sosiaalityöntekijään. Toisaalta vaikka lapset tekevät valtavasti havaintoja perheestään, heillä on kuitenkin vain vajavainen kyky tulkita näitä ilmiöitä. Varsinkin pienten lasten kyseessä ollessa, heidän tulkintansa on usein syntynyt minäkeskeisen ajattelun kautta, joka kuuluu heidän kehitysvaiheeseensa; maailmaa tarkastellaan narsistisesta näkökulmasta. Tästä syystä sosiaalityöntekijän tulee olla herkkänä lasten tulkinnalle, ja myös ymmärtää se suhteessa lapsen kehitystasoon. Lapsi saattaa kokea olevansa syyllinen perheen hajoamiseen ja oireilla tästä syystä siten, että huoli lapsen hyvinvoinnista välittyy esimerkiksi koulusta tai päivähoidosta lastensuojelun tietoon. Toisaalta lapsikeskeisessä työskentelyssä informatiivisuus ulottuu tietysti myös vanhempien suuntaan: tätä lapsi ajattelee ja toivoo, näin hän kokee elämänsä.

Pihan (1999) mukaan ongelmalapsen oireita voidaan pitää, erityisesti silloin kun ne eivät ole pitkäkestoisia ja integroituneet osaksi lapsen persoonaa, perheen vuorovaikutussysteemin kehityksen häiriönä. Liittymisprosessi on ensiarvoisen keskeinen työskenneltäessä lapsiperheiden kanssa. Työntekijän tulee ottaa läheinen asema kaikkiin perheenjäseniin. Hänen tulee todella asettaa itsensä sekä abstraktissa että konkreettisessa mielessä perhedraaman keskukseen, koska nonverbaalinen vuorovaikutus on edellytys liittymiseen lasten kanssa. Tällainen suhde on kuin osallisuus salaliittoon, joka perustuu molemminpuoliseen yhteisymmärrykseen. (Piha 1999, 15.) Vain liitto nimetyn asiakkaan kanssa antaa vapauden toimia perheessä, kyseenalaistaa perheen uskomusjärjestelmiä ja struktuuria ja edistää muutoksia (Minuchin & Fishman 1999).

Pihan mukaan hyödyllinen perheterapeuttinen työskentely lapsiperheiden kanssa ei ole mahdollista ilman kolmen sukupolven näkökulmaa. Jokainen vanhempi on kasvanut ja kehittynyt omassa lähtöperheessään, jonka tyypilliset vuorovaikutusmallit ovat juurtuneet olennaiseksi osaksi hänen persoonallisuuttaan. Tämän vuoksi puolisoiden lähtöperheiden eli lapsuuden perheiden vuorovaikutuskuviot siirtyvät heidän tämän päivän nykyperheisiinsä. Ongelmalapsi voi kytkeytyä kolmen sukupolven ongelmatiikkaan eri tavoin. Hierarkisesti tarkastellen on olemassa kolme mahdollisuutta: lapsi voi kuulua lasten sukupolveen, vanhempien sukupolveen tai isovanhempien sukupolveen. Lapsi voi olla kytkeytyneenä avio/avopuolisoiden väliseen ristiriitaan pysyen kuitenkin lasten sukupolven tasolla. Kolmioasetelmassa lapsi ei voi ilmaista itseään asettumatta toisen vanhemman puolelle toista vastaan. Tämä asettaa lapsen vaikeaan lojaliteettiristiriitaan. Pahanlaatuiseksi määritellyssä liittoumassa lapsella on pysyvä liitto toisen vanhemman (useimmiten äidin) kanssa toista vanhempaa (useimmiten isä) vastaan. Kolmas tavallinen kolmioasetelma on aviopuolisoiden välisen ristiriidan muuttuminen lapsen suojelemiseksi tai moittimiseksi. Tavallisesti ”suojeltu” lapsi kärsii psykosomaattisista oireista ja ”moitittu” lapsi on ”kunnollisen kodin” epäsosiaalisesti käytöshäiriöinen nuori tai lapsi (Piha 1999, 17). On mielenkiintoista pohtia perheiden kanssa sitä, kuinka nykyperheiden vaihtuvat ihmissuhdeverkostot, joissa ”isovanhempia” voi olla useita ja ”vanhempia” ovat ei-sukulaiset, hahmottuvat tässä kolmen sukupolven näkökulmassa ja mikä heidän asemansa on suhteessa eri perheenjäseniin lasten ja vanhempien omasta näkökulmasta.

Lapsikeskeisessä perheterapiassa on tavallinen ongelma, miten liittää käytännön tasolla toisiinsa yhdeksi kokonaisuudeksi terapiatilanteen kaksi eri maailmaa: lasten ”konkreettinen, nonverbaalinen fantasiamaailma” ja aikuisten ”abstrakti, verbaalinen asiamaailma”. Tämän yhdistäminen edellyttää Pihan (1999, 18) mukaan perheterapeutilta ensisijaisesti asennoitumisen uudistamista. Perheterapeutin on oltava vakuuttunut siitä, että lapset todella ovat oikeita perheenjäseniä ja kykeneviä ja halukkaita työskentelemään perheterapiaistunnossa. Jos terapeutti on sisäistänyt sen lähtökohdan, että lapsi tuo perheensä terapiaan, on hänen helppo käyttää ongelmalasta oppaana, aputerapeuttina tai konsulttina perheterapiaistunnossa ja koko

perheterapiaprosessissa. (Piha 1999.) Yhtä lailla voidaan ajatella, että lapsi saattaa ohjata perhettä lastensuojelun avun piiriin omalla toiminnallaan tai käytöksellään.

Työntekijän hyviä apuvälineitä ovat esimerkiksi sellaiset lelut, joille löytyy helposti symbolinen merkitys. Niitä voi käyttää esinemetaforina. Lelut eivät siis ole lapsen leikkejä ja viihtyvyyttä varten, vaan terapeutin työkaluja. Niiden avulla on helppo liittyä eri ikäisiin lapsiin. Kokemuksen mukaan sekä lapset, että nuoret sekä aikuiset ymmärtävät helposti perheen omia ja muita sana- ja esinemetaforia. Lisäksi ne tuovat tapaamiseen keveyttä ja leikillisyyttä käsiteltävien asioiden raskauden vastapainoksi (Piha 1999, 19).

Käytännössä lapsikeskeisesti orientoitunut perheen tapaaminen, joko toimistolla tai perheen kotona, voi sujua seuraavalla tavalla: Työntekijä/terapeutti voi siirtyä tapaamisen aluksi istumaan ko. lapsen viereen, mielellään matalalle tuolille, jolloin konkreettisesti syntyy haastattelijapari. Työntekijä/terapeutti voi tiedustella nimetyltä potilaalta, mitä tämä haluaisi kysyä ja keneltä. On tärkeää, että kysymyksen saanut vastaa suoraan lapselle. Työntekijä/terapeutti kiinnittää huomionsa tässä tilanteessa erityisesti lapseen, näin menetellen on mahdollista pitkäänkin tutkia perheen olennaisia vuorovaikutuskuvioita. Tärkeintä on, että tapaamisesta muodostuu lapsille ja muillekin perheenjäsenille mieleenpainuva elämyksellinen kokemus. Parhaiten tämä toteutuu siten, että perheterapeutti/sosiaalityöntekijä toimii perheen ennakkoodotusten vastaisesti, arvaamattomasti ja yllätyksellisesti. (Piha 1999, 19.)

Edellä kuvattu työskentelytapa vaatii sosiaalityöntekijältä varmuutta ja rohkeutta, mutta toisaalta se tekee usein vaikeistakin asioista puhumisen helpommaksi. Vanhemmat lähtevät myös mukaan aktiivisesti keskusteluun, alkuvaiheen hämmennyksestä selvittyään. Hämmennys on ymmärrettävää alussa, sillä tällainen työskentelytapa ei ole ollut sosiaalitoimistojen arjessa perinteinen tapa kohdata perheitä. Kuten kuvauksesta käy ilmi, työskentelytapa vaatii myös perinteisestä toimistohuoneesta poikkeavat fyysiset olosuhteet ja myös erityisvälineistöä (lelut, esinemetaforat, magneetit, kuvakortit, liitutaulu jne.). Lisäksi huoneessa tulisi olla lapsen mittapuun mukaisia tuoleja, jotta työntekijä ja pienikin lapsi voivat asettua samalle tasolle istumaan.

Lapsen nostaminen tapaamisen keskeiseksi toimijaksi voi toimia myös vanhemmille viestinä ja esimerkkinä toisenlaisesta tavasta ottaa lapsi ja tämän tarpeet huomioon omassa perhe-elämässä. Esimerkiksi lapsen kuuleminen voidaan tehdä siten, että lapsi on työntekijän kanssa huoneessa ja vanhemmat toisen työntekijän kanssa yksisuuntaisen peili-ikkunan takana. Lapsen kuuleminen perinteisesti on tapahtunut siten, että lasta tavataan erikseen vanhemmistaan. On oletettu, että lapsi on lojaali vanhempiaan kohtaan tai mahdollisesti pelkää seurauksia, jos hän ilmaisee negatiivisia asioita vanhemmistaan tai elämästään. Lapsella kuitenkin säilyy lojaliteetti ja pelotkin ovat olemassa, vaikka häntä kuullaankin vanhemmista erikseen. Samoin vanhemmat voivat ”valmentaa” lasta puhumaan tietyistä asioista ja välttämään toisia. Ennen lapsen kuulemista tavataan perhe yhdessä ja vanhemmilta pyydetään lupa asioista puhumiseen. Peili-ikkunan takana olevat vanhemmat voivat lapsen kertoessa työstään kuulemaansa toisen sosiaalityöntekijän kanssa. Mikäli työntekijä havaitsee vanhemmissa ahdistusta, pelkoa tai vihaa, näitä voidaan ottaa puheeksi ja varmistaa myös lapsen turvallisuus. Toisinaan lapsen puheen kuuleminen ja tämän kertomat omat kokemukset saattavat käynnistää vanhemmissa positiivisen muutoksen mahdollisuuden. Vanhempi tulee tietoisemmaksi lapsen maailmasta, tämä on myös eräs lapsikeskeisen työskentelyn päätavoitteita.

Lastensuojeluperheissä saattaa olla sukupolvien perinne lapsen laiminlyönnistä. Vanhempien omat kokemukset laiminlyönnistä siirtyvät siihen perhekontekstiin, missä he kulloinkin elävät. Vaikka kokemukset ovat saattaneet olla traumatisoivia, ne toimivat kuitenkin ainoina malleina omalle vanhemmuudelle. Työntekijän rooli ei kuitenkaan ole toimia ikään kuin kilpailevana aikuisena lapsen suosioista, vaan hän toimii lapsen ”apurina”, ehkä tulkkina ja lapsi vastavuoroisesti työntekijälle. Työskentelytapa vaatii luovuutta ja jokaisen työntekijän on tästä syystä löydettävä oma tyylinsä tehdä asiat luovasti. Lapset ymmärtävät varsin herkästi, jos aikuinen ei ole luonnollinen ja toimii teennäisesti, eikä tilannetta avaavaa vuorovaikutusta näin ollen pääse syntymään.

6.2 Lapsikeskeisyys lastensuojelutyössä

Lapsikeskeisyyttä lastensuojelussa on pohtinut muun muassa Sinko (2001; myös Bardy 2001; Pölkki 2001; Forsberg 2000). Lapsen ottaminen mukaan työskentelyyn ja päätöksentekoon tuskin tekee työskentelyä helpommaksi, sillä se vaatii muutoksia tapaamme kommunikoida lapsen kanssa lapsesta. Jos otamme hänet vuorovaikutukseen tasaveroisena kumppanina, kiinnostavana ihmisenä, jonka puhetta (tai muuta ilmaisua, esim. non-verbaalinen viestintä) kannattaa kuunnella, joudumme todennäköisesti luopumaan omasta asemastamme ja siitä roolista, joka meillä on tähän asti ollut. Jos lapsi on työskentelyn aktiivinen osapuoli, emme voi enää pelkäästä olla suojeluajatuksen pohjaavassa aikuislähtöisessä tiedonhankinta- tai auttamisfunktiossa suhteessa lapseen. (Sinko 2001, 140–141.)

Lapsikeskeisyyttä lastensuojelun sosiaalityössä on määritelty vähän. Joissakin uusimmissa tutkimuksissa (esim. Hurtig 2003; Järventie & Sauli 2001; Rousu & Holma 1999) on pidetty lapsen oman näkökulman löytämistä sekä suoraan lapsen kanssa työskentelyä oleellisena lastensuojelutyössä. Näissä tutkimuksissa on korostettu lapsen ja lapsuuden tavoittamisen tärkeyttä ja monikerroksisuutta. Rousu ja Holma (1999) määrittelevät, että lapsuuden tavoittaminen sosiaalityössä tarkoittaa ainakin asiakkaana olevan lapsen kohtaamista; asiakkaana olevan lapsen vanhemman kohtaamista ja työntekijän oman lapsuuden kohtaamista sekä oman lapsikäsitteiden tavoittamista. Bardy (2001, 72–74, 77) taas puhuu lapsuuden kohtaamisen kaksikerroksisuudesta, millä tarkoitetaan sekä lapsen että vanhemman lapsuuden kohtaamista. Hän pitää lastensuojelutyössä välttämättömänä lapsen omien kokemusten, tunteiden ja tulkintojen kuulemistä. Bardy toteaa myös, että vanhemman oman lapsuuden kohtaaminen on välttämätöntä, jotta vanhempi voisi olla emotionaalisessa vuorovaikutuksessa oman (fyysisen) lapsensa kanssa. Vanhemman omien lapsuusmuistojen työstäminen ja sureminen mahdollistaa sen, että vanhempi voi antaa tilaa myös omalle lapselleen (vrt. Varilo ym. 1999, 144–148).

Hurtigin (2003, 154–155 ja 168) mukaan lapsiorientaatiossa lapseen kohdistuva huoli ja sen ratkaiseminen on keskeinen osa työntekijän työtä. Lapsiorientaatiolle

tunnusomaista on herkkyys lapsikohtaiselle tiedolle ja lasten kokemuksille ja erillisyydelle. Suojeluorientaatio puolestaan tarkoittaa lapsiorientaatiota konkreettisempaa valmiutta toimia ja hakea ratkaisuja. Suojeluorientaatioon liittyy työntekijän taito työskennellä lapsen kanssa ja lapsen hyväksi. Kirjoittajan mukaan lapselle suojelun edellyttämä paikka muotoutuu kun lapset ovat tapaamisissa paikalla, lapsista kootaan tietoa, lapseen liittyvistä huolista puhutaan vanhempien kanssa sekä tavoitetaan lapsen omia kokemuksia ja näkemyksiä.

Helsingin kaupungin sosiaaliviraston Kohtaavaa lastensuojelua –hanke on kehittänyt lapsikeskeistä lastensuojelutyötä. Tavoitteena tässä hankkeessa on ollut suojella lasta, turvata lapsen hyvinvointi ja arki tässä hetkessä sekä varmistaa lapsen turvallinen kehitys. Lisäksi tavoitteena on ollut lapsen arjen, tarpeiden, vaikeuksien, vahvuuksien ja voimavarojen selvittäminen lapsen ja vanhempien kanssa. Tarkoituksena on suojella, tukea, vahvistaa ja eheyttää lasta työskentelemällä suoraan lapsen kanssa, pitämällä prosessit lapsikeskeisinä ja valitsemalla lapsikeskeisyys työtä ohjaavaksi periaatteeksi. Näihin tavoitteisiin pyritään ensisijaisesti kuulemalla, kohtaamalla ja tukemalla lasta sekä pitämällä lapsi ja kunkin lapsen yksilölliset tarpeet vanhempien kanssa tehtävän työn keskiössä. Lapsen ja vanhempien välistä suhdetta pyritään vahvistamaan lisäämällä heidän vuorovaikutusta tai muuttamalla heidän tapojaan olla vuorovaikutuksessa. Käytännössä lapsen tapaamisten tarkoitus on saada kuulla lapsen omia kokemuksia arjesta ja elämäntilanteestaan sekä tarpeista ja toiveista, vaikeuksista ja vahvuuksista, joita hänellä on. Vanhempien tapaamisten tarkoitus on kuulla vanhemman näkemyksiä lapsesta ja lapsen tarpeista sekä omasta vanhempana olosta. Lapsikeskeisessä sosiaalityössä halutaan varmistua siitä, että lapsen ja vanhemman kokemukset ja näkemykset lapsen arjesta ja elämäntilanteesta tulevat kuulluksi ja huomioiduksi arviointia ja muutostyötä tehdessä. Lapsikeskeisessä lastensuojelussa halutaan varmistua sekä lapsen että vanhemman osallisuudesta omassa asiassa ja huolehtia erityisesti siitä, että lapsi ja tämän vanhemmat saavat toistensa näkökulmista koottua tietoa perheen tilanteesta. Lapselle lastensuojelun asiakkuudesta ja auttamisen keinoista kertominen on lapsikeskeisessä sosiaalityössä merkityksellistä. Lapsikeskeisessä lastensuojelutyössä on huolehdittava ensisijaisesti siitä, että lastensuojelun tarjoama apu kohdennetaan vastaamaan lapsen tarpeisiin. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 3–5.)

6.3 Perhekeskeinen lähestymistapa

Perhekeskeisessä näkökulmassa korostetaan, että perhe on itsensä asiantuntija ja sitä pitää kuunnella ja arvostaa kaikissa perhettä koskevissa päätöksissä ja suunnitelmissa. Perhekeskeisessä työssä työntekijä voi luopua ajatuksesta, että hän yksin on auttava tekijä. Tärkeää on huomata, että voi hyödyntää usean ihmisen voimavaroja. (Vilen ym. 2002, 146 ja 147.) Wahlbergin (1999) mukaan Suomessa perheterapiaa alettiin laajemmin käyttää 1970-luvulla. Hän muistuttaa, että perheterapiakaan ei aina ole ollut perhekeskeistä. Nykyisin perhekeskeinen työote on laajentunut kaikkialle sosiaali- ja terveystalalle. Perheterapioissa kehiteltyjä malleja sovelletaan niin yksityisissä kuin kunnallisissa paikoissa: päiväkodeissa, lastenkodeissa, avohuollon toimipisteissä, sairaaloissa ja päihdehuollossa. Käytännössä perhekeskeinen idea ei kuitenkaan aina toteudu, vaikka työntekijät siihen pyrkivätkin. Perhekeskeinen työote vaatii harjoittelua ja omien toiminnan tapojen reflektointia: ”Kenelle tätä työtä teen ja ketkä ovat asiantuntijoita? Ketä yritän tukea ja miten vaikuttaa muihin?” (Wahlberg 1999.)

Todellinen perhekeskeinen työote, jossa näkyy myös asiakaslähtöisyys, sisältää aina ajatuksen, että asiakas itse voi määritellä myös perheensä. Eri kulttuureissa perheen ja suvun määritelmät ovat erilaiset. Tärkeintä kuitenkin eivät ole määrittelyt, vaan asiakkaan kokemus siitä, että juuri hänelle läheiset ihmiset voivat osallistua hänen elämäänsä koskettaviin asioihin. Näin perhekeskeinen ajattelu sivuaa myös verkostokeskeisyyttä. Jos tarkastellaan perhekeskeisyyttä vuorovaikutuksellisen tukemisen tasolla, tavoitteena on perheen vahvistaminen ja luoda kokemus siitä, että yksilön perheeseen tai muut verkostoon kuuluvat tärkeät ihmiset huomioidaan häntä koskevissa asioissa. Perhekeskeisessä näkökulmassa ei etsitä syyllisiä, vaan pyritään löytämään perheestä niitä voimavaroja, joita heillä on. (Vilen ym. 2002, 149.)

Mattus (1996) on korostanut, että perhelähtöisen intervention tavoitteena on myös perheen valtaistuminen. Valtaistuminen tarkoittaa myös aktiivista asiakkuutta. Se korostaa asiakkaan omaa asiantuntemusta. Esimerkiksi perheessä voidaan korostaa sitä, että vanhemmat ovat yhtä lailla lapsensa asiantuntijoita kuin työntekijätkin. Jokaisella on tietoa lapsesta, ja parhaaseen mahdolliseen tulokseen päästään yhdessä,

kumppanuutta kehittämällä. Kumppanuus ymmärretään tässä yhteydessä käsitteeksi, jota toteutetaan parhaiten dialogisuuden kautta. Siinä sekä perheen lapset että aikuiset ovat tasavertaisia asiantuntijoita, ja jokaisella on jotain annettavaa yhteiseen prosessiin. (Vilen ym. 2002, 152.)

Perhekeskeisyydessä on tavoitteena löytää ratkaisua perheen arkipäivän ongelmiin ja tavoitteita ei koskaan tehdä perheen päätösvaltaa vastaa. Tämä tietysti edellyttää esimerkiksi lastensuojelussa, että perheet ja ammattihenkilöt kohtaavat toisensa riittävän ajoissa. Perhekeskeisyyttä voi kuitenkin noudattaa myös vaikeissa tilanteissa. Esimerkiksi perhekeskeisyyttä noudattava työntekijä saattaa joutua tekemään lasten huostaanottopäätöksen, mutta pyrkii kuitenkin neuvottelemaan tästä vanhempien kanssa esimerkiksi niin, että tehdään vapaaehtoinen sijoituspäätös ja neuvotellaan myös sijoituspaikasta yhteisesti. Jos tästä huolimatta päätös joudutaan tekemään vanhempien vastaisesti, on merkittävää, ettei vanhempia jätetä trauman kanssa yksin. Jotta vanhemmuus voisi jälleen kasvaa, on tuettava myös perheen aikuisia, johtaapa tilanne sitten sijoituksen pitkittymiseen tai ei. (Vilen 2002, 154.)

Kolmessa edellisessä luvussa on kuvattu lapsikeskeisen perheterapian, lapsikeskeisen lastensuojelutyön sekä perhekeskeisen työskentelyn periaatteita ja käytäntöjä. Nähdäkseni yhteinen periaatteellinen lähtökohta näissä kaikissa on asiakkaan ja työntekijän jaetun asiantuntijuuden periaate. Lapsikeskeinen lastensuojelutyön malli eroaa nähdäkseni lapsikeskeisestä perheterapiasta erityisesti siinä, että perheterapiassa lapsi on keskiössä ja lapsella on aktiivisempi rooli suhteessa vanhempiin. Lapsi ymmärretään oman asiansa subjektina.

Lapsikeskeisen perheterapian ajattelun mukaan työntekijä asettuu selkeästi lapsen rinnalle asetelmassa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että työntekijä ja lapsi asettuvat vanhempia vastaan, vaan tärkeää on aina pyytää työskentelytavalle vanhempien suostumus, jonka myös lapsi kuulee ja se vapauttaa häntä liiasta lojaalisuudesta vanhempiin kohtaan.

Työskentelyn alussa käytetään runsaasti aikaa liittymiseen kaikkien perheen tai lähiverkoston osapuolten kanssa. Tapaamisia ei kuitenkaan järjestetä erikseen eri osapuolten kanssa, kuten lapsikeskeisen sosiaalityön mallissa, vaan tavataan aina

samanaikaisesti. Tämä edistää myös luottamuksen syntymistä: kaikki osapuolet kuulevat samat asiat yhtä aikaa. Ajatuksena on myös se, että lapsi kuulee omien vanhempiansa ajatuksia kasvatuksesta ja vanhemmuudesta. Lapselle annetaan mahdollisuus olla läsnä ja katsotaan, että lapsi voi olla kuulemassa kaikkia perheeseen liittyviä asioita. Ainostaan vanhempien seksuaalisuuteen tai muuhun heidän parisuhteeseensa liittyviä asioita ei tuoda lapsen tietoisuuteen. Lapsi elää arkeaan vanhempien ja sisarustensa kanssa ja hän kuulee, näkee ja kokee lähes kaikkea, mitä perheessä tapahtuu ja miten asioita käsitellään. Näin ollen ei ole syytä sulkea lasta pois tapaamisesta kuin poikkeustapauksessa. Lisäksi lapsikeskeiseen perheterapeuttiseen työskentelyyn kuuluu oleellisena osatekijänä työntekijän yllätyksellisyys, joka vaatii varsin paljon itsensä likoon laittamista, luovuutta ja rohkeutta.

Lapsikeskeisen sosiaalityön ja perhekeskeisen työskentelyn välillä on paljon yhteisiä nimittäjiä. Työskentelyssä kaikkia osapuolia kuullaan yhdessä ja erikseen. Lapsikeskeisen sosiaalityön työskentelyn malli on varsin strukturoitu ja perustuu lastensuojelun eri toimintatasojen yhteensovittamiseen ja ylipäättään prosessin hallintaan. Lisäksi lapsikeskeisen työskentelyn päätavoitteena painottuu sen informatiivinen luonne, joka auttaa työntekijää (vanhempien ohella) arvioinnin ja muutostyön tekemisessä. Esimerkiksi toimintaperiaatteen tasolla tehdyt valinnat ohjaavat työprosessien muotoutumista: työntekijä valitsee työtavan sekä toimenpiteet, joita arvioi lapsen ja vanhempien tarvitsevan. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 3–5.) Erona lapsikeskeiseen perheterapeuttiseen työskentelyyn näkisin sen, että työn kohteet, vaiheet ja tavoitteet sekä kohtaamisen teemat, muuttajat ja menetelmät ovat etukäteen mietitty. Lapsikeskeisessä tai muutoin perheterapeuttisessa työskentelyssä prosessi jätetään tarkoituksellisesti muotoutumaan ja avoimeksi, koska sekä ongelmanratkaisu ja muutostyö nähdään kulkevan rinnakkain.

Lastensuojelutyötä voidaan tehdä siis hieman eri painotuksin, joko perhekeskeisesti tai lapsikeskeisesti. Oleellista on painotuksista huolimatta se, että lapsen hyvinvointi toteutuu eikä se, mistä asetelmasta käsin se tapahtuu. Lapsella on oikeutensa yhteiskunnan erityiseen suojeluun, mutta ensisijaisesti oikeus saada suojelua ja huolenpitoa vanhempiensa taholta. Lapsella on oikeutensa tulla kuulluksi ja hänen

toiveensa ja mielipiteensä tulee ottaa huomioon iän ja kehitystason mukaisesti, kun vanhemmat tai viranomaiset tekevät häntä koskevia päätöksiä. Vanhemmilla taas ei ole muita oikeuksia suhteessa lapseensa, kuin velvollisuutensa huolehtia lapsensa oikeuksien toteutumisesta.

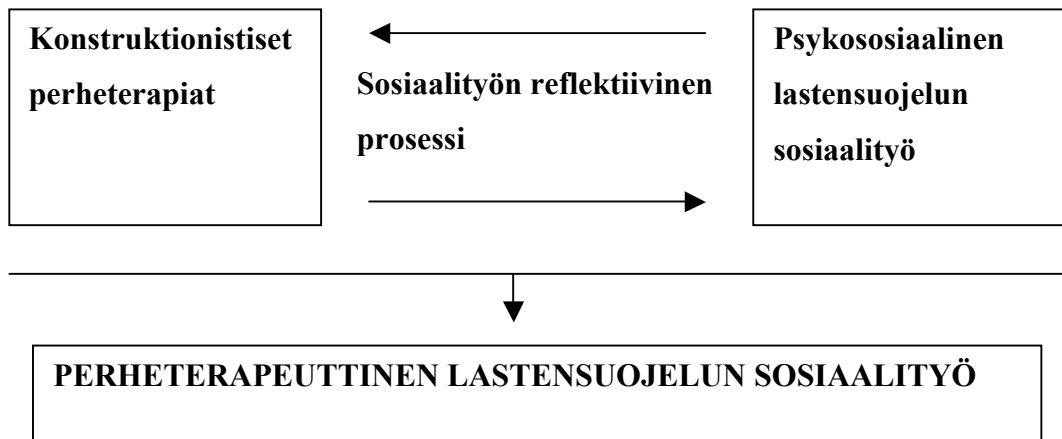
7 YHTEENVETO PERHETERAPEUTTISEN LASTENSUOJELUTYÖN TEORIATAUSTASTA

Seuraavassa kuviossa olen esitellyt analyysia selkiyttävän mallin siitä, mitä ominaispiirteitä ja painotuksia löytyy lastensuojelun, perheterapian osalta sekä silloin, kun nämä kaksi orientaatiota yhdistetään toisiinsa.

Lastensuojelu	Perheterapia	Lastensuojelu ja perheterapia
Avoimesti puuttuvaa Kuuntelua Avun tyrkyttämistä Taistelua Lakien puitteissa Lasten etu tärkeä Vanhemmuuden arviointia Viranomaiset yhteistyössä Päätöksenteko viranomaisten toimesta Työskentelyraami kapeuttaa prosessia Vastuun kantaminen Selkeys Käytännöllisyys Yhteiskunnallisuus Aktiivinen aloitteellisuus Rohkeus	Asiakkaiden ehdoilla Keskustelua Kykyjen vapauttamista Yhdessä ihmettelyä Tilauksen puitteissa Koko perhe tärkeä Vanhemmuuden tukemista Perheterapeutit ja perhe yhteistyössä Ymmärrys, asiakkaan toivoma muutos Vapaasti muotoutuva vuorovaikutusprosessi Vastuun pakeneminen Epämääräisyys Elämänfilosofisuus Yksityisyys Passiivinen reagoiminen Pelkuruus	Kuunnellen puututaan Uteliaana olemista Yhteistyöneuvottelut Erimielisyyden selvittelyä Sopimuksen puitteissa Perhe lapselle tärkeä Vanhemmuuden haastavaa tukemista Koko verkosto yhteistyössä Ymmärtävä ja muutosta edistävä päätöksenteko Työskentelyraami sallii vuorovaikutusprosessin pysyä elävänä Vastuuttaminen, haastaminen Selkeän kyselevä ote Konkreettiset visiot Kannanotot Topakka keskustelevuus Varovainen ja reipas eteneminen

Taulukko 1. Perheterapeuttisen lastensuojelutyön määrittelyä. (mukailltu Wahlbeck 2004., 22).

Edellä on kuvattu miten eri painotukset ilmenevät käytännön työskentelyssä. Sosiaalityön ja perheterapian välistä ”siltaa” voidaan pohtia myös teoreettisista lähtökohdista käsin. Seuraavaksi esitän yhteenvedona kuvion, jonka tarkoituksena on selkiyttää tutkimuksen näkökulmaa.

Kuvio 4. Perheterapian ja lastensuojelun sosiaalityön yhdistyminen prosessina.

Edellä olevassa kuviossa on kuvattu perheterapeuttisen orientaation ja lastensuojelun sosiaalityön yhdistyminen siten, kuin se on käsillä olevassa tutkimuksessa ymmärretty. Olen liittänyt perheterapeuttisen orientaation kuuluvaksi psykososiaaliseen sosiaalityöhön. Erityisesti konstruktivistiseen ajatteluun pohjautuvat perheterapian muodot toteutuvat psykososiaalisessa lastensuojelun sosiaalityössä, jossa keskeistä on ongelmanmäärittely. Ongelmanmäärittely liittyy siis lastensuojelutyön terapeuttisen työskentelyn tavoitteellisuuteen ja suunnitelmallisuuteen. Konstruktivistisen ajattelun mukaan objektiivista perhetodellisuutta ei ole löydettävissä, vaan todellisuus muotoutuu yhteisessä, kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa ja keskustelussa asiakkaiden ja verkoston kanssa. Konstruktivistisesti suuntautunut perheterapia sulautuu lastensuojelutyöhön erityisen reflektiivisen prosessin avulla.

Lastensuojelun sosiaalityön kontekstissa vaikeutena on perinteinen viranomais-/juridinen ajattelu, jossa sosiaalityöntekijän rooli määrittyy yhteiskunnallisen

tehtäväksiannon kautta. Tässä tutkimuksessa perheterapeuttinen orientaatio nähdään eräänä mahdollisuutena kehittää lastensuojelutyötä vuorovaikutteisempaan, keskustelupainotteisempaan suuntaan. Samalla perheterapeuttinen perheen vuorovaikutuskuvioita ja dynamiikkaa ymmärtävä tietoisuus voi tukea yhteistyötä ja lastensuojelun sosiaalityön vaikuttavuutta myös rakenteellisesti epävakaiden perheiden kanssa.

8 TUTKIMUKSEN AINEISTO JA ANALYYSIMENETELMÄT

8.1 Aineiston hankintamenetelmät

Tässä kvalitatiivisessa tutkimuksessa on pyritty ymmärtämään tutkimukseen osallistuvia lastensuojelutyön ammattilaisia heidän itsensä tuottamien kertomusten, narratiivien avulla. Osallistujat kertovat siitä, kuinka he henkilökohtaisesti ymmärtävät perheterapeuttisen orientaation lastensuojelutyössä. Samalla he rakentavat työyhteisön kehityskertomusta, jossa on keskeistä orientaation muutos asiantuntijakeskeisyydestä dialogisuuteen. Narratiivissa tapahtumat sijoitetaan yleensä jonkinasteiselle aikaulottuvuudelle (Jokinen ym. 1999). Tässäkin tutkimuksessa, tutkimuksen kohteena olevien työryhmän jäsenten yhteisesti tuottama kertomus ryhmähaastattelussa sekä työntekijöiden omat subjektiiviset narratiivit jäsenyivät kaikki kronologiseen kerrontaan.

Työntekijät kuuluvat Kaarinan kaupungin lastensuojelun työryhmään ja haastattelutilanteessa on paikalla neljä henkilöä. Yksi jäsenistä on perhetyöntekijä, muut kolme ovat sosiaalityöntekijöitä. Aineiston hankintaan olen valinnut ryhmähaastattelun, joka on tarkoituksenmukainen tapa kerätä tietoa silloin, kun tutkittavana ovat yhden työryhmän jäsenet. Sulkunen (1990) on todennut, että ryhmähaastattelu on erityisen mielekäs silloin kun tutkitaan ryhmien – tässä tapauksessa työryhmän – jäsenyyksiä, näkemyksiä ja arvoja. Hirsjärvi ym. (2000, 197) ovat viitanneet Grönforsiin (1982, 109), joka on todennut omassa tutkimuksessaan, että haastateltavat ovat paljon luontevampia ja vapautuneempia, kun paikalla on useampia henkilöitä. Toisaalta ryhmähaastattelu on tehokas tiedonkeruumenetelmä, jolla saadaan samalla tietoja usealta eri henkilöltä yhtä aikaa. Ryhmähaastattelussa ei käytetty perinteistä tapaa haastatella, jossa kysymykset ja vastaukset seuraavat toisiaan tietyn tutkijan laatiman kysymyksenasettelun mukaisesti. Esimerkiksi Robson (2002, 283) todennut, että tällöin saatetaan menettää ryhmähaastattelussa ryhmän vuorovaikutuksellisuus ja keskustelun dialogisuus, jotka voidaan nähdä menetelmän rikkautena. Tästä syytä sovimmekin työryhmän kanssa

haastattelun alussa teemoista, joita käsitellään, mutta haastattelu toteutetaan avoimessa dialogissa, jossa moniäänisyys on toivottavaa.

Perusaineistona ovat siis ryhmähaastattelun nauhoitteet, joita on noin kaksi ja puoli tuntia. Tekstiksi purettuna tämä tarkoittaa määrältään noin 20 A4- kokoista sivua. Nauhoitetussa aineistossa on mukana myös tämän tutkimuksen kannalta epärelevanttia keskustelua, joita ole tutkijan vapautta käyttäen jättänyt litteroimatta., tällä olen halunnut suojata, joko ulkopuolista henkilöä tai asia sinänsä ei ole liittynyt muutoin aiheeseen, eikä sillä näin ollen olisi ollut tutkimuksen kannalta merkitystä. Lisäksi nauhoituksessa on osuus, jossa kahvittelun aikana nauhoitus on epäselvää ja on jätetty siksi litteroimatta. Litteroituja tekstejä käytetään dokumentteina, joita lukemalla ja tulkitsemalla pyrin selvittämään millaisista narratiiveista työyhteisön kehityskertomuksessa on kyse. Lisäksi aineistoa on täydennetty pyytämällä kaikilta neljältä työryhmän jäseneltä oma kirjallinen esitys, jossa he reflektoiden tuovat esille omia henkilökohtaisia käsityksiään tutkijan tekemän haastattelutiivistelmän pohjalta (Liitteet 1 ja 2).

Työntekijät siis pohtivat tutkijan tekemää tulkintaa työryhmän kertomuksesta, muutaman lisävalaistusta antavan kysymyksen pohjalta. Tässä tutkimuksessa on korostettu reflektion osuutta menetelmällisessä lastensuojelun sosiaalityön kehittämisessä. Tästä syystä on haluttu siirtää reflektiivisyys myös aineiston hankintaan. Työntekijöille reflektion käyttö on tuttua menetelmällisesti heidän perheterapeuttisen koulutustaustansa takia. Perheterapiassa on tavallista, että esimerkiksi jossain istunnon vaiheessa työntekijäpari, joka on asiakkaiden kanssa samassa huoneessa, keskustelee reflektoiden asiakkailta juuri kuulemaansa. Tämän jälkeen pyydetään asiakkaita esittämään omat ajatuksensa siitä, mitä juuri kuultu heissä herätti. Nyt siis on pyritty siirtämään tämä menetelmä palvelemaan lisäaineiston hankintaa. Kaikki neljä ryhmähaastatteluun osallistunutta työntekijää ovat lähettäneet oman tulkintansa, kirjalliset narratiivinsa lisäaineistona tutkijalle.

Käytettävissäni olivat pääaineistoa täydentävässä työntekijöiltä (2 työntekijää) saamani luettelot viimeisen puolen vuoden ajalta tehdystä yhteistyöstä ja yhteistyökumppaneista. Näistä sain lisäinformaatiota verkostotyöstä ja yhteistyötahoista. Lisäksi olin saanut käyttööni luentomateriaalin, jonka työryhmän

eräs työntekijä oli esittänyt STM:n koulutusseminaarissa ja toinen työntekijä oli laatinut työskentelyä kuvaavan kirjallisen referaatin yksikössä vierailevia sosiaalityöntekijöitä varten. Samoin olin saanut käyttööni työryhmän kirjallisen hakemuksen, joka liittyi Vuoden Työyhteisön valintaan. Nämä täydentävät faktatietoa, joka auttaa muodostamaan tavoittelemani työryhmän kehityskertomuksen heidän perheterapeuttisesta orientaatiostaan.

Tutkimukseen on lähtökohtaisesti valittu tietty sosiaalitoimisto ja sen sisällä toimiva lastensuojelun tiimi. Alun perin heidät on valittu, koska työryhmän suuntautuneisuudesta ja työmenetelmistä on kirjoitettu vuoden 2003 Sosiaaliturvlehden 7:ssä numerossa (s. 4 ja 5). Tuo artikkeli sattui käsiini, kun lopputyön aihe ja tutkimusalue olivat jokseenkin tiedossa. Oma suuntautumiseni lastensuojelun sosiaalityöntekijänä ja perheterapian opiskelijana oli tuolloin vasta muotoutumassa. Artikkelin, joka kuvasi työryhmää ja sen orientaatiota onnistuneeksi lastensuojelutyössä, herätti kiinnostuksen tietää lisää työryhmän tarinasta. Lisäksi työryhmä valittiin vuoden 2004 tammikuussa sosiaalityöntekijöiden ammatillisen järjestön Talentian kautta Vuoden Työyhteisöksi ja heidän palkittiin tästä saavutuksesta. Olin tällöin jo ollut yhteydessä Kaarinaan ja työntekijöihin alustavasti tutkimuksen tekemisestä ja tämä tieto vahvisti käsityksiäni tässä tutkittavan työryhmän valinnassa.

Kyseessä on siis homogeeninen ryhmä, jolla on yhteinen tausta ja suhde yhteisiin kokemuksiin. Tämä helpottaa kommunikointia, käynnistää muutoksia ajatuksellisella ja kokemuksellisella tasolla ja antaa osallistujille uskallusta ilmaista myös ristiriitoja tai huolenaiheita. Toisaalta on myös väitetty, että homogeenisen ryhmän valinta saattaa johtaa niin sanottuun ”ryhmäajatteluun” suhteessa erilaisiin näkökulmiin. (Robson 2002, 286.)

Jotta tutkimuksessa voidaan päästä hermeneuttiseen kokemukseen ovat kirjoittajat Heikkinen ym. (1999) laittaneet ehdoksi sen, että tällöin horisonttien tulee olla riittävän lähekkäin, mutta toisaalta ne eivät saa olla liian samoja. Siis jos tarina on liian tuttu, se ei ole kiinnostava eikä avaa kertojalleen tai kuulijalleen mitään uutta. Toisaalta jos tarina on tavalla tai toisella liian outo tai vieras, hermeneuttinen avautuminen ei käynnisty. Jos tarina ei liity millään tavalla aikaisimpiin

kertomuksiin – kulttuuriseen tarinavarantoon, tieteelliseen paradigmaan tai vaikkapa yksilön aikaisemmin kertomaan elämän kertaan – se ei tavoita kuulijan kokemusta. Liian erilainen kertomus saattaa tulla torjutuksi outoutensa takia tai sitä ei ollenkaan ymmärretä. Kirjoittajien mukaan kertomus avaa parhaiten hermeneuttisen kokemuksen, jos se mahdollistaa tuttuudellaan kuulijan tai tulkitsijan tulemisen tarinan kehälle, mutta samalla puhuttelee kuulijaa jollain uudella, ennestään vieraalla. Samuus siis kutsuu kuulijan tarinaan, kun toisuus puolestaan takaa kokemuksen laajenemisen (Heikkinen ym., 44–48).

Tässä tutkielmassa on tietoisesti valittu sosiaalityön alue, joka on minulle tutkijana tuttu oman työn kautta. Samoin oma perheterapeutin täydennyskoulutus ja sen kautta mielenkiinnon herääminen sosiaalityön ja terapeutin suunnan yhdistämiseen ovat edellä kuvattua samuutta. Kuitenkin kertomuksesta uskotaan nousevan sellaisia tekijöitä, joiden avulla myös hermeneuttinen ymmärrys voi käynnistyä. Käsitykseni on, että nykyisin sosiaalityöntekijät varsinkin lastensuojelutyössä pohtivat keinoja ja yrittävät löytää ymmärrystä oman työnsä kehittämiseksi lastensuojelutyön lisääntyessä ja perheiden ongelmien monimutkaistuessa. Tästä syystä uskoisin monen muunkin sosiaalityöntekijän ja perheiden kanssa työtään tekevien auttajatahojen pystyvän hyödyntämään käsillä olevan tutkielman antia omassa työssään. Erityisesti tutkimus saattaa kiinnostaa niitä sosiaalityöntekijöitä, jotka haluavat kehittää nimenomaisesti työnsä vuorovaikutuksellista ulottuvuutta.

Olimme sopineet tutkimusluvan saatuaani sosiaalitoimiston lastensuojelun työryhmän kanssa ajankohdan haastattelulle, jolle oli varattu aikaa parisen tuntia. Oli lähettänyt työntekijöille tutustumista varten oman kandidaatin tutkielmani, jossa olin tarkastellut teoreettisesti lastensuojelun perheterapeutista orientaatiota. Heillä oli tavallaan etukäteistietoa omasta näkökulmastani ennen haastattelua. Etukäteen oli tiedossa, että haastatteluun pääsisi tulemaan mukaan vain osa lastensuojeluntiimiä. Tiimissä on projektiohjaajat (2 henkilöä) mukaan lukien 11 henkilöä. Heistä neljä on sosiaalityöntekijöitä ja kolme perhetyöntekijää sekä ohjaajia kaikkiaan neljä haastattelun ajankohtana, joka oli keväällä 2004. Osa työntekijöistä jäi näin tutkimuksen ulkopuolelle, mutta halusin kunnioittaa työryhmän päätöstä siitä ketä haastatteluun tulisi mukaan. He olivat keskenään sopineet asian ja valikoituneet

mukaan ymmärtääkseni ajankohtaan liittyvän seikan takia. Lisäksi osallistuminen tarkoittaa aina myös oman työnsä ja itsenä jonkinlaista esilletuomista ja julkistamista. Tästä johtuen katsoin, että tutkimuksen on kannalta eettisesti kestävä ottaa työntekijöiden oma päätös osallistujista huomioon.

Ryhmähaastattelun toteuttamiseen neljän henkilön ryhmä on sopiva. Tällöin jokainen voi saada äänensä kuuluville, eikä ole vaaraa siitä, että osa henkilöistä jää osallistumisen ulkopuolelle. Toisaalta neljän henkilön ryhmässä on riittävästi moniäänisyyttä aidon dialogin synnyttämiseksi, joka tässä oli tavoitteena. Tutkimuksen tavoitteena on ollut lähtökohtaisesti tuoda esille perheterapeutin sosiaalityön yhdistämisestä esiin tulevia painotuksia. Tästä syystä haastatteluryhmän kokoonpano oli näkemykseni mukaan tarkoituksenmukainen, ottaen huomioon myös sen, että mukana oli perhetyöntekijä, joka edustaa heillä tavanomaisinta sosiaalityöntekijän työparia – kollegoiden lisäksi - työskenneltäessä lastensuojelun perheiden kanssa. Lisäksi kaikki haastattelussa mukana olevat henkilöt olivat osallistuneet täydennyskoulutuksen osalta samoihin koulutusryhmiin ja näin ollen heidän kokemuksensa tästä olivat ryhmän kesken jaettavissa.

Tarinan muoto rakentuu tässä tapauksessa lähinnä kehityskertomukseksi, jota tarkastellaan sekä työyhteisön että yksittäisten työntekijöiden kehittymisen näkökulmista. Työntekijöiden kohdalla kyse on tavallaan ammatillisen identiteetin muuttumisesta tietyllä ajanjaksolla. Heikkinen ym. (1999) ovat viitanneet, että heideggrilaisittain sanottuna elämäntarinan kertomisessa totuus on tekeillä tapahtumisena. Kerromme itsestämme tarinan joko puhumalla tai kirjoittamalla paperille, järjestäen sen mikä meissä on muuttunut ja mikä pysynyt samana. Voimme myös kertoa tarinan, jossa vakuutamme kaiken muuttuneen, mutta tällöinkin muuttumiskertomus rakentuu sen varaan, mitä on ollut ennen muutosta (Emt. 1999, 47). Työryhmän kertomusta voidaan siis pitää sekä muutos- että kehityskertomuksena. Muutoskertomuksena sitä voidaan pitää siksi, että työntekijät tuvat narratiiveissaan usein esille mitä ja miten he tekivät työtään aikaisemmin ja myös sitä miten eri tavalla he nykyisin toimivat ja ajattelevat. Työntekijät ovat siis käyneet muutosprosessin läpi sekä toiminnassaan että ajattelussaan. Kehityskertomus taas syntyy tästä edellä kuvatusta muutosprosessista, jota työntekijät ovat kuvanneet

sekä omalta osaltaan että työryhmänsä kannalta. Kehityskertomuksen osana ovat lisäksi tarinoissa tulevaisuuden pohdintaan liittyvät teemat.

Narratiivien työstämisessä olen lähtenyt liikkeelle purkamalla nauhoitukset teksteiksi. Haastattelusta ja nauhojen purkamisesta on kulunut aikaa puolisen vuotta. Useissa metodioppaissa on neuvottu tekemään nauhoitusten litterointi mahdollisimman pian haastattelun jälkeen, jotta tilanne olisi vielä hyvin tutkijalla mielessään. Mielestäni asiat kuitenkin palautuivat hyvin mieleeni ja nauhoituksen laatu oli kohtalainen, vaikka osa olikin taustaanistä johtuen epäselvää. Litteroitua, tekstiksi kirjoitettua tarinaa työstin nauhoituksesta noin parisenkymmentä A4 – kokoista sivua. Mikäli olisin purkanut nauhoitukset välittömästi haastattelun jälkeen, olisin joutunut mahdollisesti kuuntelemaan sen myöhemmin uudelleen, jotta kaikki äänenpainot ja tilanteen ilmapiiri sekä vuorovaikutustilanne olisivat palautuneet paremmin mieleeni.

Lisäaineiston hankintaan päädyin siinä vaiheessa, kun olin perehtynyt haastatteluaineistoon ja työntekijöiden yhteinen tarina kronologisessa järjestyksessä alkoi hahmottua. Työntekijöiden henkilökohtaisten kirjallisten narratiivien toivoin tuovan lisävalaistusta siihen, miten he kertovat omista kokemuksistaan ja tavoitteistaan suhteessa lastensuojelutyön ja perheterapia-suuntauksen yhdistämiseen ja siihen, että ovat ne yhteneväiset yhteisesti kerrotun työyhteisön tarinan kanssa. Olin pyytänyt työntekijöitä reflektoimaan laatimaani haastattelutiivistelmää kolmen kysymyksen kautta (Liite 1), jotka liittyivät perheterapiakoulutuksen valintaan, suuntauksen sisällölliseen antiin lastensuojelutyössä ja työssä jaksamiseen.

Työntekijöiden kirjallisia reflektioita olen pyrkinyt analysoimaan siten, että olen laatinut itselleni luettelon kaavion muotoon (Liite 3) niiden kolmen kysymyksen perusteella, jotka olen esittänyt saatekirjeeni yhteydessä työntekijöille. Tämän tutkimuksen pääkysymys kuuluu: *Miten perheterapeuttisesti orientoitunutta lastensuojelun sosiaalityötä voidaan määritellä ja kuvata?* Jotta pääkysymykseen voidaan vastata, päädyin esittämään lisäkysymykset siten, että ne täydentäisivät ryhmähaastatteluaineistoa. Esittämäni kysymykset olivat: *Mikä oli mielestäsi se merkittävä tekijä, joka sai teidät/sinut suuntautumaan terapeuttiseen täydennyskoulutukseen? Mikä on oleellista sosiaalityön ja terapeuttisuuden*

yhdistämisessä omasta mielestäsi? Mikä merkitys mielestäsi on terapeutisella suuntautumisella työssä jaksamiselle? Olen jäsentänyt työntekijöiltä saamistani henkilökohtaisista teksteistä ne kohdat, jotka olen katsonut vastaavan näihin asettamiini kolmeen kysymyksen. Näiden työntekijöiden teksteistä saamieni vastausten pohjalta ja ryhmähaastattelun aineiston avulla pyrkimykseni on löytää hypoteettinen kertomus, joka kuvaa lastensuojelun sosiaalityötä ja siihen yhdistetyn perheterapeuttisen orientaation painotuksia kehityskertomuksessa.

8.2 Aineiston analyysi

Analyysitapa on hahmottunut ja muovautunut vasta tutkimuksen kuluessa. Alustavana analyysinä voidaan pitää laatimaani tiivistelmää (Liite 2), joka on tehty ryhmähaastattelun pohjalta. Kyseessä on oma tulkintani, jota kuitenkin olen pyrkinyt testaamaan sillä, että olen antanut sen haastatteluun osallistuneille luettavaksi ja reflektoivaksi. Olen tiivistelmässä esittänyt tulkintani kokonaiskuvasta, joka haastattelun perusteella minulle on syntynyt. Lisäksi perusteluina näkemykselleni esitän tiivistelmässä suoria sitaatteja haastattelusta, jolloin myös lukija voi arvioida tekemääni tulkintaa. Haastattelun sitaattit ovat esityksessä autenttisessa muodossa. Tiivistelmästä saamassani palautteessa työntekijät ovat kommentoineet tulkintaani muun muassa seuraavasti:

”...Ensiksikin, minusta tiivistelmäsi oli kivasti kirjoitettu ja kuvasi hyvin työyhteisöämme ja työtapojamme...”

”...Mielestäni olit tiivistänyt hyvin keskeisiä asioita työskentelytavastamme...”

Näistä edellä esitetyistä kommenteista voidaan päätellä, että tulkintaani työryhmästä ja sen omaksumista työtavoista voidaan pitää luotettavana. Työntekijät ovat kuitenkin reflektoineet yksityiskohtaisempia erityispiirteitä tai oletuksia, joita olen tiivistelmässä esittänyt. Lisäksi he olivat korjanneet tulkinnastani joitakin virheitä, jotka liittyvät työryhmän tai työyhteisön historian, koulutusten tai rakenteen faktiseen tietoon. Faktatietoa sain muun muassa työryhmän työntekijöiden koulutuksista, niiden ajankohdista ja työntekijöiden määrästä. Sain myös näiden

narratiivien kautta vahvistusta omalle tulkinnalleni, samalla kun ne avasivat myös yksittäisten työntekijöiden omia subjektiivisia käsityksiä.

Koska aineisto ei ole suoraan kertomusmuotoinen, päädyn siis kokoamaan kertomuksen aineiston antamien vihjeiden perusteella. (Hänninen 1999, 137-138.) Narratiivisen aineiston analyysi tuodaan esille siten, että tutkijan vapautta käyttäen, kuvaan työryhmän käsityksiä omasta kehityskertomuksestaan: *1) Mistä kaikki alkoi? 2) Mitä ovat perheterapeuttisesti orientoituneen lastensuojelutyön painotukset? 3) Mitä vaikutuksia orientaatiolla on ollut lastensuojelutyöhön ja työssä jaksamiseen?*

Olen sitoutunut suojelemaan työntekijöiden yksityisyyttä tutkimusluvan myöntämisen yhteydessä, näin ollen ryhmähaastatteluun osallistuneita työntekijöitä ei identifioida. Heistä käytetään pelkästään tekstissä merkintöjä s1, s2, s3, p1, haastattelijan puheenvuorot on merkitty merkillä h. Käytän samoja merkintöjä sekä nauhoitettujen että kirjallisten narratiivien ilmaisussa.

Muiden merkkien merkitykset tekstissä ovat:

( )   tarkoittaa pientä parin sekunnin taukoa puheessa

----   tarkoittaa uuden keskustelukatkelman tai tekstinosuuden vaihtumista

Tässä kuvauksessa edetään siten, että narratiivisena aineistona on käytetty ryhmähaastattelun litteroitua aineistoa, työntekijöiden kirjallisia reflektointeja laatimani haastattelutiivistelmän suhteen ja muita saamiani kirjallisia dokumentteja koko lastensuojelun yksikköön liittyvän tiedon tuottamiseksi. Tarkoitukseni on edetä aineistolle asetettujen tutkimuskysymysten mukaisesti. Tästä johtuen kuvaus ei noudata välttämättä haastattelun kronologista järjestystä, vaan analyysi etenee teemoittain kysymyksenasettelun mukaisesti.

Aluksi esittelen organisaation rakenteen, koska on sillä merkitystä, jos halutaan saada kokonaisvaltaisempi kuva toimintakontekstista, jossa kehitys tapahtuu. Muulta osin kuvaus esitetään siten, että käyn ”jälkikäteisdialogia” käydyn dialogin (kirjallinen aineisto, litteroinnit ym.) kanssa, josta tuon autenttisia keskusteluepisodeja esille ja sitten linkitän kulloiseenkin teemaan liittyvää tietoa tutkimuksen teoreettisesta analyysistä. Autenttiset katkelmat ovat pääosin peräisin

haastatteluaineistosta ja jonkin verran kirjallisista narratiiveista. Kommentoin kertomusta teoriatiedon valossa. Näin ollen alkuperäiskertomus muuttuu kirjoitusprosessin myötä ”tutkimusprosessin” kontekstissa tehdyksi tulkinnaksi.

9 PERHETERAPEUTTISESTI ORENTOITUNEEN LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖN MÄÄRITTELYÄ

9.1 Mistä kaikki oikein alkoi?

Perhetyön yksikkö toimii sosiaalityön vastuualueella, johon kuuluvat myös vanhus- ja vammaistyön yksiköt. Vastuualueen johtajana toimii sosiaalityön johtaja. Hänen alaisuudessaan sosiaalityön alue on jaettu toimeentuloturvaan ja kuntouttavaan sosiaalityöhön, perhetyön yksikköön ja perheneuvolaan. Perhetyön tiimiin kuuluvat neljä sosiaalityöntekijää, jotka ovat olleet virassaan 5-15 vuotta. Lisäksi tiimissä on kolme perhetyöntekijää ja neljä ohjaajaa, joista kaksi on palkattu Kelan kanssa yhteisessä projektissa. Sosiaalityöntekijöillä on kaikilla kelpoisuusehdot täyttävä peruskoulutus ja ohjaajilla sekä perhetyöntekijöillä on vähintään opistotasoinen koulutus. Kolmasosa työntekijöistä on ollut 1990-luvun alkupuolelta saakka samassa työyksikössä.

Sosiaalityöntekijöiden toimenkuvaan yksikössä kuuluvat lastensuojelutyön lisäksi lastensuojeluperheiden toimeentulotukiasiat ja lastenvalvojan tehtävät. Perhetyöntekijät toimivat sekä lastensuojelun perheissä että erilaisissa ryhmissä vetäjinä. Yksikön työntekijöistä yksi kolmasosa on miehiä. Sosiaalityöntekijät ovat kaikki naisia.

Kehittämistyö aloitettiin 1990-luvun puolivälissä. Tarve uudistumiseen alkoi työntekijöiden halusta kehittyä ja vahvistaa ammatillisuuttaan. Tuolloin tehtiin ”yhden muotin sosiaalityötä” ja työryhmässä oli useita uusia, nuorehkoja työntekijöitä. Sosiaalitoimen asiakkaiden tilanteet olivat työntekijöille erittäin haastavia. Haluttiin tavallaan uudelleen määritellä omaa työtä tässä vaativassa tilanteessa. Edellytyksenä muutoksille oli luottamushenkilöiden ja virkamiesjohdon myönteinen suhtautuminen ja kannustaminen sekä heidän antama arvostuksena sosiaalityölle. Lastensuojelun sijaishuollossa oli tuolloin noin kolmisenkymmentä lasta ja nuorta.

s1: Elikkä tuota en kai mä sieltä kaikkia voi ( ) Joo kaikki alkoi tosiaan 90-luvulla ryhmillä. Ryhmätoiminta on ollut osa meidän sosiaalityötä. Ne on olleet yleensä tällaisia toiminnallisia ryhmiä. Seuraavaksi todettiin tää koulutustarve ja meillä oli sellainen moniammatillinen koulutusryhmä.

Työryhmässä oli siis ryhdytty miettimään toisin tekemisen mahdollisuuksia. Projektien ”luvattu” aika oli alkanut ja tätä hyödynnettiin myös kunnallisessa sosiaalityössä. Erilaiset lasten, nuorten ja vanhempien ryhmät aloittivat ja ne ovat edelleenkin työmenetelmänä mukana lastensuojelutyössä. Sen jälkeen, kun projektityö oli vakiintunut käytännöksi, työryhmässä heräsi tarve täydennyskoulutuksiin. Koko työryhmä kävi 1,5 vuotta kestäneen ratkaisukeskeisen työtöön koulutuksen. Työryhmässä koulutuksiin on lähdetty yhdessä, ja näin *saavutettu yhteistä orientaatiopohjaa työskentelylle*. Lisäksi oleellista on ollut *oman työn kehittäminen, sen omista lähtökohdista* käsin. Seuraavat keskusteluepisodit kuvaavat näitä keskeisiä asioita:

s1: Se, mikä siinä on keskeistä sekä näissä projekteissa ja koulutuksissa, me on lähetty aina tiiminä ( ) ehkä siinä ollaan kehitytty tosissaan.

----

s2: Asiasta kolmanteen, mutta kun mulla tuli tos mieleen mitä sä aikasemmin sanoit ( ) ennen kuin mä unohdan sen liittyen tähän meidän historiaan. Jos miettii kaikkii mihin me ollaan lähetty mukaan, niin siellä on punasena lankana mun mielestä se, että ne on niinku lähteny meidän omasta työstä. Ne ei oo niinku ylhäältä tulevia hallinnon asioita, jotka näyttää paperilla hyvältä, vaan ne liittyy tähän meidän arkiseen työhön ja asiakkaiden kanssa tehtävään työhön.

h: Joo.

s2: Eikä mitään liirum laarum juttuja tuolt jostain. Se on tärkeää miten se liittyy meidän työhön.

h: Joo, ei mitään saneltuja. Ottakaa tää näin.

s1: Toisaalta meille on hirveen vaikeaa sanellakkaan, ei me sit otetakkaan. Ehkä johdon kannalta varjopuoli, jos ajattelee meidän työtä.

( ) Pitää osata perustella miksi se on tärkeää ja totuttamisen arvosta. Ei kyllä just oo tullukkaan juttuja sieltä.

Reflektiivisyyttä sosiaalityössä Karvinen (1993) on kuvannut, että se on tavallaan aktiivinen tutkimus- ja löytämisprosessi, jossa toimija voi kehittää kysyvän asenteen

ja emansipatorisen suhteen tietoon työssään. Tällöin toimija ei ole passiivisesti ulkoisista auktoriteeteista, kirjoista tai teorioista riippuvainen, vaan vastuu on hänellä itsellään. Lisäksi reflektio on ajattelua, pohdintaa ja kriittistä arviointia laajempi käsite. Siihen liittyvät oleellisesti toimintaan perustuva kokemus, kokemuksesta oppiminen ja toisin toimimisen mahdollisuuden oivaltaminen. Kokemus on siis ammatillisen oppimisprosessin käynnistäjä, lähtökohta, etenkin silloin, kun opitut, rutiininomaiset tavat eivät toimi (Karvinen 1993, 27–28). Kuten edellä kuvatuista keskusteluista käy ilmi, työryhmän tarve kehittämiseen ja toisin tekemiseen on noussut kokemuksesta, jossa *työtavat ja menetelmät ovat osittain osoittautuneet tehottomiksi*. Toisaalta käy selvästi myös ilmi se, että työntekijöillä on ollut *oman henkilökohtaisen ammatillisen uudistumisen tarve*. Seuraavissa kirjallisissa narratiiveissa tätä on pohtinut perhetyöntekijä ja sosiaalityöntekijä omalta kohdaltaan:

p1: No, joo kun pohdiskelen työhistoriaani, siellä on nähdäkseni kolme jonkinlaista hyppäystä terapeuttiin suuntaan, mutta kaiken pohjana taitaa olla oma henkilökohtainen ammatillinenkin historiani, joka ei ole ollut mitenkään päämäärähakuista (ammatillista tai taloudellista kunnianhimoa) – mutta silti tai sen vuoksi olen aikanaan hakeutunut psykologian opintoihin, joten terapeutin ajattelutapa (vaikka olis sitten alun perin itsen liittyvä kuten niin usein) on ikään kuin ollut ”valmiina” jo, kun olen mennyt lastensuojelulaitokseen töihin.

----

s1: Kokemukset sosiaalityön opetuksesta olivat 80-luvulta ja se varmaan osaltaan vaikutti kiinnostuksen vähäisyyteen, ettei hakenut esim. sosiaalipolitiikan kautta täydennyskoulutusta. Ehkä on myös niin, että terapiamaailma oli kuitenkin myös sopivasti toisenlaista ja kasvatti ymmärrystä erilaiseen suuntaan.

Työryhmän kehittäminen koulutusten kautta alkoi ratkaisukeskeisen menetelmän opinnoilla. Näiden opintojen aikana heräsi kiinnostus myös perheterapiaan. Vuonna 2003 ensimmäiset 7 työryhmän jäsentä valmistuvat erityistason perheterapeuteiksi ja seuraavat kaksi ovat aloittaneet koulutuksen vuonna 2004. Ratkaisukeskeisen koulutuksen vaikutusta ammatilliseen kehitykseen ovat seuraavassa pohtineet perhetyöntekijä ja sosiaalityöntekijä:

p1: Noh, ykköshyppäys jotenkin se, kun 80-luvun loppupuolella mekin (kirjoittajan huomio: lastensuojelulaitoksessa) saimme osamme ratkaisukeskeisistä ajatuksista, joidenkin päivien koulutustakin, ja

taisispa valtakunnantason gurukin käydä talossa. Minä varmaan pidin ratkaisukeskeisyyttä tuolloin kepposteluna, ja muistan ilmaisseenikin että kyllä ongelmien ratkomiseen tarvittaisiin (psykodynaamista) syvällisyyttä. Että vähän naureskelin, mutta jotain jäi itämään.

----

s1: Mahdollisuus tutustua perheterapian maailmaan ratkaisukeskeisen koulutuksen yhteydessä herätti kiinnostuksen ja toisaalta sen koulutuksen aikana oli jo huomannut, että terapiamaailman jutut toimivat hyvin myös sosiaalityön viitekehityksessä.

Työntekijöillä on selkeästi ollut tarve uudenlaisiin lähestymistapoihin ja työmenetelmiin. Uusien *lähestymistapojen vaikutukset on nähty tuloksellisina asiakaskohtaisessa ja perhekohtaisessa työssä*. Lastensuojelutyön menetelmät keskittyvät hyvin usein palveluiden tarjontaan ja muiden palveluiden, kuten perheneuvolan tai a-klinikan suuntaan ohjaamisena. Työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutukselliseen kohtaamiseen kohdentuvat koulutukset ovat antaneet työntekijöille rohkeutta lisätä ja syventää asiakas/perhekohtaista psykososiaalista työtä lastensuojelussa.

Arnkilän ja Erikssonin (1999) mukaan psykososiaalisen työn interventioiden ehkä keskeisin tehtävä on tuottaa toivoa, sellaista toiveikkuutta, johon osalliset uskovat. Psykoterapiatekniikoista tehdyt tuloksellisuusvertailut osoittavat selkeästi sen, että mikään yksittäinen hoitomenetelmä ei sinänsä ole tuloksilla mitattuna toista parempi. Heidän mukaansa parhaita tuloksia tuottavat ne menetelmät, joihin työntekijä luottaa ja jotka hän hallitsee (Emt., 98 ja 99). Tämä edellä esitetty argumentti voidaan siirtää tutkimuksen kohteena olevan työyhteisön tapaan tarkastella omaa osaamistaan ja orientaatiotaan. Perheterapeutin koulutus tuo omaan työhön sellaista varmuutta ja kokemusta onnistumisesta, joka on mahdollista siirtää asiakastilanteen vuorovaikutukseen tietynlaisena toiveikkuutena.

Seuraavassa luvussa kuvaan tarkemmin käsitystäni perheterapeuttisesta lastensuojelutyöstä, joka minulle on muodostunut narratiivien kautta.

9.2 Mitä ovat perheterapeuttisesti orientoituneen lastensuojelutyön painotukset?

9.2.1 Sosiaalipolitiikka vs. terapeutisuus

Olen tutkimuksen teoreettisesti analyysissä liittänyt sosiaalityössä perheterapeuttisen lastensuojelutyön psykososiaalisen työn orientaatioon. Sillä tarkoitetaan työtä, jossa kohteena ovat yksilön tai ryhmien psyykkiset ja sosiaaliset kysymykset. Psykososiaalinen painotus korostaa ongelmien tarkastelua huomioiden yksilöiden ympäristön ja siinä olevat vuorovaikutusmahdollisuudet. Psykososiaalisessa työssä on läsnä terapeutin ulottuvuus, sen lisäksi, että kiinnitetään huomiota myös rakenteellisiin ja taloudellisiin kysymyksiin. (mm. Vilen 2002; Granfelt 1993.) Työntekijät ovat kertomuksissaan kuvanneet sosiaalipoliittisesti painottuneen sosiaalityön ja perheterapeuttisen työskentelytavan yhdistämistä sekä sitä, miten nämä kaksi ulottuvuutta painottuvat lastensuojelutyössä. Seuraavassa sosiaalityöntekijöiden mietteitä:

s2: Taloudellisesta tuesta olen alkanut ajatella yhä enemmän niin, että se on oivaa ennaltaehkäisevää lastensuojelua. Jos asiakasperheelleni tulee taloudellinen kriisi, jätän ttt-normin tuijottamisen vähemmälle ja kysyn perheeltä millainen taloudellinen tuki heitä auttaisi. Hyvin usein perhe toivoo jotakin konkreettista pientä summaa maksettavaksi, esim. jotakin laskua, jonka maksamatta jättäminen rassaa suunnattomasti, tai johtaa suurempiin vaikeuksiin. Näin ollen rahallisella tuella pystyy suoraan helpottamaan perheen ilmapiiriä ja tätä kautta lasten oloa.

----

s1: Terapeutin suunta kiinnosti osin varmaan siksi, että se ei tuntunut liian psykologisoivalta, vaan oli mahdollista ajatella edelleen myös ”yhteiskuntatieteellisesti”. Varsinkin sosiaalinen konstruktionismi tuki tällaista viitekehystä edelleen ja oli siksi helppo ottaa vastaan.

Työntekijät kokevat, että vaikka heillä nykyisin painottuvat perheterapeuttiset työmenetelmät asiakas ja –perhekohtaisessa työssä, *sosiaalityön sosiaalipoliittinen ulottuvuus on läsnä sekä taloudellisen tuen että työtä ohjaavan viitekehysten kautta.* Perheterapeuttista orientaatiota lastensuojelutyössä ja sosiaalityön sosiaalipoliittista

ulottuvuutta ei voida pitää toisiaan poissulkevinä painotuksina, vaan ne ovat enemmänkin sekä-että positiossa lastensuojelutyöhön.

Sosiaalityö on lähtökohtaisesti vuorovaikutukseen perustuvaa työtä. Vuorovaikutuksellisuus ei ole kuitenkaan perinteisesti korostunut sosiaalityön keskusteluissa. Kuitenkin useat sosiaalityötä tutkineet tutkimukset ovat tulleet siihen tulokseen, että asiakas ja – perhekohtaisen sosiaalityön tuloksellisuuteen vaikuttaa oleellisesti luottamuksellinen vuorovaikutus työntekijän ja asiakkaan välillä (ks. s. 44) Vuorovaikutustaidot voidaan kuitenkin nähdä usein epämääräisenä ammattipätevyyden alueena. Niitä pidetään ikään kuin itsestäänselvyyksinä tai toisaalta jopa toissijaisena ammattitaitona.

Sosiaalityön ja siihen liittyvien auttamistilanteiden vuorovaikutuksesta on käytetty esimerkiksi käsitteitä keskustelutyö, terapeutin työskentely, tukiviestintä ja niin edelleen. Lisäksi on käyty keskustelua myös terapeuttisista kommunikaatiomenetelmistä ja ei-terapeuttisista kommunikaatiomenetelmistä. Ei terapeutitset kommunikaatiomenetelmillä saattaa olla negatiivisia vaikutuksia asiakkaan tilanteeseen. Tällaisia tekijöitä voivat olla muun muassa perehtymättömyys asiakkaan asioihin, kuuntelemattomuus, puutteelliset tai stereotyyppiset vastaukset, asiakkaan tulkintojen jättäminen tutkimatta ja normien liian tarkka noudattaminen. (Vilen ym. 18–20.)

Perheterapeutista työskentelyä olen lähestynyt analyysissa sosiaalisen konstruktionismin määrittämällä perheterapian suuntauksilla, joissa narratiivisuudella on keskeinen merkitys. Lisäksi olen tarkastellut kommunikaatiota dialogin käsitteen kautta. Työryhmän kertomuksessa on pohdittu sekä sosiaalityön ja perheterapian yhdistämistä että perheterapeutin lastensuojelutyön määrittämiä. Näitä on pohdittu sekä asiakkaan ja työntekijän, työryhmän keskinäisen sekä verkoston suhteiden näkökulmasta.

9.2.2 Työparityöskentely ja tiimityö

Perheterapeuttisuus näkyy työryhmän työtavoissa, joita ovat muun muassa työparityöskentely ja suora työnohjaus. *Työparityöskentelyä käytetään joustavasti monin erilaisin tavoin ja samoin koetaan tiimityö onnistuneena.* Suorassa työnohjauksessa saadaan laajempi pohja määrittelylle ja se voi toimia myös näkökulman laajentajana.

Tiimityön kehittämiseen liittyy tavallaan ”lupaus paremmasta”, kuitenkin se voi olla myös uhka. Arnkil ja Eriksson (1996b) ovat määritelleet tätä uhkaa siten, että perinteisesti sosiaalityössä on myös sosiaalityöntekijän etujen mukaista ylläpitää tiettyä autonomiaa, jonka ”suojissa” voi toimia ”omien asiakkaiden” kanssa siten kuin kontaktin ja tilanteen tuntemuksen pohjalta viisaaksi näkee. Yksilötyöllä on etunsa, joiden säilyttämiseksi kannattaa ylläpitää myyttiä ”yhtenäisestä linjasta”. Sen suojissa voi muunnella työtään – rauhassa yhtenäistäviltä vaatimuksilta. Samalla yksilötyön ylläpitäminen saattaa olla rajoite. Työntekijät joutuvat vastaamaan asiakastyön paineisiin ja haasteisiin yksin. Tiimiytyminen voisi tuoda siihen helpotusta, mutta uhkaisu julkistaa kunkin erilaisuuden ja murentaa autonomian suojat. Lupaava suunta ei siis ole yksiselitteisesti houkutteleva (Emt., 117).

Työryhmä on sisäistänyt tiimityöskentelyn oikean suuntaisesti, jossa kaikille on tilaa ja mahdollisuus tuoda oma näkemyksensä esille. Samalla tiimi antaa tukea omille ajatuksille ja päämäärille. Tuen antaminen voi olla myös sitä, että tiimi antaa mahdollisuuden reflektoida omaa työtään ja omia asenteitaan ja uskomuksia, joita käsitysten taustalla liikkuu. Seuraavissa keskusteluepisodeissa kuvataan tiimin tuomia mahdollisuuksia ja lisäksi myös sitä, mitä ”meillä oli ennen tiimityöskentelyä”:

- s3: Se, mikä on ollu ( ), jos on jotain kinkkisii juttui lastensuojelus ( )
Se tuki, mitä mä haluan on vahvistusta toisilta. Enhän mä sais siit mitään, jos ei olis eri mielipiteitä ja näkemyksii.
p1: Juu samalla, kun koitetaan antaa perheen toiminnalle ymmärrystä. Ja varmaan niinku työntekijälleki, kun saa ymmärrystä, eikä niinku se, että sähän teet ihan perseestä tän.
s3: Niin ja ottaa niinku ymmärryksenä.

s2: Niin ja tyylikin se näkyy siinä. Että, se on pohdintaa ja sellasta tota aaa ( ).

p1: Rakentavia?

s2: Ett, mitä tulee mieleen.

s1: Niin semmosia vaan, että toinen työntekijä kertoo mitä itelle tulee mieleen. Eikä semmosena kysymyksen omasena vaan ( ).

s3: Niin, eksä tätä oo tullu ajatelleks? Niin ja, että tapa puhua.

s2: Niin ja sit kerro lisää ( ).

s3: Et tavallaan ei tuu niinku työntekijänä haastetuksi liikaa sen oman ajatuksensa kanssa. Mutta, että tulee haastetuksi sillä tavalla, että kun toinen kertoo omista ajatuksistaan, niin joutuu pakostakin miettimään, ett ooks tullu ajatelleks tota, vai eiks oo, sopiik se mun tapaan tehdä töitä vai ei?

s2: Ja sitt kaikki ottaa sen päätävävällan kuitenkin työntekijälle itelleen.

p1: Täs tulee taas tää enemmän niinku tilan antaminen, se toimintakyky säilyy, kun on tilaa toimia.

h: Niin, yy ( )

p1: Luotetaan, luottamus ( ).

s1: Luotetaan, että kaikki tekee työtä omalla tavallaan kuitenkin.

s3: Annetaan sitä tilaa kuitenkin ja se on ihan hyvä.

s2: Asioita uskaltaa tuoda tiimiin. Aikasemmin ei ollu oikeen uskallusta tuoda esille. Tavoitteena ei oo välttämättä samanmielisyyys.

Seuraavassa keskusteluepisodissa työntekijät määritelevät tapaansa tehdä työparina ja työtiiminä ja sitä, mitä käytännön järjestelyitä näihin tilanteisiin liittyy:

s1: Niin jotenkin ajattelee tuosta meidän tiimistä, että kun niitä uusia asiakkaita tulee, ett jos ei jaeta heti sillai, ett on työparit, niin sit tavallaan sovitaan, ett jos tarvii niin sit sä tuut tai, että palaa myöhemmin niin sit tulee.

s3: Ja aina saa työryhmän konsultaatiota, jos halua ja tosi nopeesti sitä tulee.

h: Lastensuojeluasiakkuuteen te mietitte keskenänne, että kuka...?

s1: Joo meillä on keskiviikkoisin tämmönen niinku lastensuojelupalaveri. Niis käydään yleisiä asioita.

h: Tapaatteko asiakkaita, perheitä juuri tässä huoneessa, jos ootte täällä toimistolla?

s1: Joo me ollaan tässä. Täs on tilaa ja silleen. Kotona myös käydään tapaamas.

h: Onks tuo tuossa peili-ikkuna?

s1: Joo on.

h: Tuleeko käytettyä sitä?

s2: Enemmän sillon koulutuksen aikoihin. Mutt ollaan me käytetty monell tavall. Usein jos työparin kans tehdään, niin toinen voi olla yksin tai muiden perheenjäsenten kanssa kuuntelemassa, ja antaa sitt palautetta.

s3: Mutt usein miten me ollaan tässä samas tilas kaikki. Ja siinä sitte voidaan reflektoida keskenämme ja kuulla sitte palautetta asiakkailta.

h: Meillä ei oo peilihuonetta käytössä, mutta kyllä me ollaan käytetty suoraa reflektointia siinä työparin kanssa ja se on ollu jännä se. Asiakkaat on ens hämmästyksestä selvittyään (naurua) ottanu sen oikeen hyvin ja on saatu siit hyvää palautetta, että meillä on jotenki erilainen ote tehdä.

s1: Joo se on ( ) kaikki kuulee siin samat asiat, suurempaa työskentelyä.

Edellisissä katkelmissa korostuu siis tiimityöskentelyn suomat mahdollisuudet määrittelyjen tekemisessä verrattuna yksinäiseen työskentelyyn. Työntekijät puhuvat *sopivasta haastamisesta ja uskalluksesta, jossa oma asiantuntijuus ei joudu liikaa koetukselle. Lisäksi tiedosta ja ymmärryksestä tulee jaettava, josta kaikki lopulta hyötyvät.* Lisäksi työparityöskentelyssä on mahdollisuus ottaa perheen lapset huomioon erityisellä tavalla. Seuraavassa katkelmassa sosiaalityöntekijä kuvaa erästä asiakastilannetta, jossa he tapaavat perhettä.

s3: Mä menin lattialle lapsen kanssa leikkimään, kun mä katoin, että tässä ei oo nyt mitään sellast. Ei tuu käytännön asiaa. Ja sitt Elina (työntekijän nimi muutettu) aina välil kysy, että onk sull Saara (nimi muutettu) jotain asiaa ja mä sanoin, että ei ollenkaan.

Työparityöskentelyssä voidaan jo alustavasti esimerkiksi sopia kumpi työntekijä on keskustelussa aktiivisempi ja kumpi ottaa sivusta seuraajan roolin. Sivusta seuraava työntekijä voi toimia myös keskustelun refleктоivana osapuolena. Jos työntekijät molemmat esiintyvät yhtä aktiivisina, eikä rooleja ole sovittu etukäteen, kokemus saattaa kaikille osapuolille olla varsin hajottava ja raskas. Perheen pienimmät lapset eivät jaksakaan istua rauhassa ja silloin toisella työntekijällä voi olla (kuten esimerkki) keskeinen rooli lasten avustajana tilanteessa. Toisaalta voi olla tarkoituksenmukaista tukea lapsen ja vanhemman vuorovaikutusta ja olla vain läsnä kuitenkin puuttumatta lasten toimintoihin. Nämä tilanteet saattavat toimia myös keskustelun herättäjinä.

9.2.3 Reflektiivinen työmenetelmä ja asiantuntijuuden jakaminen

Reflektiivinen työskentely on perheterapiassa käytetty työtapa, jonka viitekehys tulee sosiaalisesta konstruktionismista. Se mahdollistaa kaikenlaisten terapeuttien ajatusten läsnäolon ja erilaisten tekniikoiden hyväksikäytön. Kyse on ennen kaikkea ajattelutavasta ja kehyksestä. Dialogisuus, kunnioittavuus, spontaanisuus, positiivisuus, tunteiden kuunteleminen, hiljaisuuden mahdollisuudet sekä moniäänisyys luonnehtivat tätä työtettä (Rautkallio 1997, 5). Edellisen luvun viimeisessä keskustelussa sosiaalityöntekijä lopussa tiivistää reflektiivisen työtavan eettisen ulottuvuuden, jolloin *työskentelystä tulee avoimempaa* ja näin oletuksille ja luulottelulle ei jää työskentelyssä sijaa. Lastensuojelutyössä on tyypillistä se, että usein työntekijän ja vanhempien näkemykset eivät kohtaa ja tilanteet eskaloituvat tuloksettomasti ”eipäs-juupas” väittelyksi. Reflektiivinen menetelmä on alun perin kehitetty ratkaisumalliksi jumissa oleviin keskusteluihin (Emt.)

Työntekijät ovat opiskelleet perheterapeuttisessa koulutuksessa reflektiivistä työtettä. Sen sijaan, että he pyrkisivät olemaan samaa mieltä toistensa ja perheen kanssa, he ovat korostuneesti *alkaneet kuunnella toinen toistensa puhetta*. Näin myös *asiantuntijuuden käsite saa uuden ulottuvuuden – jokainen on asiantuntija omassa kokemuksessaan*. Reflektiivinen asetelma mahdollistaa keskustelun, jossa kenenkään ei tarvitse olla sen paremmin oikeassa kuin väärässäkään. Sen sijaa, että jouduttaisiin päättämään, miten asioiden tulisi olla, keskustellaankin siitä, miten asiat ovat ja miten asioiden oleva tila vaikuttaa kuhunkin. Näin asianosaiset voivat luoda ymmärrystä toinen toistensa tilanteesta (Emt., 12–13). Kjellberg ym. (1995) ovat tähdentäneet sitä, että jokaisella osallistujalla on mahdollisuus tuoda esiin oma näkemyksensä ongelmasta, eikä perheenjäsenten ole pakko hyväksyä työntekijöiden ongelmaa omakseen (Emt., 43). Tätä asetelmaa seuraavassa pohtivat sosiaalityöntekijät sekä kirjallisissa narratiiveissa että keskustelussa:

s3: Itse ajattelen tällä hetkellä, että kyse ei ole niinkään asiakkaan kyvystä ilmaista itseään kuin työntekijän halusta yrittää kuunnella ja ymmärtää asiakkaan kertomusta eikä siihen liity asiakkaan verbaalinen kyvykkyys millään tavalla.

----

h: Miten sitten, kun tehdään lastensuojeluilmoitus, miten lähdette tekemään sitä? Riippuu tietysti tilanteesta. Hmmm...

s1: Se varmaan se lähtökohta, mä ajattelen on se, että jotenkin annetaan ihmisille tilaisuus kertoa se oma tarina, omasta näkökulmasta. Ja tuli meille mikä tahansa tieto, niin me ei pidetä sitä millään tavalla faktana tai jotenkin varmana.

s2: Tai ainoana.

s1: Tai jotenki ainoana vaan, ett, ett se on niinku yhden ihmisen tarina, ett miten jollakulla menee ja sen jälkeen lähetään selvittämään mikä niitten ihmisten oma kokemus on ja tarina, ett mitä heille kuuluu. Se on semmonen varmaan, mikä ihmisiä helpottaa.

s3: Ja moni päättää ottaakin sitä apua vastaan.

h: Että määritellään vasta sitä tilannetta?

s3: Joo, ei vaan kuunnella, vaan ollaan kiinnostuneita siitä, että millä tavalla lapsen näkökulma siinä, että haastaako ne jotenki toisensa vai meneek se jotenki niin, ett se ei oo ongelma. Mä ajattelen nyt, ett se on jotenki ongelma, kun mä oo vasta työn alussa.

Vallan ja vastuun kysymykset nousevat usein esille lastensuojelun sosiaalityön keskusteluissa. Lastensuojelua on pidetty yleisesti sosiaalityön alueena, jossa vallankäyttö on korostuneesti asiantuntijakeskeistä, siitä huolimatta vaikka pyrittäisiinkin perhekeskeiseen työskentelyyn. Perhekeskeisyyttä enemmän lastensuojelutyössä korostuvat lausunnot ja selvitykset, joita sosiaalitoimen ulkopuolisilta asiantuntijoilta perheen tilanteen määrittämiseksi pyydetään. Tavallista on, että lausuntoa vanhemmuudesta ja lasten psyykkisestä tilanteesta pyydetään perheneuvolasta. Vanhempien päihteidenkäyttöä pyritään määrittelemään a-klinikan asiantuntijoiden avulla. (mm. Arnkil & Eriksson 1996a, 67) Ongelmanmäärittelystä ovat esimerkiksi Arnkil ja Eriksson (1999) muuttaneet omaakin käsitystään (vrt. 1996b; 1993; 1991) siten, että moniammatillisessa psykososiaalisessa yhteistyössä yhteinen ongelmanmäärittely saattaa olla suorastaan tuhoisaa. Tämä johtuu heidän mukaansa siitä, että yhteistä ongelmaa ei ole. Kullakin on oma ongelmansa, jopa saman perheen jäsenillä se on erilainen. Heidän mukaansa silloin, jos yritetään elämän monimutkaisista tilanteista tehdä yhteinen ongelmanmäärittely, ollaan ainakin kolmenlaisissa mahdottomuuksissa. Ensinnäkin tällöin elämää joudutaan pelkistämään tavattomasti toiseksi, joudutaan olettamaan yhteinen ongelma, kenelläkään ei kuitenkaan ole lintuperspektiiviä. Kukin liittyy asiaan omasta tilanteestaan ja tehtävistään käsin, näkökulmaisena. Kolmanneksi, ongelmanmäärittely-yritykset saattavat juuttua ongelmakehille. He jatkavat, että

lastensuojelussa on ”sotkuherkkyyttä” yllin kyllin. Niinpä siellä heidän mukaansa nähdäänkin melko tuskallisia moniammatillisia palavereita. Yhteisen ongelmanmäärittelyn tilalle he esittävät subjektiivisia näkökulmia ja omiin toimintamahdollisuuksiin liittyviä ennakoiteja (Emt., 96 ja 97). Tämä näkemys liittyy nähdäkseni läheisesti jaettuun asiantuntijuuteen, jossa ymmärretään, että jokaisella on oma subjektiivinen näkemys omista lähtökohdistaan ja eriaänisyys on jopa toivottava asia.

Mönkkönen (2002) on määritellyt asiantuntijakeskeistä orientaatiota siten, että toimintaa ohjaavat vahvasti asiantuntijoiden tai järjestelmän määrittämät tavoitteet ja tulkinnat. Vuorovaikutuksen näkökulmasta asiantuntijakeskeisyyttä voi tarkastella esimerkiksi tilanteen määrittelynä vuorovaikutustilanteessa, jossa asiantuntijan tulkinnat ovat hyvin hallitsevassa asemassa. Oletuksena on, että asiantuntija näkee ilmiöiden välisistä suhteista todellisen luonteen, ja hänen tehtävänsä on saada asiakas tietoiseksi ilmiöiden välisistä suhteista ja merkityksistä suhteessa asiakkaan toimintaan. Mönkkönen on edelleen viitannut muihin kirjoittajiin: ”Suomalaisessa keskustelussa asiantuntijakeskeisyyttä on kuvattu erilaisilla käsitteillä. Jaatinen (1996) puhuu suljetusta konstruktista, jossa tilanne määrittyy asiantuntijan määrittelemillä ehdoilla. On puhuttu toisen toiminnan luokittelusta, jossa ihminen määrittellään koko elämänsä kautta, ja nämä luokitukset siirtyvät asiakastilanteista toisiin (esim. Weckroth 1988). Samaa ilmiötä on kuvattu myös määrittelydiskurssin, diagnoosidiskurssin (Matilainen 1994) tai kategorisoituneen asennoitumisen käsitteillä (Harinen 1998)” (Mönkkönen 2002, 53–54). Työntekijät ottavat esille tätä edellä kuvattua asiantuntijakeskeisyyden käsitettä puhuttaessa ongelmanmäärittelystä.

s3: Mielestäni oleellista sos.työn ja terapeuttisuuden yhdistämisessä on asiantuntijuudesta hellittäminen. Asiakasta voi kuunnella, yrittää ymmärtää, tukea asiakkaan omia ratkaisuja, mutta tarvittaessa pitää olla valmis haastamaan ja asettamaan rajoja, jos lapsen etu sitä vaatii. Terapiakoulutus on auttanut tulemaan tietoisemmaksi omista ajatuksista ja ennakkoluuloista, jolloin asiakkaan omalle tarinalle ei jää tilaa eikä yleinen tai oma käsitys hyvästä elämästä jyrää asiakasta.

----

s1: Oleellista sosiaalityön ja terapeuttisuuden yhdistämisessä mielestäni on ihmisten oikeasti kuunteleminen ja sen ymmärtäminen, mistä voi olla toisen elämässä vastuussa. Omalla kohdallani se on toteutunut

täydellisenä asiantuntijuudesta luopumisena, toimien silti asioiden ja lainsäädännön asiantuntijana.

Voidaankin ajatella, että keskustelun ensisijainen idea ei ole niinkään paljastaa jo olemassa olevia perheen ongelmallisia vuorovaikutusmalleja ja rakenteita tai suhteita, vaan antaa perheenjäsenille ja sosiaalityöntekijöille tilaisuus löytää itseään sekä nähdä ja kuulla tapaansa olla muiden kanssa. Samalla muuttua, tultuaan kuulluksi ja nähdyksi, mutta ei tuomituksi tai arvotetuiksi. (Rautkallio 1997, 16.) Tämä edellyttää sosiaalityöntekijältä muutosta perinteisestä modernista asiantuntijakeskeisestä kulttuurista avoimempaan, jaettuun asiantuntijuuteen (ks. s. 45). Tätä muutosprosessia kuvaa seuraava pitkäkö dialogi:

s1: Minkälaisen käsityksen sää sait?

h: Joo mä sain semmosen käsityksen, että nostetaan kissa pöydälle ja katsotaan. Että ei mennä semmoseen kuin usein käy, että kukaan ei oikeen puhu totta. Sosiaalityöntekijä tietää, että asiakas valehtelee ja asiakas tietää, että tuo sosiaalityöntekijä ei puhu nyt kaikkea, mitä se tietää. Eikö oo vähä tää niinku? Vai pystyttekö te enää ajatteleen sillä lailla?

s2: Mää muistan ku koulutukseen liittyvästä tehtiin se video kun ( ). Mut kái se niinku, ett me ei täällä mitään terapiaa tehdä varsinaisesti. Mut kái se on tapa olla suhteessa ihmisiin. Ei kái se oo mitään sen kummempaa?

s3: Joo, siis siin on se läpinäkyvyys, se on sitä, että kunnioittaa. Kun sää puhuit tuota, että asiakas valehtelee, niin mä en oo pitkään aikaan jotenki aatellu, ett ihmiset valehtelis.

h: Aivan.

s3: Niin, ihan oikeesti kun sää puhuit, ett mä en oo ajatellu pitkään aikaan, ett se valehtelis mulle.

s2: No, mä kyll oon, kun ne on tullu pärpättämään muutaman kerran.

s3: Niin, mutta se liittyy jotenki raha-asioihin.

s2: Niin ne kysyy, miks me on tehty niin.

s3: Niin ne kertoo jotenki niinku omasta näkökulmastaan, jotenki niinku omaa tarinaansa. Ja joskus siis ne jotenki aattelee niin niinku, emmä tiedä. Pitkään aikaan en oo aatellu, ett ne valehtelee mulle. Vaan ne kertoo tarinaansa, ja voi olla, ett jonkun näkökulmasta ne enempi valehtelis, se ei oo yhtään niinku. Niille se on tarkoituksenmukaista ja siin on joku mieli, ett ne tekee niin. Ja jotenki yrittää ymmärtää niin, ett ne kertoo näin omana totena. Ett, ku ne kertoo näin se on siinä ja lähtee siitä, eikä mieti sitä, että puhuuks ne totta.

s2: Otaaks sen sen ihmisen totuutena?

s3: Niin. Niin mä luulen, ett se myös vähentää ihmisill tarvetta puhua huuhaahta, ku mä oon tosissaan, ett kerro lisää mitä sä tarkotat. Jotenkin, ett tää on tärkeätä ja miks se on tärkeätä? Sit mä luulen, ett

siin päästään siihen, ett ihmiset oikeesti puhuu siitä mikä heille on tärkeää.

h: Varmaan se onkin aina totta. Että mikä se totuus on? Eihän siinä varmaan ( ) kenen määrittelemä se on, onks työntekijän vai tota asiakkaan. Mutta tämä justiin on se pointti, ei mee semmoseksi juupas eipäs linjalle.

s1: Mä aattelen, ett helposti varmaan, ett kuka on oikeessa. Se on lastensuojelussa kun tavallaan on semmonen vanhastaan rooli, ett asiantuntija ja sit on määritelty mikä lapselle on riittävän hyvää elämää. Ett pitäis jotenki sit tietää. Ja perheelle, ett teidän täytyy elää näin, niin sit jotenki kaikki on hyvin. Eihän se toimi ollenkaan. Eihän ihmiset elä sillä tavalla, eikä pysty elämään, koska se ei lähe sielt heijän ( )

h: Se lähtee sosiaalityöntekijän maailmasta.

s1: Niin, niin, niin ( ) ett ku se lähtee sielt asiakkaan elämästä, niin voi olla, että se kantaa.

s2: Niin kun se lähtee sielt perheestä.

s1: Niin omasta elämästä. Ja sitt mejän tehtävä on auttaa heitä löytämään sen mikä on se heijän oma ratkaisu.

----

p1: Tulin Kaarinaan töihin 95, ja jo puolen vuoden jälkeen alkoi ratkaisukeskeinen koulutus, ja minuun upposi täysin Pekka Holmin tapa vetää ja ne ajatukset, niissä oli yhtäkkiä pointti. Mikä pointti? Ainakin sain Välineen. Se oli varmaan sanat. Ratkaisukeskeisyshän oli lähes matematiikkaa. Siinä oli järjestelmällisyyttä. Kättä pidempää. Oli helpompi tehdä töitä. Sai menetelmän, tavan olla asiakkaiden kanssa suhteessa. Uteliaan, siis kiinnostuksen osoittavan. Turvallisen: Ei mennä itse asiakkaan päähän, elämään sisään, vaan hänen omaan reflektivaan elämänsä tarkasteluun, raamiin. Sisältää kunnioituksen.

Edellinen keskusteluepisodi ja tekstinarratiivi kuvaavat sitä, kuinka ongelmanmäärittelyssä voidaan asiantuntijuutta jakaa. Merkittävää näyttäisi olevan se, millä tavoin ongelmaa määritellään. *Määrittelyn koetaan olevan yhteisesti asiakkaan kanssa tuotettu, kuitenkin niin, että ymmärretään todellisuuksien subjektiivinen luonne.* Yhteisen määrittelyn kautta voidaan löytää perusta myös päätösten tekemiseen: mitä voidaan tehdä, jotta lapsi ja tämän perhe tulisivat autetuiksi? Työmenetelmä on *tapa olla kunnioittavasti kiinnostunut asiakkaan elämästä ja ajatuksista. Keskeistä on myös ymmärtää se, että työntekijä on määrittelyprosessissa osallisena, toimijana, eikä ulkopuolisena tarkkailijan* (ks. Seikkula 1999, 84–94).

Lastensuojelun ajattelussa on keskeinen muutos, kun siirrytään asiantuntijakeskeisyydestä dialogisesti tuotettuun, jaetumpaan määrittelytapaan.

Muutos edellyttää työntekijältä epävarmuuden sietämistä, ”tietämisen” sijaan. Ongelman määrittelyvaiheessa on jo muutoksen mahdollisuus läsnä: asiat voidaan nähdä uudesta näkökulmasta, jumittavien ”suurten tarinoiden” sijaan voidaan luoda ”poikkeus tarinoita”, jotka kantavat prosessissa eteenpäin (ks. s. 56–58).

Anderssen (1991) sanoo panneensa merkille vuosien varrella, että monen ihmisen on vaikea luottaa siihen, että ratkaisu syntyy aikanaan itsestään. Edelleen hän tuo esille, kuinka ihmiset ikään kuin haluaisivat kontrolloida sen syntyä, aivan kuin olisi jotain merkillistä antaa ratkaisun syntyä itsestään. Toisaalta hän väittää, että polyfonian ja kakofonian ero on keskustelussa erittäin pieni. Vaarana saattaa olla, että reflektiivisen työmenetelmän idea kääntyy itseään vastaan, jos kunniaan nousevat ”antaa kaikkien kukkien kukkia” –filosofiat, joissa rinnakkaiset monologit kulkevat kulkujaan. Tärkeää on siis huolehtia, että pidetään yllä reflektiivisen menetelmän oleellisia periaatteita: dialogisuutta, kurinalaisuutta, ja positiivista konnotaatiota.

Lastensuojelun sosiaalityössä auttamisen hätä saattaa ottaa työntekijän valtaansa. Tämä on erittäin inhimillistä, sillä avuttoman lapsen hätä saattaa olla konkreettista. Mutta mikäli lapsen tilanne ei vaadi nopeita päätöksiä ja sen mukaisia interventioita, voi antaa prosessin edetä ajallaan. Tai siinä tapauksessa, jos on lapsen edun mukaista järjestää pikaisesti hänelle sijaishuolto, voidaan vanhempien kanssa työskentelyä jatkaa ja antaa jatkotyöskentelylle aikaa.

Tässä tutkimuksessa on yhteiskunnallinen taustoitus liitetty perheiden erilaistumisen problematiikkaan, joka saattaa näkyä myös lastensuojelutyössä. Halusinkin tuoda myös tämän näkökulman pohdittavaksi työryhmän kanssa. Seuraavassa keskusteluepisodi, joka kuvaa työntekijöiden käsityksiä tästä ilmiöstä.

h: Kuitenkin mulla on tässä tää toinen puoli uusperheet ja yksihuoltajat, kiinnostas tietää, että miten teijän töissä, että mitä haasteita nää erilaiset perheet tuo lastensuojeluun teijän mielestä? Ja mitä se vaatii?

p1: Emmä tiä taas jos perheterapeuttisesti ajattelee, kaikki on niinku yksilöitä, ainutlaatuisia siinä tilanteessa sellaisia kuin ovat. Mutta eikö siis suurin osa, huomattavan suuri osa ei oo mitään kahden vanhemman perheitä?

h: Mmmm, lastensuojeluperheissä?

s3: Kyllä muu ainaki suurin osa asiakkaista on normaaleja perheitä.

h: Ydinperheitä?

s3: Joo.

s2: On kyllä sekä että. On tosi paljon sellaisia, ettei oo perinteisiä.

s1: Mutt en mä aattele sitä niinku sillai, ett mä kategorisoin, täss on niinku nää ihmiset.

h: Ehkä tää kysymys pitäis heittääkki niille, joilla ei oo tätä teidän orientaatiota?

p1: Joo, mutt toisaalta niinku perhetyössäki tuli niit, silleen niinku se isien poissaolo tulee, paistaa sielt silleen että.

s2: Ei oo mitenkään ihmeellistä, sellasia asiakkaita on vaik kuin monta.

h: Eli se on tyypillistä?

s2: Mutt, siinä sattuu olemaan muutaki prolematiikkaa. Kyll mä voisin suoraan sanoo, ett useimpiakin perheitä, joissa isät ei suostu tapaamaan lapsiaan ja pysyttelevät erossa ja näin.

s1: Jotenki se lähtökohta ainaki noi itellä on se, että on niinku ne aikuiset ja ne lapset ja se sujuuk se, mikä on hankalaa, mikä ei oo hankalaa.

p1: Mikä merkitys sillä on sille perheelle itelleen?

s1: Niin, aivan juu.

s3: Ett jollakin yksinhuoltajaäidillä siis, ett hän on yksihuoltaja, joillekin se on niinku isoin juttu, että on niinku yksin.

Työntekijät pohtivat tässä mielenkiintoisella tavalla perheiden erilaistumista ja siihen liittyvää problematiikkaa. Isien ”näkyttömyys” ja yksihuoltajan jakamaton vastuu puhuttavat. Kriittisen perhetutkimuksen edustaja Nätkin (2003) esittää: yhteiskunnan marginaalissa äidit ovat lapsille usein viimeinen perheside. Apua ei myöskään voi jaetun vanhemmuuden nimissä odottaa isältä, sillä yhteiskunnan marginaalissa isien rooli vanhempina on vielä vähäisempi kuin sen niin sanotussa keskiössä. Jaettu vanhemmuus on melko keskiluokkainen ilmiö (Emt., 35).

Postmodernissa ajattelutavassa ei ole itsestään selvää, mikä on sosiaalinen ongelma ja mikä on vain erilainen elämäntapa. Ongelmiin pitää puuttua, muttei erilaisuuteen. Hyvinvointivaltion paternaalisuuden vähentyessä myös puuttumisen oikeutus on kyseenalaistettu. Tämä on johtanut siihen, että ammattilaiset neuvottelevat ongelmista ja niiden ratkaisusta myös asiakkaiden kanssa yhä enemmän. (Emt., 36.)

On perusteltua väittää, etteivät yksihuoltajuus, tai homo- ja lesbovanhemmuus sinänsä vahingoita lapsia, ellei niihin liity sosiaalista stigmaa eli leimaamista poikkeavaksi ja epänormaaliksi, eikä niistä tulisi niinkään olla huolissaan. Myöskään yksihuoltajuus ei ole automaattinen hyvinvointiriski, vaan erityisesti yhteishuoltajuuden tapauksessa se voi olla suhteiden uudelleen järjestely, jossa on

tilaa myös lapsille. Sen sijaan tulisi olla huolissaan esimerkiksi sellaisesta päihteiden käytöstä, joka vammauttaa lapsia niin fyysisesti kuin henkisesti (Nätkin 2003, 38).

9.2.4 Kontrollista asiakkaan haastamiseen

Työntekijät ottavat narratiiveissaan useissa yhteyksissä esille vastuun käsitteen. Mistä kaikesta sosiaalityöntekijä sitten lastensuojeluprosessissa voi olla vastuussa. Yhteiskunnan tehtäväksiantona hän on ensisijaisesti vastuussa Wahlbeckin (2004) mukaan omasta toimintakyvyn ylläpidostaan ja hänen vastuullaan on huolehtia prosessista ja sen jatkuvuudesta omalta osaltaan. Lisäksi vastuu liittyy myös epävarmuuden sietämiseen prosessin aikana. Lopulta vastuu on päätöksen tekemisestä.

Lastensuojelutyöntekijä on myös vastuun suhteen erityisasemassa; mikäli lastensuojeluilmoitus on tehty, lastensuojelulla on vähintäänkin tutkintavelvoite. Vaikka lastensuojelulla on laajoja oikeuksia, sillä on vastaavasti myös huomattava vastuu lapsen edusta, jota ei voi delegoida mutkattomasti muille osapuolille (Arnkil & Eriksson 1996, 77; myös Mikkola & Helminen 1994).

Arnkilin ja Erikssonin (Emt.) mukaan vastuukysymys liittyy muutostyöhön, johon sosiaalityöllä pyritään. Lastensuojelutyössä muutostyön perustavanlaatuisen kohde on lapsen tilanne, hänen huolenpitonsa rakenne. Lastensuojelun työntekijä ei ole kuitenkaan lapsen huoltaja eikä perheenjäsen – eikä hän näin ollen voi suoraan muuttaa lapsen huolenpidon rakennetta. Oleellista on ymmärtää, että hän voi yrittää muuttaa sitä ainoastaan välillisesti ja epäsuorasti: muuttamalla omaa toimintaansa suhteessa perheeseen. Tällä tavoin hän voi koettaa tukea sellaisia tekijöitä, joiden katsoo kohentavan lapsen tilannetta ja rajoittaa sellaisia tekijöitä, joista hänen näkemyksenä mukaan saattaa olla uhkana lapsen edulle. Perheen jäsenet eivät kuitenkaan välttämättä reagoi niin kuin työntekijä ennakoisi tai toivoo, heillä on oma näkemyksensä ja he toimivat oman subjektiivisen mielekkyytensä pohjalta. Tässä asetelmassa on mielenkiintoista se, missä positiossa perheenjäsenet näkevät sosiaalityöntekijän ja löytääkö hän lähestymistapoja, jotka ovat sekä heidän

näkökulmastaan ymmärättäviä ja kunnioittavia että riittävän erilaisia lapsen edun turvaamiseksi (Arnkil & Eriksson 1996, 79).

Kuinka sitten perheterapeuttisesti orientoituneet sosiaalityöntekijät löytävät lähestymistavan, jossa varmistetaan lapsen edun toteutumista? Tässä vaiheessa lastensuojelutyössä korostuu prosessista huolehtiminen: arvioidaan tilannetta huolehtien samalla yhteistyön jatkuvuudesta. Työntekijät pohtivat narratiiveissaan useissa kohdissa problematiikkaa, joka liittyy luottamuksen säilyttämiseen ja toisaalta varmistamiseen asioiden sujumisesta lapsen etu tavoitteena. Tähän he ovat tavallaan kompromissina väistämättömälle kontrolli positiolle ja toisaalta terapeuttille vastuuttamiselle löytäneet *haastamisen käsitteen*, jonka he seuraavassa katkelmassa nostavat esille:

s2: Mutt, jos palataan siihen vastuuseen. Mun mielestä se on vaikuttanu siihen vuorovaikutussuhteeseen ihmisten kanssa. Elikkä siitä on tullu tasavertasempaa. Et kun ei tavallaan ajattelekkaan jotenki toisen ihmisen elämästä. Ett, jos mä ajattelen aikasemmin niinku mä olin työntekijänä vastuussa sen asiakkaan tilanteesta. Enhän mä vois olla mitenkään samalla viivalla. Mä oon vastuussa 15-vuotiaan tyttären elämästä ja me ei olla tosiaankaan samalla viivalla.

p1: Toinen puoli niinku vastuusta, ett silloin kun ottaa vastuun, on tavallaan oikeus vaatia ja lastensuojelujutuissa silloinkin oikeus vaatia. Mutt sit me puhutaan paljon täst haastamisesta, se on niinku jotenki oikealla tavalla niinku, haastetaan asiakas oman elämänsä tekijäksi.

s3: Mun mielestä se vastuu liittyy tietämisen asioihin. Ja sit, ku ajattelee sill tavalla, ett ku menee huonosti ja lapset ei voi oikein hyvin, että asiakas kysyy, ett mitä me nyt sitte tehdään, tarkoitti mua ja työparia sanoimme, että kyse on hänen lapsistaan.

Kontrollin ja terapeutisuuden yhdistäminen lastensuojelutyössä herättää usein kysymyksiä ja jopa sen problematiikkaa pidetään näiden kahden lähestymistavan yhdistämisen suurimpana ongelmana. Näitä ajatuksia ovat esittäneet sekä sosiaalityön että psykiatrian sekä psykologian ammattilaiset. Taustalla ilmeisesti oletus, että hoitotyössä terapeutisuus kuuluu asiaan, mutta vallankäytön problematiikka estää terapeutin ulottuvuuden lastensuojelutyössä. Työntekijät ottavat tämän esille haastattelussa ja se on tullut esille myös heidän kirjallisissa narratiiveissaan. Seuraavissa autenttisissa katkelmissa pohditaan siis kontrollin ja terapeutisuuden yhteyttä:

s2: Jotenki tuosta kontrolli asiasta.

s1: Ettei asiantuntijuudesta tarvitsisi luopua suhteessa perheen asiantuntijuuteen. Että on oikeassa siinä, että laki menee näin ja täytyy kontrolloida, eihän silti tarvitse sanoa, että teijän ajatus on väärin. Se ei vain nyt tähän käy, että valitettavasti laki on nyt näin.

s2: Puhua siitä, että kaikki ei oo hyvin ja vaikeistakin asioista täytyy puhua suoraan. Että täytyy kysyä, jos on ollu joku tilanne, ett onks se niin?

s3: Ku aina puhutaan lastensuojelukontrollista, sit jos esimerkiksi on psykiatri, psykiatrit on terapeutisii. Niillähän on yhtäläillä kontrolli määrätä lääkitys, määrätä sähköshokit.

h: Niin tätä ei nähdä ( ).

s3: Se on se, lääkärit ja sairaanhoitajat voi olla terapeutisii. Sillai niinku, miks se siellä sujuu jos se ei tääl suju, jos se sielki sujuu?

----

s2: Sitten mietin, että miksi sosiaalityön kohdalla aina törmää siihen, että vallan ja terapeutisuuden suhdetta mietitään. Onhan psykiatreillakin paljon valtaa suhteessa potilaisiinsa; valta määrätä lääkkeitä, ja muitakin aika radikaaleja hoitotoimenpiteitä, valta määrätä pakkohoitoon jne. En ole kyllä pitkään aikaan kuullut, että sitä kyseenalaistettaisiin, voiko psykiatri tai lääkäri toimia asiakkaansa terapeutina. En tiedä pohtivatko lääkärit sitä omissa keskusteluissaan.

Lastensuojelutyöhön liittyvän kontrollin ja vallankäytön sekä terapeutisuuden yhdistymisessä verrattuna lääkärintyöhön liitetään asiakkaan valinnan mahdollisuus hoito/terapiatyössä suhteessa terapeuttiinsa/hoitajaansa/lääkäriinsä. Näin ei kuitenkaan yleensä ole sosiaalityön alueella. Asiakkuus syntyy usein miten enemmän tai vähemmän pakon sanelemana. (ks. Arnkil & Eriksson 1996b ja Heino 1997, 377 ja 378) Voiko tämä kuitenkaan olla todellinen terapeutin ulottuvuuden este lastensuojelutyössä? Sosiaalityöntekijän vaihtaminen on mahdollista, ja asiakkuudenkin määrittely voidaan tehdä myös lapsen ja vanhempien sekä työntekijöiden yhteistyönä, kuten edellä työryhmän jäsenet ovat kuvanneet.

Asiakkaan haastaminen oman elämänsä vaikuttajaksi ja tekijäksi näyttäisi siis olevan työskentelyssä päätavoitteena. *Haastamiseen sisältyy työntekijän vaikuttamisen ulottuvuus ja samalla vallan painopisteen säilyttäminen asiakkaalla tai perheellä itsellään.* Tästä painotuksesta Arnkil & Eriksson (1996b, 276 ja 277) ovat todenneet omassa tutkimuksessaan, että työntekijän subjektiivinen uteliaisuus oman position muotoutumiseen nähdään keskeisimmäksi voimavarakeskeisyyden suuntaajaksi. Vastaavasti kirjoittajat toteavat, että subjektiivisen uteliaisuuden ja refleksiivisyyden

kadottaminen on keskeisin ongelmakeskeisen työn determinantti. He jatkavat, että lastensuojelutyöntekijän työssä näyttää keskeiseksi muodostuvat huoltajien vastuuttaminen, ts. heidän refleksiivisyytensä eli tekojensa seurausten ennakoinnin lisääminen. Tällaisen vastuullisuuden aikaansaaminen työntekijän omaa toimintaa muuttelemalla on lastensuojelutyön uteliaisuuden ydintä. Samalla se tuottaa kirjoittajien mukaan ”vapauttavan” kaksoisvaikutuksen: työntekijä voi toteuttaa jyrkätkin kontrollitoimet, mikäli huoltajat eivät noudata sopimuksia, toisin sanoen ovat ikään kuin vastuullisesti vastuuttomia. (Arnkil & Eriksson 1996, 276 ja 277.)

Asiakkaiden näkökulmasta työntekijöiden pysyvyys mahdollistaa tarvittaessa pitemmän asiakassuhteen. Usein lastensuojelu on jaettu sosiaalitoimistoissa avohuollon tukitoimiin ja sijoittamisen jälkeiseen lastensuojeluun. Tehtävät ovat usein jaettu eri sosiaalityöntekijöille, lukuun ottamatta pieniä paikkakuntia, joissa työskentelee yksi tai kaksi työntekijää. Lisäksi suuntaus näyttäisi olevan, että pienemmät kunnat perustavat yhteistyön kautta yhteisiä yksiköitä, joiden vastuulle kuuluvat sijoittamiset ja niiden jälkeiset lastensuojelutoimenpiteet. Avohuollon tukitoimiin painottunut työ jää näissä tapauksissa lähipalveluksi kuhunkin kuntaan. Mitä tämä merkitsee asiakassuhteeseen, joka on saattanut jatkua ennen varsinaista sijoituspäätöstä useita vuosia? Tutkimuksen lastensuojeluyksikössä samat työntekijät jatkavat sijoituksen jälkeenkin perheen työntekijöinä. Huostaanotot ovat tässä yksikössä vähentyneet noin kolmannekseen kymmenessä vuodessa ja työskentelystä on samalla kehittynyt avohuoltopainotteista. Näitä kysymyksiä työntekijät pohtivat seuraavassa:

h: Teillä on nyt pitkiä kokemuksia tästä ja täytyyhän se näkyä jossain tuolla tilastoissakin, näkyykö se? Niin, että sillä tavalla, että onko esimerkiksi vastentahtoiset huostaanotot vähentyneet tai ( )?

s1: Näkyy se niissä varmaankin. Se on varmaankin pitkällä ajanjaksolla siirtynyt laitosjaksoista tänne avopuolelle.

p1: Onks täs niinku, onks lasten tilanne niinku sillee, tietysti vastaanotto kynnys matalampi ( ) linja on niinku? Ettei täs oo niinku mitkään taloudelliset seikat, että pitkitetään huostaanottoja?

s2: Ei. Me ollaan aina saatu sijoittaa just sinne, mihin me ollaan katottu perheen kanssa ( ).

s1: Mut, ett toi on siin mieles ihan hyvä pointti, ett jos puhutaan niinku näin, ett ei saa tehä huostaanottoja, ett ei oo tullu tehty tai, ett lapsii ei oo huostas. Mutt se ei tarkota sitä, ett niit ei tehtäis silloin, kun on tarvis, mutt tapa millä ne tehdään. Jos mä ajattelen kahdeksan,

kymmenen vuotta sitten, jolloin oli niitä vastentahtosii. Mää teen niin paljon enemmän yhteistyötä niitten ihmisten kanssa, vaik ne ois vastentahtosii.

h: Että ei oo mikään itsestäänselvyys, että pitää työntekijä vaihtaa silloin huostaanoton jälkeen?

s3, s2, s1: (yhteen ääneen) Ei, ei ole.

s1: Mut voihan se välil olla ihan hyvä. Mun mielest seki täytyy sitten ( ). Voihan se sitten joskus olla me ollaan vaihdettu, me ollaan muiltakin vaihdettu työntekijää jos ei oo kerta kaikkiaan ( ).

s2: Se pitäs olla jotenki tarkoituksenmukaista, mutt se, että näin täytyy toimia?

h: Aivan.

s2: Kyll se lähtis siitä tilanteesta, ihmisten tilanteesta. Oli se sitten vastentahtoinen tai ei.

s3. Jotenki sais itseki määritellä sitä. Jossain vaiheessa on tullu tilanne, että oon ottanu puheeksi huolenaiheita ja äiti suuttu mulle aivan silmittömästi, kerta kaikkiaan poltti päreet ihan viimesen päälle ja tota jotenki sitte sano, että hän ei halua olla mun kanssa missään tekemisissä ikinä. Siinä kuitenkin aikaa kului ja asiakas halusi jatkaa yhteistyötä ( ).

h: Niin, että jotenki antaa uusi mahdollisuus?

s3: Voi olla, että työntekijä määrittelee sen, että tää on kamala asia ja annetaan ihmisille uus mahdollisuus, mutt pitäähän herranjumala ihmisilt iteltään kysyä, mitä he ajattelee. Voi olla, että ne ajattelee just, että tää on jotain aivan hirveetä. Ett menee viimehenki mahdollisuus jos vaihdetaan viel sosiaalityöntekijääkin ( ).

Perheiden kanssa työskennellään enemmän avohuoltopainotteisesti. Käytetään enemmän aikaa perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön, tavataan useammin kuin aikaisemmin. Työstä on tullut keskustelupainotteisempaa, mutta myös muita avohuollon tukitoimia on lisätty ja tehostettu, kuten perhetyötä. Kuinka perhetyötä määritellään, jos siihen liittyy perheterapeuttinen ulottuvuus? Lisäksi yksikkö tekee yhteistyötä moniammatillisesti muun verkoston kanssa. Työntekijät pohtivat seuraavissa katkelmissa perhetyön mahdollisuuksia ja perhetyöntekijän roolia lastensuojelutyössä ja yhteistyöasetelmiaan muiden toimijoiden kanssa:

h: Mitenkä se käytännössä? Tuleeko asiakkaat teille tänne toimistolle, vai meettekö te ihmisten kotiin?

s1: Kyllä sen niinku ihmiset itse aika pitkälle määrittelevät tarvitsevatko he perhetyötä.

h: Mitenkä se järjestetään tuo perhetyö käytännössä?

p1: Sosiaalityöntekijä miettii sitä yhtenä avohuollon vaihtoehtona ja ehdottaa usein asiakkaalle tällaista yhteistä tapaamista täällä ja on se kotonakin joskus mahdollista. Ja jos he siihen niinku yhdessä päätyy, niin sitte tavataan.

s2: Ja sitte joskus ihmiset itse pyytävät perhetyötä.

p1: Niin jonkun verran varmaan semmonen ( ) ihmiset tietää tästä.

s1: Ja sitte taas mietitään ja annetaan infoa, mitä se tarkoittaa.

h: Teettekö jotkut yhteiset suunnitelmat?

p1: Joo avoehuoltosuunnitelmat, siis elämä aina menee jotenki ( ) ei se mee paperin mukaan, että aikasemmin siel oli aika tarkkaan, että tätä ja tämä tavote, keinot miten sitoutuu, mutta ( ) mutta tuon tekemisen kannalta voi olla, ettei se mee semmoseksi pullamössöksi, suossa tarpomiseksi.

h: Että toimitaan?

p1: Että kyllä se vois vähän niinku selkiyttää. Vaikeaa se on niinku hirveen konkreettisesti, pieniä tavoitteita.

s1: Niin jotenki mä ajattelen tässä se olo, että kenelle se on tarkoituksenmukainen. Tavallaan sopii puitteet ja sitten riittävän usein käydään yhteiset keskustelut, säilytys semmonen ( ).

s3: Mulle on tullu ainaki aivan ihania muutamia tässä näin niinku, on ollu perhetyötä ja nähny tosi käytävällä sen, että kattokaa! Voi että oli kivaa!

h: Mmm, kyllä.

p1: Mutta toi perhetyö on aika, aika laaja kirjo sitten, että tota tältä keväältä on yks tapaus missä tuli tämmönen, oli sitä, että tapasin ( ) ne tuli sieltä sijaisperheestä, adoptioerheestä, niitä vanhempia ja sitä poikaa. Tässä huoneessa istuttiin ja keskusteltiin.

s2: Niin, tää yks perhe mikä on ollu mulla asiakkaana, mä oon koulun kanssa tehny ja nyt koulu jää jotenki taka-alalle ja mä jotenki ( ).

p1: Toiminnallisia juttuja... ( )

s2: Niin ja näitten juttujen kanssa, niin me tehdään työparina. Eikä se niin, että pitää olla tossa parina ja teidän työntekijät toteuttaa jotakin. Vaan ne on tuota monimuotoisia ja joustavia. Ihan samalla tavalla me voidaan ottaa ohjaajia työpariksi. Meillä on tämmönen Onnistuva-Nuori –projekti, niin niin, jos tulee niitten nuorten kohdalla jotain, me sit otetaan ohjaajien kanssa tehdään sitä työtä, että se on semmosta joustavaa.

----

p1: Sen jälkeen, kun valmistuin perheterapeutiksi, niin sen takia tampo mattoja ( )

h: Jaa, että jotaki hyötyä siitä on ollu (naurua).

p1: Sitte tommosia kaikennäköisiä. Tekeen vähän niinku remontti reiskan hommat, emmä tiiä miksi ne on vähentyny (naurua).

s1: Yhessä asiointia ja sellasta?

p1: Joo, joskus on perhetyöntekijää kuvattu sillä lailla, että se on niinku linkkinä koko täs verkoston, niin järjestelmäs, että, että ei se oo kauheen selkee se. Tavallaan elää rinnalla kaikessa siinä missä perhekin.

----

p1: Olemme nyt, kun lasten kuuleminen on painopisteenä, pohdiskelleet sitäkin, että perhetyöntekijä olisi selkeästi ”lapsen ääni”, tuki.

Edellisissä katkelmissa työntekijät kuvaavat, että perhetyön asiakkuus ja tarve määritellään yhdessä työntekijän ja perheen kanssa. *Perhetyön sisältö vaihtelee, kuitenkin siinä painottuvat tuen ja arkisen auttamisen ulottuvuudet.* Työtä tehdään suunnitelmallisesti, ottaen kuitenkin huomioon ”elämän suunnittelemattomuuden”. *Lähestymistapa on realistinen ja joustava.* Perhetyöntekijä positioi itseään myös ”lapsen ääneksi”. Työryhmä pohtii tulevaisuuttaan ja jatkoa työnsä kehittämiseksi. Lapsen kuuleminen ja lapsikeskeisemmän työskentelyn tietoinen kehittäminen vaikuttaa olevan ajankohtaista. Tästä seuraavassa katkelmassa:

h: Ajattelin, että kun sää puhuit tuosta lapsikeskeisyydestä, että onko Jorma Piha teidän oppi-isiänne?

s2: Ei. Se lapsikeskeisyys on ihan uutta juttua perheterapiakoulutuksen jälkeen. Eli nyt aika taas mennä jotenkin eteenpäin ( )

s3: Eli siihen liittyen yks juttu, mikä meillä on ollut mielessä on työnohjaajan vaihtaminen, joku tän suuntauksen edustaja.

h: Niin, että oletteko ehtineet tutustua siihen mun kandityön? Siinähan tätä lapsilähtöisyyttä on korostettu, että voitais näissä meidänkin töissä enemmän, että se lapsi tulis enemmän näkyville.

s2: Joo, mä ajattelin, että se on hyvin paljon esillä niinku valtakunnallisestikin, mielenterveystyössä ( ).

Työnohjaus voi toimia koulutuksellisesti silloin, kun halutaan kehittää omaa työtään. Työnohjaajan omalla suuntautumisella on tässä hyvin keskeinen merkitys. Eräs tapa kehittää sosiaalityötä lapsilähtöisempään suuntaan, on valita työnohjaaja tältä erityisalueelta. *Muutenkin vaikuttaa siltä, että perheterapeuttisesti orientoituneet työntekijät korostavat työnohjauksen merkitystä.*

9.3 Vaikutukset työhyvinvointiin

Sosiaalityö on muuttunut haastavammaksi. Työntekijöiden uupuminen on yleistä ja sosiaalityöntekijät siirtyvät muihin tehtäviin. Kunnilla on vaikeuksia palkata päteviä sosiaalityöntekijöitä. Tällä hetkellä Suomessa kaikista sosiaalityöntekijöistä noin 20 prosenttia ei omaa sosiaalityöntekijältä vaadittavaa kelpoisuutta. Joissakin kunnissa ei ole yhtään kelpoisuusehdot täyttävää sosiaalityöntekijää. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on myös keskeinen, kaikkiin toimijoihin vaikuttava ongelma. Toisaalta lastensuojelun palvelujen piirissä olevien lasten määrä on lisääntynyt kolmanneksella

viimeisen kymmenen vuoden aikana. Joissakin lastensuojelun yksiköissä voi yhden sosiaalityöntekijän vastuulla olla parhaimmillaan 40 lasta ja huonoimmillaan 100 lasta, kun Stakesin asiantuntijaryhmän suositus on enintään 20 asiakasta samaan aikaan työntekijää kohden (ks. Rousu & Holma 2004; 2003).

Kaarinan kaupungin lastensuojelun työryhmän työntekijät kokevat olevansa motivoituneita ja kiinnostuneita työstään ja sen kehittamisestä. Heidän omat kuvauksensa viittaavat siihen, että kaupunki on sitoutunut pitkäjänteisesti resursoimaan koulutuksia. Työntekijöillä on myös kokemus, että heitä on kuunneltu ja kehittäminen on lähtenyt sosiaalityön tarpeista käsin liikkeelle. Kymmenen vuoden aikana tällä systemaattisella kehittämistyöllä on saatu aikaan huomattavia säästöjä taloudellisesti sen lisäksi, että työntekijät ovat pysyneet palveluksessa. Sijoitettujen lasten määrä on pudonnut 1990-luvun alun kolmestakymmenestä nykyiseen noin kymmeneen lapseen tai nuoreen. Tämä kehitys ei vastaa valtakunnallista kehitystä. Avohuollon tukitoimia on kehitetty ja lisätty vuosien aikana. Perhetyö ja erilaiset toiminnalliset ryhmät ovat kiinteä osa lastensuojelun ennaltaehkäisevää ja korjaavaa työtä. Näillä toimilla on siis saavutettu huomattavia taloudellisia säästöjä, puhumattakaan siitä, mikä inhimillinen merkitys lapsille ja heidän perheilleen on sillä, että pystytään tarkoituksenmukaisesti avohuollollisin keinon suuntaamaan apua ja tukea tarvittaessa.

Työntekijät ovat siis sitoutuneita työhönsä ja paikkakuntaan. *Asiakkaan näkökulmasta tämä mahdollistaa pysyvän työntekijä-asiakas suhteen säilymisen.* Työntekijät ovat tuoneet seuraavasti esille omia näkemyksiään ja kokemuksiaan työssä jaksamisestaan suhteessa perheterapeuttiseen orientaatioon. He määrittelevät sitä, millä toimintakyvyn ylläpitäminen saavutetaan. Samalla he oivallisesti tekevät yhteenvedon keskeisimmistä perheterapeuttisen orientaation merkityksistä:

p1: Tähän väliin työsuojelullinen aspekti: Ammattitaito, tieto, tässä tapauksessa perheterapeuttinen, on itseä suojaamassa kun kohtaa rikkinäisiä ihmisiä. Sitä jaksaa vaan paremmin.

Jaksaa sietää keskeneräisyyttä, ihmisten elämät tulevat hitaasti valmiiksi, tai sitten ei valmiiksi mutta muutokset. Kun ymmärtää. Haastattelussakin esiin tullut ajatus siitä, ettei meidän tarvitse yrittää väkisin muuttaa ihmisiä tai suorastaan elää heidän puolestaan, vaan että

he itse sen tekevät, on varmasti jaksamista lisäävä tekijä. Teemme osamme, katsomme mihin se riittää, sanoi suomalainen hiihtäjä. Määrittely, merkitysten hakeminen ja kunkin antamien merkitysten peilaaminen toisiaan vasten ja mitä siitä sitten syntyy, asioiden (ajatusten) liikkeessä pitäminen.

----

s1: Työssä jaksamiseen on auttanut oikeankokoisen vastuun kantaminen, mikä mielestäni terapiasuuntautuneisuudesta. Mielestäni kaikki lisäoppi lisää aina mielenkiintoa, innostusta ja sitä kautta jaksamista - eli sen jaksamisen lisäyksen olisi varmaan saanut muistakin opeista. Lisäksi kasvanut ammattitaito tuo varmuutta ja rauhallisuutta eli sitä kautta sitten myös jaksamista.

----

s2: Vuorovaikutustaitojen lisääntyminen on johtanut mielestäni ristiriitatilanteiden vähentymiseen. Enää ei niin helposti juutu siihen, kuka on oikeassa. Vastuun selkiintyminen: tiedostan paremmin mihin pystyn ja mitä voin työntekijänä, mistä asiakas itse on vastuussa. Auttaa muuten jaksamaan tosi paljon paremmin!

----

s3: Työssä jaksaminen on tullut ikään kuin sivutuotteena koulutuksen myötä. Ei väsy niin paljon kun on taitoa tehdä monella eri tavalla töitä, kun tietää mistä on vastuussa (esim. oman työn rajaaminen) ja mistä ei kun tietää että oma mielipide on vain oma mielipide, eikä totuus.

Työryhmän kehityskertomus jatkuu luontevasti suuntautuen tulevaisuuteen. Ennakkoluuloton asenne ja kiinnostus lastensuojelutyön kehittämiseksi vievät työryhmää eteenpäin. Työntekijöiden tarina ei anna viitteitä siihen suuntaan, että he kokisivat ”olevansa valmiita” kehittämistyön suhteen, vaan enemmänkin pohtivat muutosta, jonka he kokevat jatkumona. Seuraavassa työntekijät käyvät dialogia osaamisestaan ja koulutuksistaan:

s1: Ylipäätään mejän työporukka on mainio, että kynnys erilaisiin uusiin tekemisen tapoihin on matala.

h: Tosi hienoa.

s3: Sit, kun on opiskellu ja harjotellu sitä muuta, niin pystyy joustavasti käyttämään sitä. Sitä sitte jotenki uskoo omiin vuorovaikutustaitoihin ja siihen, että joo tää työskentely kantaa ja niin pois päin.

s2: Ja sit myöski se, että eihän se aina voi mennä. Voihan se posahtaakin.

s2: Niin yks varmaan on semmonen, tommonen ennakkoluulottomuus, suhtaudutaan aika varauksettomasti kaikkeen, kaikkee voi lähtee kokeilemaan, ett niinku ei oo hirveesti enakkoluuloja.

----

p1: Mulle kyll on ajatus ku punanen vaate, ett ihminen kehittyis jotenki. Ihmisen elämä on kuitenkin vuosisatoja sama, jotenki vetää aina ittensä

äärimmilleen ja kehittyä kehittymisen päälle, ei niinku oo olemassa semmosta ( ).

s1: Joo, mutt eihän kehittyminen välttämättä tarkota, että tehdään uutta ja hienompaa, mutt kehittymiseen liittyy jotenki suunta, ett se on aina jotain parempaa. Voihan olla, että seuraava juttu, mitä me tehdään ei toimi ollenkaan. (naurua)

Narratiivien valossa näyttää siltä, että ammatillinen kehitys ja työhyvinvointi liittyvät selkeästi yhteen. Työntekijät ovat kuvanneet kuinka usko omiin vuorovaikutustaitoihin on vahvistunut terapeuttisen koulutuksen myötä. Samoin kokemus siitä, että lähestymistapa vaikuttaa myös ”kantavasti” perheiden elämään antaa jatkuvuuden tunteen ja vahvistaa samalla omaa työskentelymotivaatiota. Työntekijöillä on usko siihen, että lastensuojelutyötä voidaan tehdä tuloksekkaasti perheterapeuttisella orientaatiolla. Tämä kokemus antaa rohkeutta ennakkoluulottomasti kokeilla myös jatkossa uusia menetelmällisiä taitoja. Kyse on viime kädessä työntekijän näkökulmasta riskin ottamisesta ja itsensä peliin laittamisesta. Tässä tapauksessa itsensä peliin laittaminen ja epävarmuuden sietäminen, eivät ole heikon profession merkkejä, vaan ne kertovat päinvastaisesti vahvasta reflektiivisestä ammatillisuudesta.

9.4 Tutkimustulosten yhteenveto

Tässä tutkimuksessa on aluksi rakennettu teoreettista taustaa ja sitten kuvattu lastensuojelutyön ammattilaisten kertomana käsityksiä ja vaikutuksia perheterapiaa ja lastensuojelutyötä yhdistettäessä. *Miten perheterapeuttisesti orientoitunutta lastensuojelun sosiaalityötä voidaan määritellä ja kuvata?* Edellä esitettyyn pääkysymykseen pyritään antamaan vastaus seuraavan tulkinnallisen yhteenvedon ja työryhmän narratiiveista tarinassa tekemäni jäsenyyksen avulla: *1) Mistä kaikki alkoi? 2) Mitä ovat perheterapeuttisesti orientoituneen lastensuojelutyön painotukset? 3) Mitä vaikutuksia orientaatiolla on ollut lastensuojelutyöhön ja työssä jaksamiseen?*

Lähtökohtana on ollut työntekijöiden oma halu kehittää työtään, sen omista lähtökohdista käsin. Kehittämistyössä on lähdetty liikkeelle koulutuksiin

osallistumalla, koska on koettu, että käytössä olleet työtavat ja menetelmät ovat osittain osoittautuneet tehottomiksi. Koulutushalukkuuteen oli vaikuttamassa myös työntekijöiden oman henkilökohtaisen ammatillisen uudistumisen tarve. Uusia menetelmällisiä taitoja on hankittu ensin ratkaisukeskeisen koulutuksen kautta. Koulutuksen aikana työntekijöillä on herännyt kiinnostus perheterapiaan. Työntekijöillä on siis selkeästi ollut tarve yhä haastavammaksi käyvässä lastensuojelutyössä uudenlaisiin lähestymistapoihin ja työmenetelmiin. Työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutukselliseen kohtaamiseen kohdentuvat koulutukset ovat antaneet työntekijöille rohkeutta ja mahdollisuuden lisätä sekä syventää asiakas/perhekohtaista työtä lastensuojelussa. Muutosprosessissa on nähtävissä keskeisesti myös se, että orientaatio on työntekijöiden välillä laajasti jaettua. Yhteisen kielen puhuminen edellyttää yhteistä ymmärrystä siitä, miten toimintaa suunnataan, millä keinoilla tavoitteisiin voidaan päästä ja mitkä tekijät ovat toiminnan taustavaikuttajia.

Työntekijät määrittelevät nykyisin työtänsä ohjaavat viitekehykset siten, että sosiaalityön sosiaalipoliittinen ulottuvuus on läsnä niin taloudellisen tuen kuin sosiaalityötä ohjaavan viitekehyksenkin kautta. Perheterapeuttista orientaatiota ja sosiaalityön sosiaalipoliittista ulottuvuutta ei voida pitää toisiaan poissulkevinä painotuksina, vaan ne ovat enemmänkin sekä-että positiossa lastensuojelutyöhön nähden. He ymmärtävät lastensuojelun sosiaalityön sen yhteiskunnallisen tehtäväksiannon eli säädettyjen lakien ja asetusten toimeenpanona, jossa sosiaalityön toteuttamista ohjaa perheterapeuttinen orientaatio.

Perheterapeuttinen orientaatio näkyy työryhmän työtavoissa, joissa painottuvat erilaiset, monipuoliset tavat työskennellä työparin kanssa. Heillä on lisäksi vakiintunut suoran työnohjauksen käytäntö. Työnohjaajan viitekehykseen sisältyy sosiaalityön lisäksi perheterapeuttinen orientaatio. Työntekijöiden kokemus on, että joustava työparityöskentely ja tiimityöskentely toimivat tuloksellisina lastensuojelukontekstin työmenetelminä. Tiimityöskentely on vakiintunut työmuodoksi, jossa oma asiantuntijuus ei joudu liikaa koetukselle, vaan työntekijät kuvaavat, että yhteistyön tulokset syntyvät sopivan haastamisen kautta. Lisäksi tiimityössä tiedosta ja ymmärryksestä tulee jaettua, josta kaikki lopulta hyötyvät.

Työntekijöiden kertomuksissa asiakkaiden kohtaamisesta perheterapeuttisesti orientoituneessa työskentelytavassa tulee avoimempaa, eikä oletuksille ja luulottelulle jää sijaa. Työ on vahvasti reflektiivisesti painottunutta. Sen sijaan, että he pyrkisivät olemaan samaa mieltä tai todistamaan omat näkemyksensä, he ovat korostuneesti alkaneet kuunnella toinen toistensa puhetta. Näin myös asiantuntijuuden käsite saa uuden ulottuvuuden – jokainen on asiantuntija omassa kokemuksessaan. Tavoitteena on pyrkimys suunnata pois asiantuntija- ja ongelmakeskeisestä puhetavasta. Tämä sijaan pyritään siihen, että määrittely tehdään yhteisesti asiakkaan kanssa, dialogissa tuotettuna.

Lastensuojelun kontrollin ulottuvuus asiakastilanteessa pyritään luomaan haastamisen kautta. Haastamiseen sisältyy työntekijän vaikuttamisen ulottuvuus, kuitenkin niin, että vallan painopiste säilyy asiakkaalla ja perheellä itsellään. Haastamiseen sisältyy lisäksi vastuun siirtäminen asiakkaalle, vanhemmille, joille se luonnollisesti kuuluukin. Sillä, jolla on valtaa on myös vastuutakin. *”Asiakkaat haastetaan itse oman elämänsä tekijöiksi. Asiakkaat itse paneutuisivat, kohtaisivat elämänsä – vanhemmat lapsensa – siitä muutos lähtee.”*

Ammatillinen kehittyminen ja vaihtoehtoiset menetelmäosaamisen taidot ovat tuottaneet työntekijöille myös työhyvinvointia. Työryhmän jäsenet kokevat sitoutuneisuutta työyhteisöönsä ja motivaatiota työn edelleen kehittämiseen. Työntekijöiden sitoutuminen työpaikkaansa mahdollistaa pysyvämät asiakaskontaktit tarvittaessa. Lastensuojelutyöstä on kehittynyt vuosien mittaan entistä enemmän avohuoltopainotteista. Lasten ja nuorten sijoitusten määrä on kymmenen vuoden aikana laskenut kolmannekseen. Toiminnalliset ryhmät ja perhetyö ovat vakiintuneet lastensuojelun ennaltaehkäiseviksi ja korjaaviksi työmenetelmiksi. Tämä kehityskertomus viestittää myös sitä, että kuntien luottamushenkilöillä ja viranhaltijoilla tulee olla kykyä ja rohkeutta katsoa budjettikautta pitemmälle, jotta kehitytään kustannustehokkaaseen ja laadullisesti korkeatasoiseen palveluun.

10 TUTKIMUKSEN ARVIOINTI

Tutkimukseni jakaantui kahteen osaan; teoreettiseen ja empiiriseen. Tutkimuksella oli yksi pääkysymys. Teoreettisen osan tehtävänä oli laatia analyysi perheterapeuttisesti orientoituneen lastensuojelun sosiaalityön taustalla vaikuttavista teorioista. Empiirisen osuuden tehtävänä oli kuvata perheterapeuttisen lastensuojelutyön käytäntöä ja periaatteita työntekijöiltä kerättyjen narratiivien kautta. Pääkysymys kuului: *Miten perheterapeuttisesti orientoitunutta lastensuojelun sosiaalityötä voidaan määritellä ja kuvata?* Pääkysymykseen lähdin etsimään vastauksia sellaisen kysymyksenasettelun kautta, joka nousi esille jo ryhmähaastattelun litterointivaiheessa aineistosta. Jatkokysymykset, joilla pyrittiin vastaamaan pääkysymykseen tarkentavasti, olivat reflektiivisen prosessin käynnistävinä kysymyksinä työntekijöille laatimani haastattelutiivistelmän alussa. Olen esittänyt tulkintani siitä, mitä käsityksiä lastensuojelun työryhmällä on omasta kehityskertomuksestaan. Nämä käsitykset jakaantuvat seuraaviin aiheisiin, jotka olivat myös tarkentavina jatkokysymyksinä tiivistelmässä: 1) *Mistä kaikki alkoi?* 2) *Mitä ovat perheterapeuttisesti orientoituneen lastensuojelutyön painotukset?* 3) *Mitä vaikutuksia orientaatiolla on ollut lastensuojelutyöhön ja työssä jaksamiseen?*

Aluksi lähdin liikkeelle kirjallisuuden analyysissä yhteiskunnallisesta muutoksesta, joka liittyy perheen erilaistumiseen. Olen pohtinut näiden muutosten vaikutuksia lasten hyvinvointiin, vanhemmuuteen ja lastensuojelutyöhön. Olen halunnut tuoda tämän näkökulman mukaan, koska perheiden muutokset ja erilaistuminen vaikuttavat vanhemmuuteen ja sitä kautta lasten hyvinvointiin. Eroperheissä ja uusperheissä elää nykyisin yhä enemmän lapsia, joka näkyy myös lastensuojelun asiakkuuksissa.

Perheiden erilaistuminen ja muodon muutokset ovat tärkeitä tekijöitä yhdistää tähän tutkimukseen. Perustelen tätä sillä, että lastensuojelutyössä on välttämätöntä nähdä mitä 'perhe' nykyisin tarkoittaa ja mitä se merkitsee lapsen elämälle ja hyvinvoinnille.

Tutkimuksen taustalla viitekehysteorianana vaikuttaa sosiaalisen konstruktionismin näkemys tiedon rakentumisesta. Siinä tärkeintä on keskustelu, jossa auttamistyössä

tulkitaan asiakkaan tilannetta monesta eri näkökulmasta käsin. Sosiaalinen todellisuus jäsentyy monien tulkintojen kautta ja siksi vuorovaikutusprosessien - joissa merkitykset valikoituvat, vakiintuvat ja muuttuvat – tarkastelu nousee keskiöön.

Sosiaalityön lastensuojelua olen päätenyt tarkastelemaan lähinnä siitä nousevien haasteiden ja työn vuorovaikutukselliseen kehittämiseen liittyvien reflektiivisten prosessien näkökulmasta. Perheterapeuttisen orientaation liitän kuuluvaksi sosiaalityön psykososiaaliseen lähestymistapaan, jossa terapeuttinen ulottuvuus on läsnä. Perheterapeuttinen lähestymistapa on lastensuojelun kontekstissa nähdäkseni terapiasuuntauksista luontevin. Lastensuojelun sosiaalityön toimintaa kohdistetaan lapsen lisäksi koko perheeseen, toisinaan mukana on myös perheen luonnollinen verkosto. Perheterapeuttista lähestymistapaa voidaan käyttää, vaikka työskenneltäisiin pelkästään lapsen kanssa. Perheisiin kohdistuva psykososiaalinen sosiaalityö ymmärretään nykyisin vahvasti sosiaalipsykologisiin teorioihin liittyväksi, kasvokkaisen auttamistyön muodoksi, jossa konstruktionistista ymmärrystä ja todellisuutta pyritään rakentamaan keskustelun avulla. Painopiste on myös perheiden sisäisen dynamiikan ja vuorovaikutuksen tarkastelussa, joka on lähtöisin perheterapian suuntauksesta. Toisaalta perheterapia juuret ja myös nykyinen ajattelu on kehittynyt sosiaalitieteiden myötävaikutuksesta. Näin syntyy sosiaalityön ja perheterapian välille vahva yhteinen ymmärrys ja vuorovaikutus.

Perheterapian käsitteitä ja sisältöä olen käsitellyt sen kehittymisestä systeemisestä milanolaisesta perheterapiasta nykyiseen narratiivisiin perheterapiasuuntauksiin. Narratiivinen perheterapia on nähdäkseni luonteva suuntaus liitettyinä lastensuojelun sosiaalityön kontekstiin. Lisäksi olen luonut teoreettista kuvaa sukupuun käyttämisestä perheterapiassa ja psykososiaalisessa työssä. Se liittyy vahvasti narratiivisen suuntaukseen ja ongelmien eksternalisointiin eli ulkoistamiseen. Eksternalisaatiota on käytetty yleisesti esimerkiksi jumittuneiden tilanteiden, joita lastensuojelutyössäkin väistämättä kohdataan, selkiyttämiseen.

Olen lisäksi ottanut tarkoitushakuisesti mukaan teoreettiseen analyysiin lapsikeskeisen ajattelun perheterapiassa ja sosiaalityössä. Sosiaalityössä, kuten myös monissa muissa auttamistyön muodoissa työskennellään usein miten mieluiten

aikuisen kanssa, vaikka erityisesti lastensuojelutyössä lapsen etu on lähtökohta työskentelylle. Lapsikeskeinen ajattelu on mukana myös sen vuoksi, että haluan erityisesti fokusoida lapsen perheessä, mutta myös lapsen ihmisenä, sosiaalityön ensisijaisena asiakkaana. Lapsikeskeinen perheterapeuttinen ajattelu pitää sisällään myös mallin siitä, että jos terapeutti lähtee työskentelemään perheen kanssa lapsesta käsin, myös vanhempien toiminta- ja kommunikaatiomallit saattavat saada uuden, lapsilähtöisemmän suunnan. Lisäksi lapselle voi luoda kuvaa eri tavalla toimivasta aikuisesta, joka ottaa lapsen konkreettisesti kaikessa huomioon. Omista kokemuksistaan johtuen lapsen luottamus aikuisiin saattaa olla katkolla. Työskentelyssä mahdollistuu myös luottamuksen uudelleen rakentuminen vanhempienkin suuntaan. Samoin olen tarkastellut lapsikeskeistä sosiaalityötä ja perhekeskeistä sosiaalityötä, joita pidän lähestymistavoiltaan jokseenkin samanlaisina. Lapsikeskeisen perheterapian lähtökohdat ovat näkemykseni mukaan edellisiä kiinteämmin vuorovaikutuksellisiin ja perheen sisäiseen dynamiikkaan liittyviä. Tutkimuksen empiirisessä osuudessa työntekijöiden narratiivit voidaan tulkita myös lapsikeskeisyyteen tulevaisuudessa suuntaaviksi kehityspyrkimyksiksi: kehitys voi suuntautua näin esimerkiksi lapsikeskeisesti suuntautuneen työnohjauksen avulla. Työntekijä voi toimia lapsen ”äänenä”, mutta myös ohjata vuorovaikutusta siihen suuntaan, että työ ääni kuuluu koko työskentelyprosessin läpi.

Tutkimuksessa on suhteellisen laaja teoreettinen tausta-analyysi. Tämä on kuitenkin välttämätöntä, kun kyseessä ovat kaksi viitekehyseltään erilaista auttamistyön kulttuuria, joita pyritään yhdistämään: lastensuojelun sosiaalityö ja perheterapia. Nämä kaksi kulttuuria kohtaavat toisensa laajemmassa sosiaalisen konstruktionismin viitekehysessä. Teoreettiseen analyysiin on pyritty kokoamaan sellaisia suuntauksia, jotka istuvat molempiin auttamistyön kulttuureihin: narratiivinen ja lapsikeskeinen lähestymistapa, ja erityisesti psykososiaalinen työ, jossa läsnä ovat sekä sosiaalityön taloudelliset ja rakenteelliset mahdollisuudet sekä tässä tapauksessa perheterapeuttinen ulottuvuus.

Pääkysymykseni kohdistui käytännön lastensuojelutyön työntekijöiden, joilla on perheterapeuttinen orientaatio, narratiivien tarkasteluun. Kommentoin ”jälkikäteisdialogissa” litteroitua ryhmähaastattelumateriaalia ja yksittäisten työntekijöiden kirjallisia narratiiveja, joissa he ovat reflektoineet laatimaani

tulkinnallista tiivistelmää ryhmähaastattelusta. Empiirisen aineiston analyysi on siis oma subjektiivinen tulkintani työryhmän kehityksellisestä kertomuksesta ja sen painotuksista. Olen kuitenkin käyttänyt alkuperäisistä narratiiveista poimittua tekstiä, johon olen linkittänyt teoretietoa tutkimuksen ensimmäisestä osasta.

Lukijalla on mahdollisuus muodostaa oma kokonaiskäsitelmänsä perheterapeuttisesta orientaatiosta lastensuojelun sosiaalityössä ja lisäksi tehdä omia tulkintojaan autenttisista aineistopoiminnoista. Kuten Alasuutari (1993) on esittänyt, tutkijan tulkinta on validi vain ja ainoastaan silloin, kun se tekee havaintoaineiston ymmärrettäväksi, kun sen puitteissa voi antaa loogisen selityksen sille miksi ryhmän jäsenet toimivat ja puhuvat aineistossa dokumentoidulla tavalla. Alustavien tulkintojen esittämisellä ryhmälle itselleen on kuitenkin tärkeä merkitys. Vastaväitteenä tutkijan esittämään tulkintaan ryhmän jäsenet voivat esimerkiksi tuoda esille tutkijalle ennalta tuntemattomia seikkoja, jotka puhuvat hänen tulkintansa puolesta tai sitä vastaan. Tällainen palaute voi esimerkiksi johdattaa uudenlaisten kysymysten tai tulkintojen pariin, pakottaa hänet keräämään sellaista aineistoa, jonka erittelyn avulla tulkintoja voi testata tai esille tulleiden uusien asioiden merkitystä eritellä. Alasuutari muistuttaa, että tutkijan tulkintojen validius ei vahvistu eikä heikkene siitä, saavuttavatko ne tutkittavan ryhmän hyväksynnän, koska se riippuu, hänen mukaansa pikemminkin tulkinnan mairittelevuudesta kuin osuvuudesta (Emt., 153).

Tutkimuksessa esitettiin työryhmälle laatimani tiivistelmä haastattelusta. Työntekijät reflektoivat sitä jokainen omasta näkökulmastaan. Tällä oli merkitystä sekä lisäaineiston kartuttamisessa, mutta myös siinä mielessä, että näin asetin tulkintani arvioitavaksi sen luotettavuuden suhteen. Olinko tulkinnut ryhmän dialogia oikeaan suuntaan vai oliko heidän antamansa informaatio muuttunut merkittävästi? Lisäksi työntekijöillä oli mahdollisuus tuoda esille oma subjektiivinen näkemyksensä, jolla oli merkitystä myös analyysin jatkon kannalta.

Onko tutkimuksessa löydettävissä teoreettista siirrettävyyttä? Teoreettinen siirrettävyys löytyy näkemykseni mukaan tutkimuksen reflektiivisestä lähestymistavasta. Tästä näkökulmasta tutkimustuloksena voidaan myös pitää lastensuojelun työryhmän kehityskertomusta, joka liittyy Karvisen (2001) esittämään

reflektiivis-terapeuttiseen lähestymistapaan, jossa sosiaalityö nähdään ihmisen kasvua ja toimintakykyä edistävänä toimintana. Työtä kehittävä lähestymistapa voi toimia sekä lastensuojelutyössä että muussakin asiakaskohtaisessa sosiaalityössä.

Lukijalla on mahdollisuus seurata laatimaani narratiivista analyysia ja sen eri vaiheita (liitteet 1 ja 2). Näiden analyysivaiheiden kautta olen päätenyt esittämään tietyn tulkinnan tutkimuksen tuloksista. Johtopäätökset, joihin olen tulkinnassani päätenyt, eivät ole yleistettävissä ja siirrettävissä esimerkiksi kokemaan kaikkia lastensuojelun sosiaalityön työryhmiä, vaikka näissä työryhmissä olisikin perheterapeuttinen lähestymistapa psykososiaalisen työn taustalla. Tulokset ovat siis sidottuja tutkimuksen työryhmän konstruktion, niin aineiston hankinnan, valitun ajankohdan, tutkimuksen osapuolten (tutkija ja työntekijät), sekä tutkimustilanteen osalta.

Tätä tutkimusprosessia voidaan tarkastella Alasuutaria (2001, 248 ja 249) mukailien niin sanotusta tiimalasimallin näkökulmasta. Tutkimuksessa on lähdetty liikkeelle suhteellisen laajasta teoreettisesta tausta-ajattelusta, jossa on pohdittu laajasti perheiden yhteiskunnallista tilannetta, siirtyen näiden perheiden lasten hyvinvoinnin ja vanhemmuuden tarkasteluun. Edelleen teoreettinen analyysi pohtii sosiaalityötä, lastensuojelua ja näihin liittyvää psykososiaalista sosiaalityötä, jatkuen perheterapian kehittymiseen ja nykyajattelun mukaisiin konstruktionistisiin suuntauksiin siinä. Näkökulmaa on otettu myös sekä sosiaalityön että perheterapian lähtökohtiin perhe- ja lapsikeskeisinä työmuotoina. Tästä laajasta teoriataustasta on siirrytty tutkimuksen empiiriseen, suhteellisen suppean narratiivisen aineiston analyysiin ja sitä kautta johtopäätöksiin, joita edelleen on pyritty laajentamaan yleisemmälle sosiaalityön ja lastensuojelutyön ammatillisen ja teoreettisen kehittämisen tasolle.

Tutkimuksen yleistettävyys tai siirrettävyys liittyy nähdäkseni siihen, miten olen osoittanut tutkimuksen kertovan (Alasuutari 2001, 251) lastensuojelun sosiaalityön psykososiaalisten työmenetelmien kehittämisestä, tässä tapauksessa esimerkiksi terapeuttiseen suuntaan. Lisäksi yleistettävyys liittyy perheisiin liittyvään erilaistumiseen ja sitä kautta lastensuojelun ja perhetyön haasteellisuuteen, johon voidaan vastata esimerkiksi tutkimuksessa osoitetuin perusteluin perheterapeuttisella orientaatiolla. Toisaalta voidaan katsoa tutkimuksen perustelevan myös

täydennyskoulutuksen merkitystä lastensuojelun sosiaalityössä, erityisesti sosiaalityöntekijöiden työhyvinvoinnin ja työn vaikuttavuuden kannalta tarkasteltuna. Yleistettävyyden voidaan nähdä myös työskentelyn reflektiivisyyden, asiakaslähtöisyyden ja dialogisuuden ulottuvuuksissa, jotka nousevat tutkimuksen narratiiveissa keskeisiksi.

Seuraavassa pohdintaluvussa tutkimusta pyritään tarkastelemaan ”tiimalasin” laajenevan näkökulman yleisemmällä tasolla.

10.1 Pohdinta

Olen halunnut tarkastella ja tutkia aihetta lähemmin, koska olen omassa työssäni lastensuojelun sosiaalityöntekijänä pyrkinyt yhdistämään perheterapeuttista osaamista lastensuojelutyöhön. Kokemukseni mukaan työssä on korostunut sen reflektiivinen luonne. Työntekijälle se on usein merkinnyt riskinottoa ja epävarmuuden sietämistä. Kuitenkin sillä on ollut merkityksensä myös työssä jaksamiselle. Tavoitteissa epäonnistumiset helposti johtavat ajatuskehään – mitä olen työntekijänä ja asiantuntijana tehnyt väärin tai jättänyt tekemättä? Reflektiivinen työskentelytapa vapauttaa asiantuntijan asemassa olevan työntekijän epärealistisesta vastuunkantajasta sen jakajaksi. Toimintatapa on näkynyt myös positiivisena mahdollisuutena asiakassuhteissa. Elämässä perheille tapahtuu yhtä ja toista ja lasten tilanne on se kantava periaate edelleenkin, ja vaikka huostaanottoihinkin täytyy joskus lapsen edun toteuttamiseksi mennä, työskentelyä on useimmissa tapauksissa voitu jatkaa vanhempien ja lasten kanssa yhteisymmärryksessä. Ymmärrettävästi tavoitteellinen suuntautuminen vuorovaikutuskeskeisempään työskentelyyn, on työntekijän puolelta myös persoonakysymys. Se vaatii itsensä likoon laittamista, henkilökohtaista riskinottoa. Tässä varmaankin elämäkokemus yhdistyneenä työelämäkokemukseen sekä psykoterapeuttiseen koulutukseen ovat olleet rakentamassa näkemystä omalla kohdallani.

Oma henkilökohtainen suuntautumiseni sosiaalityöntekijä ja perheterapeuttina vaikuttaa suhteessa tulkintoihini. Ymmärrän ja tulkitseen aineistoa oman sisäisen reflektioni kautta, johon vaikuttavat sekä oma taustani että ammatillinen

identiteettiini. Toisaalta myös aineisto vaikuttaa vastavuoroisesti omaan identiteettiini ja muovaa sitä edelleen. Konstruktivistisen ajattelun mukaan en voi tutkijana siirtää itseäni ”lintuperspektiiviin”, vaan olen ollut osallisena koko prosessin ajan myös muovaamassa tutkimusta tiettyyn suuntaan. Esimerkiksi haastattelutilanteessa olin sekä tutkijan että myös kollegan roolissa tuottamassa ryhmähaastattelutilanteen todellisuutta keskustelun, kysymysteni ja kommenttien kautta.

Arvioitaessa yleisimmin tutkimuksen merkitystä sosiaalityön työmenetelmien kehittämiseksi, keskeisimmäksi nousee näkemys terapeutin ja sosiaalipoliittisen sosiaalityön toisiaan täydentävästä kombinaatiosta. Suomalaisessa sosiaalityön keskustelussa korostuu usein sosiaalipoliittinen näkemys ja terapeutisuus katsotaan psykiatrian ja psykologian erityisalueeksi. Epäilijöitä on sekä psykiatrian että sosiaalityönteiden puolella. Lastensuojelutyötä pidetään vallankäyttönä ja toimintakäytännöt ovat muotoutuneet kaavamaisiksi, juridisen prosessin korostuessa. Sellaisessa asetelmassa sosiaalityöntekijät omaksuvat asiantuntijaposition ja arviointi muotoutuu ”yhden totuuden” kautta hyvin ongelmakeskeiseksi.

Prosessin aikana saatetaan työskennellä muun auttajaverkoston kanssa, mutta harvoin asiantuntijuus muodostuu jaetuksi, pikemminkin toimitaan hyvin sektorikeskeisesti. Käsitös suljetusta asiantuntijuudesta saattaa olla myös terapeutisuuden ja sosiaalityön yhdistymisen esteenä. Postmoderni asiantuntijuuden jakaminen tuleekin käsitykseni mukaan ulottaa asiakkuussuhteen lisäksi myös moniammatilliseen yhteistyöhön. Sosiaalityössä muiden erityisalojen konsultaatiot ovat hyvin tavallisia ja niihin turvaudutaan silloin, kun oletuksena on, että oman osaamisen rajat tulevat vastaan. Turvaudutaanko niihin kuitenkin liiankin helposti ja onko se kuitenkin aina tarkoituksenmukaista lastensuojeluprosessin ja asiakkaan etuun nähden? Miksi jättäytyä määrittelyn ulkopuolelle, kun vastuu päätöksenteosta on kuitenkin sosiaalityöntekijällä? Mikäli tarvitaan ulkopuolinen työntekijä tilanteen arviointiin mukaan, voidaan se toteuttaa myös siten, että tämä työntekijä otetaan mukaan perheen kanssa yhteiseen määrittelyprosessiin, joka ottaa huomioon kunkin osapuolen toimintamahdollisuudet. Toimitaan siis aidosti moniammatillisesti ja verkoskeskeisesti. Aidosti toiminen tarkoittaa tässä yhteydessä sitä, että myös kaikki osapuolet kuulevat samat asiat (perhe mukaan luettuna), vältetään näin tulkinallista ristiriitaa eri osapuolten välille.

Mitä sudenkuoppia sitten saattaa sisältyä siihen, että lastensuojelutyötä lähdetään tekemään perheterapeuttisesta orientaatiosta käsin? Tässä katkelmassa eräs työntekijöistä pohtii tekstissään riskejä, joita keskustelupainotteiseen työskentelysuuntaukseen saattaa liittyä:

”Voihan olla, että kun me olemme treenanneet dialogisuuden olympialaisia varten, osaamme ovelasti ohjailia ihmisiä kuitenkin! Eli se ei saisi olla jonkinlainen väärinymmärretty juttu, käännetty takki lastensuojelun virkamiehen päällä – eihän se silloin olekaan dialogista. Eli mitä valtaa keskusteluammattilainen käyttää?
Kun luki lyhennelmäsi, tuli semmoinen olo, että me kovasti vaahtoamme nyt avoimuudesta ja dialogisuudesta ja moninäkökulmasta, koska ne ovat ”oikeita” mielipiteitä. Lapsi ei saisi mennä pesuveden (!) mukana.
”...voi tietty olla sudenkuoppakin jos jotenkin väärällä tavalla vaan kaikki on keskustelua (ainakin lasta lastensuojelullisesti ajatellen).”

Missä kulkee siis manipuloinnin ja terapeutin keskustelun raja? Toisaalta vuorovaikutuksellisessa keskustelussa aina vaikutetaan ja vaikututaan, mutta se on sitä kaikkiin suuntiin. Vaikuttaminen positiiviseen muutokseen perheessä lienee myös päätavoite lapsen edun kannalta. Terapeutin suunnan työllensä omaksunut työntekijä pohtii myös itsereflektiivisesti omaa osuuttaan prosessissa ja lisäksi suorat työnohjaustilanteet toimivat vastaavalla tavalla. Psykososiaalinen lähestymistapa korostaa myös sitä, että auttaminen ei voi olla pelkästään keskusteluun perustuvaa tai terapeutista apua, vaan läsnä tulee olla myös konkreettisen taloudellisen ja rakenteellisen (esim. perhetyö) avun mahdollisuudet. Sosiaalityö ja perheterapia ovat lähtökohdiltaan erilaisia auttamistyön suuntauksia, mikäli perheterapia ymmärretään pelkästään psykologian ja psykiatrian auttamismuodoksi. Nämä kaksi eivät kuitenkaan varsinaiselta tavoitteeltaan poikkea kovinkaan paljon toisistaan. Kumpaakin voidaan luonnehtia muutokseen tähtääväksi auttamistyöksi. Samoin muutoksiin voidaan pyrkiä samansuuntaisilla menetelmällisillä sekä ideologisilla keinoilla.

Wahlbeckiin (2004) viitaten on muistettava, että mikäli toimii perheterapeuttisesti lastensuojelun kentässä tulisi ottaa huomioon toimintakontekstin erityispiirteet.

Samalla työntekijä joutuu pohtimaan miten lastensuojelun ja perheterapian asenteet eroavat toisistaan ja miten voisivat yhdistyä perheterapeuttisessa lastensuojelutyössä.

Taulukko 1. (s. 83) havainnollistaa yhteenvedonomaaisesti perheterapian ja lastensuojelutyön painotuksia ja sitä, miten painotukset voivat rakentavasti muuttua prosessia eteenpäin vieväksi. Terapeuttisuuden ja sosiaalityön ei tarvitse olla siis toisiaan poissulkevia vaan toistensa ominaisuuksia täydentäviä ja syventäviä. Esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityössä lapsen etu on lähtökohtaisesti tärkeä työtä ohjaava periaate, kuitenkin perheterapeuttinen orientaatio voi täydentää tätä periaatetta siten, että lapsen etu syntyy siitä ajatuksesta, että perhe on lapselle tärkeä - perhe - josta hänen hyvinvointinsa on paljolti riippuvainen.

Koska postmoderni tieteenharjoittaminen katselee ”valmista maailma” kyseenalaistajan roolista käsin, olen tässä tutkimuksessa pyrkinyt sovittamaan noita silmälaseja myös omalle tutkijan nenälleni. Kyseenalaistaminen liittyy siihen väittämään, että sosiaalityö ja perheterapia yhdistyessään kadottaisivat jotain omasta ideastaan. Molempien teoriaperusta on kuitenkin jo lähtökohtaisesti poikkitieteellistä, kyse voisi pikemminkin olla täydentämisestä kuin menettämisestä sekä teorian että käytännön näkökulmasta.

Tässä tutkimuksessa on kuvattu erään lastensuojeluyksikön ja sen työntekijöiden kehityskertomus, joka jatkuu edelleen. Kertomuksessa työmenetelmiä on lähdetty kehittämään perheterapeuttiseen suuntaan. Jokainen työryhmä kehittää toimintaansa omista lähtökohdistaan käsin, mutta toisen tarinasta voimme ottaa omaksemme ideoita, ja sisällyttää niitä tarpeen mukaan omaan kontekstiimme. Tämä tutkimus on saavuttanut tarkoituksensa, jos se herättää sosiaalityön ammattilaisissa rohkaisevia mielikuvia terapiasuuntautuneesta psykososiaalisesta lastensuojelun sosiaalityöstä. Tutkimus on osoittanut, että varsinkin perheterapian konstruktionistiset suuntaukset soveltuvat parhaiten lastensuojelun sosiaalityön kontekstiin. Narratiivinen perheterapia, jossa asiakkaan tarinalle jätetään tilaa, sekä konstruktionistinen ongelmien uudelleenmäärittely mahdollistavat sosiaalityöntekijän ja perheen välille uudenlaisen tilan, jossa valtapositio siirtyy perinteisestä asiantuntijakeskeisestä ajattelusta dialogisempaan, jaetun kokemuksen tilaan. Vanha perheterapian

tietoteoria olettaa, että systeemi luo ongelman. Uusi, konstruktionistinen tietoteoria puolestaan olettaa, että ongelma luo systeemin.

Tutkimuksessa on selvitetty lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden omia käsityksiä ja määrittämiä perheterapeuttisesti suuntautuneesta sosiaalityöstä. Mielenkiintoinen ja luonteva jatkotutkimuksen aihe olisi vastaavasti selvittää lastensuojelun asiakkaiden kokemuksia ja tulkintoja perheterapeuttisesti orientoituneesta lastensuojelutyöstä sosiaalityön vaikuttavuuden näkökulmasta käsin. Toisaalta aiheen tutkiminen tarkemmin esimerkiksi laajemmilla aineistoilla ja vaihtoehtoisille menetelmillä voisi olla mielekästä jatkotutkimuksen kannalta. Työorientaation tutkimuksessa on hyvin monia tapoja lähestyä aihetta, tämä tutkimus on onnistunut ainakin herättämään minussa lisääntyvän kiinnostuksen aiheeseen. Tutkimusta voitaisiin jatkaa myös siitä, minkälaisia haasteita perheiden kanssa tehtävälle työlle asettavat perheiden erilaistuminen ja monimuotoiset sekä epävakaa perhesuhteet. Kysymyksiä on nyt enemmän kuin tutkimusprosessin alussa. Aika näyttää minkälaisen jatkon ”tarina” tulee saamaan. Nyt on aika kuitenkin laittaa piste tälle kertomukselle ja antaa sille mahdollisuus saada uusi positio lukijan käsissä.

LÄHTEET

Aaltonen, Jukka 2003: Perheterapian tulevaisuus 5 vuoden kuluttua: etiikka ennen vaikuttavuutta. Teoksessa Toivakka, Heikki (toim.): Perheterapian kehittyvä ammattikäytäntö. Suomen perheterapiayhdistys R.y. Loimaa: Loimaan Kirjapaino Oy, 264 -270.

Aaltonen, Jukka 2002: Perheterapia ryhmäkuvassa. Teoksessa Rönkö, Anna & Kinnunen, Ulla (toim.): Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Keuruu: PS-kustannus Otavan Kirjapaino Oy, 142–159.

Alanen, Leena 1994: Perhelapsuus ja lasten perheys – 'perhe' lasten näkökulmasta. Teoksessa Antikainen, Jukka & Haataja, Marja-Leena & Korhonen, Merja (toim.): Näkökulmia perheeseen. Helsinki: Stakes, 15–37.

Alanen, Leena 1992: Modern Childhood? Exploring the "Child Question" in Sociology. Institute of Educational Research. Publication series A, Research Reports 50, University of Jyväskylä.

Alasuutari, Pertti 1993: Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos 2001. Jyväskylä: Gummerus.

Andesen, Tom 1990: Reflecting Team. Teoksessa Andersen, Tom (ed.): The Reflecting Team. Dialogues and Dialogues about the Dialogues. Hamm, 18–107.

Arnkil, Erik 1991: Peilejä Hypoteeseja sosiaalityön ristiriidoista ja kehitysvyöhykkeestä. Sosiaali- ja terveyshallitus. Tutkimuksia 5. Helsinki.

Arnkil, Tom Erik & Eriksson, Esa 1999: Kelluvia vuoropuhelurakenteita. Teoksessa Virtanen, Päivi (toim.): Verkostoituva asiakastyö. Helsinki: Kirjayhtymä, 71–109.

Arnkil, Tom Erik & Eriksson, Esa 1996a: Mukaan meneminen ja toisin toimiminen. Nuorisopoliklinikka verkostoissaan. Ensimmäinen lisäpainos, Stakes tutkimuksia 51. Saarijärvi: Gummerus.

Arnkil, Tom Erik & Eriksson, Esa 1996b: Kenelle jää kontrollin musta pekka-kortti? Sosiaalitoimisto verkostoissaan. Stakes tutkimuksia 63. Jyväskylä: Gummerus.

Arnkil, Erik & Eriksson, Esa 1993: Tutkivaa työnohjausta voimavarojen tueksi. Esikko 3. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 10. Turenki, 37–44.

Bardy, Marjatta 2001: Pikkulapsen sijoitus oman kodin ulkopuolelle – syrjäytymisen ja liittymisen risteyskohta. Teoksessa Järventie, Irmeli & Sauli, Hannele (toim.): Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY.

Bardy, Marjatta & Barkman, Johanna & Tarja Janhunen (toim.) 2000: Elämäni tarina: lukemisto kokemuksista lastenkodissa ja perhehoidossa. Helsinki: Stakes.

Brearley, Judith 2000: Counselling and Social Work. Buckingham – Philadelphia, Open University Press.

Bristolin, Anita 2003: Perheensuojelu osaksi huostaanottoa. Perheterapia 2003 (3), 38–42.

Burr, Vivien 1995: An Introduction to Social Constructionism. London: Roudledge.

Coulshed, Veronica & Orme, Joan 1998: Social Work Practice. An Introduction. 3. Edition. Basingstoke: Macmillan.

Gergen, Kenneth J. 1994: Realities and Relationships. Sounding in Social Construction. Cambridge: Harvard University Press.

Goldenberg, Irene & Goldenberg, Herbert 2000: Family Therapy. An Overview. Fifth edition. Belmont: Wadsworth/Thomson Learning.

Granfelt, Riitta 1993: Psykososiaalinen orientaatio sosiaalityössä. Teoksessa Granfelt, Riitta & Jokiranta, Harri & Karvinen, Synnöve & Matthies, Aila-Leena & Pohjola, Anneli (toim.) 1993: Monisärmäinen sosiaalityö. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto, 177–230.

Forsberg, Hannele 2003: Hajottavat ja koossa pitävät tunteet. Teoksessa Forsberg, Hannele, Nätkin Ritva (toim.): Perhe murroksessa. Helsinki: Gaudeamus, 7–15.

Forsberg, Hannele 2000: Lapsen näkökulmaa tavoittamassa. Arviointitutkimus turvakotien lapsikeskeisyyttä kehittävästä projektista. Helsinki: Ensi- ja Turvakotien Liitto.

Furman, Ben & Jakobson, Marjatta (toim.) 1988: Ongelmista ratkaisuihin. Näkökulmia suomalaiseen lyhytterapiaan A. D 1988. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. L-sarja n:o 2. Jyväskylä: Gummerus.

Eräsaari, Leena 1991: Yksilöllistävä sosiaalityö. Historian tarkastelua. Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia A 7. Jyväskylä.

Eskola, Marjatta 1991: Yksilön vaikutusmahdollisuudet ja yhteinen päätöksenteko. Ryhmätyö 20:4, 2–8.

Floersch, Jerry 2004: A Method for Investigating Practitioner Use of in Practice. Qualitative Social Work Vol. 3(2).

Haarakangas, Kauko 1997: Hoitokokouksen äänet. Jyväskylän yliopisto.

Haarakangas, Kauko 1990: Perheterapian ”nousu ja tuho”. Batesonin ja Maturanan vaikutus perheterapiaan. Perheterapia 1990 (3), 4–10.

Heikkinen, Hannu L. T. 2001: Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine 2001: Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Chydenius Instituutin julkaisuja 2001 (3), 116–13.

Heikkinen, Hannu L. T. & Huttunen, Rauno & Kakkori, Leena 1999: ”Ja tämä tarina on tosi...”. Narratiivisen totuuden ongelmasta. *Tiedepolitiikka* 1990 (4), 39–50.

Heino, Tarja 1997: Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määrittäminen lastensuojelun asiakkaaksi. *Stakes tutkimuksia* 77.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2000: *Tutki ja kirjoita*. 6. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Holma, Juha 2001: Mistä puhutaan kun puhutaan narratiivisuudesta? Teoksessa Rinne, Raili & Seikkula, Jaakko (toim.) 2001: *Ja äkisti uusi aikakausi*. Suomen mielenterveysseuran Psykoterapiataitojen Instituutti. Jyväskylä: Gummerus, 131–144.

Holma, Juha 1999: Postmodernismi, narratiivisuus ja psykoosi. *Psykologia* (34), 322–328.

Holma, Juha 1996: Vaiettu todellisuus. Kuvia ja tarinoita perheväkivallasta. *Perheterapia* (12), 41–45.

Hurtig, Johanna 2003: Lasta suojelemassa. Etnografia lapsen paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. *Acta Universitatis Lapponiae* 60. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Husso, Marita 1994: Parisuhdeväkivalta ja pahoinpidely ruumis. Teoksessa Heinämaa, Sara & Näre, Sari (toim.) 1994: *Pahan tyttäret*. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta. Helsinki: Gaudeamus.

Huttunen, Jouko 2001: Isänä olemisen uudet suunnat: hoiva isiä, etä-isiä ja ero-isiä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hänninen, Vilma 1999: *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Yliopistopaino.

Ingi, Mika 2003: Solveigin naamion takaa. Lähityöntekijän näkökulma menneisyysmatkaan. *Psykologia* 2002 (03), 72–82.

Jallinoja, Riitta 2000: *Perheen aika*. Helsinki: Otava.

Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (toim.) 2000: *Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta*. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1999: *Diskurssianalyysi liikkeessä. Vuorovaikutus, toimijuus ja kulttuuri empiirisen tutkimuksen haasteina*. Tampere: Vastapaino.

Jones, Elsa 1995: *The construction of gender in family therapy*. Teoksessa *Gender, power and relationships*. Padstow: Cornwall Ltd, 7–23.

Juhila, Kirsi 2004: *Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus. Historiaa ja nykysuuntauksia*. *Janus* vol. 12 (2), 155–183.

Järventie, Irmeli & Sauli, Hannele (toim.) 2001: *Eriarvoinen lapsuus*. Helsinki: WSOY.

Karvinen, Synnöve 2001: *Sosial arbete på väg till reflexiv expertis*. Teoksessa *Tronvol, Inger Marii & Marthinsen, Edgar: Social arbeid. Refleksjoner og nyere forskning. Et innblikk i feltet ved Institutt for sosialt arbeids 25-års jubileum*. Trondheim: Tapir cop. 117–128.

Karvinen, Synnöve 2000: *Sosiaalityön tutkimuksen metodologiset jännitteet*. Teoksessa *Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Sotka, Mirja (toim.) 2000: Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia*. Jyväskylän yliopisto, SoPhi, 7–31.

Karvinen, Synnöve 1993: Reflektiivinen ammattikäytäntö. Teoksessa Granfelt, Riitta & Jokiranta, Harri & Karvinen, Synnöve & Matthies, Aila-Leena & Pohjola, Anneli (toim.) 1993: Monisärmäinen sosiaalityö. Helsinki, Sosiaaliturvan keskusliitto, 15–51.

Kivinen, Tarja 1994: Valikoituminen lastensuojelun asiakkaaksi. Näkökulmia asiakkuuden määrittymiseen. Stakes Tutkimuksia 45, Helsinki.

Kivinen, Tarja 1992: Lastensuojelun moninaisuus. Stakes Raportteja 59.

Kjellberg, E. & Edvardsson, M. & Johansson-Niemelä, B. & Öberg, T. 1995: Using the Reflecting Process with Families Stuck in Violence and Child Abuse. The Guilford Press: The Reflecting Team in Action.

Kuopion yliopisto/haku. <http://uku.fi/~irantala/tanssi.htm>

Kuronen, Marjo 2003: Eronnut perhe? Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva: Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Yliopistopaino, 103–120.

Laitila, Aarno & Sveins, Petteri 2001: The Jyväskylä model in practice. In L. Keeler (ed.), Recommendations of the E.U. Expert Meeting on Violence Against Women. Ministry of Social Affairs and Health 13, Helsinki: 165–173.

Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna 2002: Pahan kosketus. Ihmisyiden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983 / 361. Suomen Säädoskokoelma.

Lastensuojelulaki 683 / 1983. Suomen Säädoskokoelma.

Litmila, Marjukka (toim.) 2002: Lapsen asema erossa. Helsinki: WSOY lakitieto.

Lounavaara-Rintala, Helena & Varilo, Esko & Vuornos, Pirjo & Wahlbeck, Jan-Christer 1999: Vuorovaikutuskuvioita. Helsinki: Vuorovaikutusprosessien Tutkimuskeskus.

Mahkonen, Sami 2003: Lastensuojeluilmoitus. Helsinki: Edita.

Makkonen, Mikko 1995: Keskustelutyö lastensuojelussa. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Saarijärvi: Gummerus.

Mattus, Marjo-Riitta 2001: Valtaistava ja yhteistyötä avaava haastattelumenetelmä perhelähtöisessä interventiossa. Rovaniemi: Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta.

Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna 2004: Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsingin kaupungin sosiaaliviraston selvityksiä.

Mattus, Marjo-Riitta 1996: Hallittu rakennemuutos voi toteutua ruohonjuuritasolla. *Psykologiuutiset* 21:3, 3.

McLeod, John. 1997: *Narrative and psychotherapy*. London: Sage.

Mikkola, Matti & Helminen, Jarkko 1994: *Lastensuojelu*. Helsinki: Karelactio.

Minuchin, Salvador & Fishman, H. Charles 1999: *Family Therapy Techniques*. Fifteenth printing. Massachusetts, Harvard University Press Cambridge and London: England.

Mönkkönen, Kaarina 2002: Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Kuopio: Kuopion yliopiston sosiaalitieteiden laitoksen väitöskirja. Kuopion yliopiston julkaisuja E Yhteiskuntatieteet 94.

Niiniluoto, Ilkka 2003: Totuuden rakastaminen. Tieteen filosofisia esseitä. Keuruu: Otava.

Nousiainen, Virve 1998: Perheväkivalta perheterapiassa. Teoksessa Kiviaho, Pirkko (toim.) 1998: Puheenvuoroja naisiin kohdistuvasta väkivallasta. Sosiaali- ja terveysministeriön tasa-arvojulkaisuja 1998 (3), Helsinki: sivut 18–22 .

Nätkin, Ritva 2003: Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) 2003: Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 16–38.

O’Hanlon, William & Weiner-Davis, Michele; suom. Buetsow, Helene 1990: Ratkaisut löytyvät. Psykoterapian uusi suunta. Helsinki: Tammi.

Oikeusministeriö, Lainvalmisteluosaston julkaisuja 2/1999.

Oranen, Mikko 2001: Äiteihin kohdistunut väkivalta otettava huomioon lasten huolto- ja tapaamisoikeuskäytännöissä. Sosiaaliturva 89:7, 21–22.

Partanen, Terhi & Holma, Juha 2002: Vaihtoehto väkivallalle. Toimijuutta kaikille perheenjäsenille. Teoksessa Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla (toim.) 2002: Perhe ja vanhemmuus. Suomalaisen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PS-kustannus, 188–207.

Parton, Nigel 2003: Rethinking Professional Practice. The Contributions of Social Constructionism and The Feminist ‘Ethics of Care’. The British Journal of Social Work Vol. 33:1 Jan, 1–16.

Parton, Nigel & O’Burne, Patric 2000: Constructive Social Work: towards a new practice. Basingstoke: Palgrave.

Pearce, B. 1997: Counselling skills in the context of professional and organizational growth. Teoksessa Palmer, S. & McMahon, C. (ed.): Handbook of counselling. 2nd edition. London: Roudledge, 230–251.

Piha, Jorma 1999: Lapsikeskeinen perheterapia. Teoksessa Aaltonen, Jukka & Rinne, Raili (toim.) 1999: Vuoropuhelua vuosituhannen vaihteessa. Jyväskylä: Gummerus, 14–20.

Pölkki, Pirjo 2001: Oppilaiden syrjäytymisuhkien tunnistaminen ja ehkäisy peruskoulun haasteena. Teoksessa Järventie, Irmeli & Sauli, Hannele (toim.): Eriarvoinen lapsuus. Helsinki: WSOY, 125–146.

Rautkallio, Aino-Maija 1997: Avoin dialogi perheterapiassa. Reflektiivinen tiimi. Perheterapia (4), 5–16.

Reuna, Veera 1997: Perhebarometri 1997: selvitys suomalaisten perheeseen liittyvistä käsityksistä. Helsinki, Väestöliitto väestöntutkimuslaitos.

Richmond, Mary 1922: What is Social Case Work? An Introductory Description. New York: Russell Sage Foundation.

Richmond, Mary 1917: Social Diagnosis. New York: Russel Sage Foundation.

Ritala-Koskinen, Aino 2003: (Uus)perhe lapsen silmin. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) 2003: Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus.

Ritala-Koskinen, Aino 2001: Mikä on lapsen perhe?: Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.

Robson, Colin 2002: Real World Research. A Resource for Social Scientist and Practitioner-Researchers. Second edition. Padstow: Blackwell Publishing.

Rousu, Sirkka & Holma, Tupu 2004: Lastensuojelupalvelujen onnistumisen arviointi. Suomen Kuntaliiton julkaisu 505 953.

Rousu, Sirkka & Holma, Tupu 2003: Lastensuojelupalvelujen hankinta ja tuottaminen. Suomen Kuntaliiton julkaisu 505 951.

Rousu, Sirkka & Holma, Tupu 1999: Laadun hallinnan perusteita lastensuojelutyöhön. Toimintamalleja ja työvälineitä kuntien sosiaalitoimistojen laatutyöhön. Suomen Kuntaliitto. Helsinki: Kuntaliiton Painatuskeskus.

Rönkä, Anna & Viheräkoski, Johanna & Litsilä, Riikka & Poikkeus, Anna-Maija 2002: Nuoret ja vanhemmat perhesuhteiden muutoksessa. Teoksessa Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla 2002: Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PS-Kustannus, 51–70.

Saarinen, Esa 1995: Filosofia. 6. painos. Porvoo: WSOY.

Sauli, Hannele & Salmi, Minna 2002: Suomalainen lapsi ja perhe. Teoksessa Bardy, Marjatta & Salmi, Minna & Heino, Tarja 2002: Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Saarijärvi: Gummerus.

Sauli, Hannele & Kainulainen, Sakari 2001: Teoksessa Törrönen, Maritta (toim.) 2001: Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: TummaVuoren kirjapaino, 42–57.

Seikkula, Jaakko 1999: Reflektiivinen tiimi ja avoin dialogi – kun itse keskustelu tulee tärkeimmäksi. Teoksessa Aaltonen, Jukka & Rinne, Raili (toim.) 1999: Perhe terapiassa. Vuoropuhelua vuosituhatosen vaihtuessa. Jyväskylä: Gummerus, 84–94.

Shotter, John 1993: Conversational Realities. Constructing Life through Language. London: Sage Publications.

Sinko, Päivi 2001: Lastensuojelu, juridisoituminen ja lapsen oikeudet. Teoksessa Törrönen Maritta (toim.) 2001: Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: TummaVuoren kirjapaino, 128–149.

Sipilä, Jorma 1985: Sosiaalipoliittikan tulevaisuus. Helsinki: Tammi.

Sluzki, Carlo 1983: Process, structure and world-view: an integrated view on systemic models in family therapy. Family Process Vol. (22) 469–476.

Sosiaaliportti 2005. <http://www.valt.helsinki.fi/yhpo/sosweb/sivut/orientaatio.htm>

Sosiaaliturvalehti 2003 (7), 4 ja 5.

Sulkunen, Pekka 1990: Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus.

Taskinen, Sirpa 2001: Lapsen etu erotilanteissa. Opas sosiaalitoimelle. Oppaita Stakes 46.

Toikko, Timo 2001: Sosiaalityön amerikkalainen oppi. Yhdysvaltalaisen caseworkin kehitys ja sen yhteys suomalaiseen tapauskohtaiseen sosiaalityöhön. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 1.

Solantaus, Tytti 2001: Artikkelit Helsingin Sanomissa 9.6.2001.

Tolstoi, Leo 2000: Anna Karenina. 8. painos. Suomentanut Lea Pyykkö. Hämeenlinna: Karisto.

Törrönen, Maritta 2001: Eri-ikäiset ja –arvoiset lapset. Teoksessa Törrönen, Maritta (toim.): Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa Lapset Ry, 58–84.

Varilo, Esko 1993: Ottolapsisijoitus arviointi- ja toimenpideprosessina. Psykiatrian tutkimussäätiö.

Vornanen, Riitta 2001: Lasten hyvinvointi. Teoksessa Törrönen Maritta (toim.): Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa Lapset Ry, 20–39.

Varilo, Esko & Lounavaara-Rintala, Helena & Vuornos, Pirjo & Wahlbeck, Jan-Crister & Varilo, Leena 1999b: Lastensuojeluperhe – malli ja toiminta sekä tällaiseen perheeseen kuuluvien nuorten hoito. Teoksessa Aaltonen, Jukka & Rinne, Raili (toim.) 1999: Perhe terapiassa. Vuoropuhelua vuosituhatosen vaihtuessa. Jyväskylä: Gummerus, 50–65.

Vilen, Marika & Leppämäki, Päivi & Ekström, Leena 2002: Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosiaali- ja terveysalalla. Juva: WS Bookwell Oy.

Wahlbeck, Jan-Christer 2004: Lastensuojelukuvioista. Perheterapialehti vsk (20).

Wahlberg, Karl-Erik 1999: Perheterapia. Teoksessa Ulos umpikujasta. Miten auttaa tunnehäiriöistä lasta? Sinkkonen, Jari ym. (toim.). Helsinki: WSOY.

Wahlberg, Karl-Erik & Isohanni, Matti 1996a: Hyvin toimiva perhe. Suomen Lääkärilehti vsk 51 (16).

Wahlbeg, Karl-Erik & Isohanni, Matti 1996b: Vastaus Maria Socalle. Suomen Lääkärilehti vsk. 51 (20–21).

Wahlström, Jarl 1992: Merkitysten muodostuminen ja muuttuminen perheterapeuttisessa keskustelussa. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 94.

Weingarten, Kathy 1998: The Small and the Ordinary: The Daily Practice of a Postmodern Narrative Therapy. Family Process, Inc.

Weingarten, Kathy 1991: The discourses of intimacy: adding a social constructionist and feminist view. Family Process 30, 285–305.

White, Michael 1994: Ongelmien eksternalisointi sekä elämän ja ihmissuhteiden käsikirjoituksen uudelleenkirjoittaminen. Suomennos Ristimäki, Marjo. Perheterapia 10 (3), 15–32. Engl. Alkuteos: The Externalizing on the Problem and Re-authoring of Lives and Relationships 1988. Dulwich Center Newsletter. Summer 1988/9.

White, Michael & Epston, David 1990: Narrative means to therapeutic ends. New York: Norton.

JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

Juolasmaa, Paula 2001: Sukupuu elämäntehtävän selittäjänä. Palvelevan puhelimen kongressi. Rovaniemi 29.06.2001. Luentomateriaali.

Hämäläinen, Pekka 2002: Uudestaan perheeksi. Näkökulmia uusperheen auttamiseen. Oulun Perheterapiayhdistys ry:n seminaari 3.-4.10.2002. Luentomateriaali.

LIITTEET

Liite 1 (narratiivinen analyysi vaihe 2)

Saatekirje tiivistelmälle

Hei!

31.1.2005

Laitan teille nyt tämän laatimani tiivistelmän haastattelusta. **Pyytäisin nyt teitä lukaisemaan tämän tekstin läpi ja lyhyesti refleктоimaan tulkintaani teidän omasta näkökulmastanne.** Jokaisen oma näkemys olisi tähän erittäin tervetullut lisäaineisto. Toivottavasti pystyisitte irrottamaan työstänne hieman aikaa tähän? Tutkielman aihe on herättänyt kovasti kiinnostusta yliopistolla ja teidän oma osuutenne on ollut tässä tietenkin merkittävä. Tutkielma tullaan oletettavasti liittämään yhtenä työnä yliopistolle tulevaan lastensuojelun ideapankkiin.

Pyytäisin kiinnittämään erityistä huomiota seuraaviin seikkoihin ja ehkä antaman lisävalaistusta varsinaiseen tutkielmaani:

- **mikä oli mielestäsi se merkittävä tekijä, joka sai teidät/sinut suuntautumaan terapeuttiseen täydennyskoulutukseen?**
- **mikä on oleellista sosiaalityön ja terapeuttisuuden yhdistämisessä omasta mielestäsi?**
- **mikä merkitys mielestäsi on terapeuttisella suuntautumisella työssä jaksamiselle?**

Voitte palauttaa tekstinne joko s-postilla tai maapostissa, mieluiten **15.2.2005** mennessä, jotta saisin työni valmiiksi viimeistään maaliskuun loppuun mennessä.

KIITOS VAIVANNÄÖSTÄ!

Yhteistyöterveisin, Sirkka Alho-Konu

Liite 2 (narratiivinen analyysi vaihe 2)

TIIVISTELMÄ PRO GRADU –TUTKIELMAN HAASTATTELUSTA

31.1.2005

Sirkka Alho-Konu

Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos

Kuopion yliopisto

Olen tiivistänyt keväällä toteutetun ryhmähaastattelun aineiston, jota on noin kaksi ja puoli tuntia nauhoituksena ja litteroituna tekstinä n. 20 sivua. Tekstiä lukemalla olen muodostanut oman tulkintani työryhmän tuottamasta kertomuksesta. Tiivistelmässä esitetyissä autenttisissa katkelmissa merkit tarkoittavat seuraavia asioita keskustelun kulussa:

hakasulkeet [ ] = tauko

pisteet ... = keskustelu jatkuu

sisennys = päällekkäin puhuttua keskustelua

s1, 2, ja 3 = sosiaalityöntekijät

p1= perhetyöntekijä

h = haastattelija

Haastattelussa oli mukana kolme sosiaalityöntekijää ja yksi perhetyöntekijä Kaarinan kaupungin sosiaalitoimiston lastensuojelun työryhmästä. Haastattelun alussa sovimme, että keskustelua voidaan käydä vapaasti ns. avoimen dialogin hengessä. Haastattelutilanne vaikuttaa varsin leppoisalta ja keskustelun edetessä työryhmä itseohjautuvasti keskustelee ja toteuttaa avointa dialogia. Haastattelija on suhteessa osallistujiin tavallaan sekä kuuntelijana että keskusteluun osallistujana sekä kollegana. Työryhmä saattaa esittää kulloiseenkin teemaan liittyen myös kysymyksiä

haastattelijalle. Roolit ovat lähtökohtaisesti yhtenevät, sillä myös haastattelija kuuluu lastensuojelun työryhmään omalla paikkakunnallaan ja on parhaillaan perheterapiakoulutuksessa. Tässä suhteessa haastattelija on myös tavallaan noviisin asemassa ja työryhmä toimii myös mentorina hänelle. Luonnollisesti ammatillinen kiinnostus herää siitä, kuinka vastaavat asiat lastensuojelussa ovat esimerkiksi rakenteellisesti järjestetyt muualla.

Aluksi osallistujat kertovat omasta henkilökohtaisesta työhistoriastaan. Yhteistä näissä tarinoissa näyttäisi olevan aikaisempi työkokemus lastensuojelun sijaishuollosta, kuten lastenkodista.

Työryhmän kehityskertomuksessa on havaittavissa selkeästi ajallinen näkökulma. Puhe alkaa työryhmän yhteisen historian alusta, 90-luvun alkupuolelta, siirtyen nykyisyyteen ja lopulta suuntautuen tulevaan ja tulevaisuuden ammatillisiin haasteisiin. Ajallinen jaottelun lisäksi kertomus on reflektiivistä dialogia omasta työskentelystä lastensuojelutyössä, sekä työmenetelmien osalta että työtä ohjaavien periaatteiden – arvojen ja asenteiden – osalta. Ajallinen pohdinta ja refleктоiva ammatillinen kerronta kulkevat limittäin ja rinnakkain osallistujien tuottamissa tarinoissa.

Työryhmän tapa kommunikoida keskenään ja haastattelijan kanssa on sekä reflektiivistä että dialogista. Omat ja toisten näkemykset saattavat poiketa toisistaan, mutta omaa tarinaa ei pyritä todistamaan ”ainoana oikeana” totuutena, vaan merkitysten muodostuminen ymmärretään subjektiivisena, vuorovaikutuksessa syntyvänä tapahtumana. Tämä tuodaan esille, kun puhutaan työryhmän tavasta kommunikoida asiakkaiden kanssa. Lisäksi ymmärretään sen merkitys, että tarina syntyy tässä ja nyt näiden henkilöiden tuottamana, tässä kyseessä olevassa kontekstissa. Näin ollen dialogisuus näyttäytyy myös eriaänisyytenä ja näkemykset saattavat työryhmän jäsenillä ja haastattelijalla poiketa toisistaan. Tavallaan sitä pidetään jopa toivottavana merkityksiä muodostettaessa.

Keskusteleavuus ja asiakastilanteiden reflektointi vaikuttaa olevan nykyisin työryhmän vakiintunut tapa tehdä yhteistyötä. Työskentelytapa ei keskity pelkästään oman työryhmän sisäiseen puheeseen vaan kuuluu oleellisesti myös

verkostotyöskentelyn toimintakulttuuriin. Tätä yhteistyötä helpottaa ilmeisesti osaltaan yhteinen terapeutin orientoituneisuus, ovathan terapiakoulutukset lähteneet liikkeelle moniammatillisina.

Historiasta ja siihen liittyvästä kehitystarinasta voi erottaa työntekijöiden kuvaaman alueellisen sosiaalityön vaiheen, josta lähdetään tarinassa liikkeelle. Seuraavaksi ryhmätoiminta on tullut osaksi sosiaalityötä erilaisten projektien liikkeelle saattamana. Ryhmät ovat olleet pääasiassa toiminnallisia ryhmiä, joita myös sosiaalityöntekijät ja perhetyöntekijät ovat vetäneet. Samalla työntekijät olivat kokeneet koulutustarpeen ilmeisenä ja niinpä oli haettu aluksi moniammatillisen ryhmän voimin ratkaisukeskeisestä terapiasta työvälineitä. Lisäksi työryhmän jäsenillä on verkostokeskeisen työskentelyn koulutus sekä nykyisin myös erityistason perheterapiakoulutus, josta on nyt parisen vuotta aikaa. Kiinnostus perheterapiaan on herännyt työntekijöillä jo ratkaisukeskeisen terapiakoulutuksen aikoihin. Nykyisin sosiaalityötä tehdään eriytettyinä tiimeinä lastensuojelussa ja aikuissosiaalityön puolella. Perhetyötä on kehityksen myötä lisätty ratkaisevasti. Nykyisin kiinnostus suuntautuu lapsikeskeisen työskentelyn suuntaan. Tähän suuntaan heillä viittaa mm. se, että työryhmä etsii itselleen lapsikeskeiseen perheterapiaan suuntautunutta työnohjaajaa. Lisäksi läheisneuvonpidosta ollaan työmenetelmänä kiinnostuneita ja siihen on yksi työntekijöitä parhaillaan kouluttautumassa.

Työryhmä kuvaa itseään tiiminä ja tähän viitataan useita kertoja. Seuraavassa esimerkkinä episodi yhteistyöhön, tiimityöhön liittyvästä keskustelusta, jossa näkemys on yhteistä ja jaettua. Mielestäni tässä keskustelun katkelmassa tulee hyvin esille toiminnan ydin, kommunikoinnin tapa ja keskusteleavuuden korostaminen. Samalla eriyttämisen mahdollisuus oman työnsä jäsentämisessä on keskeistä.

s2: ”... Mut se mikä on ollu [ ] sitä on menty eteenpäin aika paljon... Se mikä siinä on ollu keskeistä sekä näissä projekteissa ja koulutuksissa, me on lähetty aina tiiminä... [ ] Ehkä siinä on kehitytty ihan tosissaan ...”

s3: ”Se mikä on ollu [ ] jos on jotain kinkkisii juttui lastensuojelus. Se tuki mitä mä haluan on vahvistusta toisilta [ ] Enhän mä sais siit mitään, jos ei olis eri mielipiteitä ja näkemyksii...”

p1: ”Juu ja samalla kun koitetaan antaa perheen toiminnalle ymmärrystä. Ja varmaan niinku työntekijällekkii kun saa ymmärrystä [ ] eikä niinku se, että sähän teet ihan perseestä tän...”

s3: ”Niin ja ottaa niinku ymmärryksenä”.

s2: ”Niin ja tyylikin se näkyy siinä. Että se on pohdintaa ja sellasta tota aaa...”

p1: ”...rakentavia...”

s2: ”...et mitä tulee mieleen?”

s1: ”Niin semmosia vaan, että toinen työntekijä kertoo, mitä itelle tulee mieleen. Eikä semmosena kysymyksen omasena vaan.”

s3: ” Niin eksä tätä oo tullu ajatelleeks [ ] niin ja se, että tapa puhua...?”

s2: ” ...niin ja sit kerro lisää ...”

s3: ”Et tavallaan ei tuu niinku työntekijänä haastetuksi liikaa sen oman ajatuksensa kanssa. Mutta että tulee haastetuksi sillä tavalla, että kun toinen kertoo omista ajatuksistaan, niin joutuu pakostakin miettimään, ett ooks tullu ajatelleeks tota vai eiks oo [ ] sopiik se mun tapaan tehdä töitä vai ei.”

s2: ”Ja sit kaikki ottaa sen päätävävallan kuitenkin työntekijälle itelleen.”

p1: ”Täs tulee taas tää enemmän niinku tilan antaminen [ ] se toimintakyky säilyy, kun on tilaa toimia.

h: ”... niin, yy..”

p1: ”Luotetaan, luottamus...”

s1: ”Luotetaan, että kaikki tekee työtä omalla tavallaan kuitenkin.”

s3: ”Annetaan sitä tilaa kuitenkin ja se on ihan hyvä.”

s2: ”Asioita uskalletaan tuoda tiimiin. Aikasemmin ei ollu oikeen uskallusta tuoda esille [ ] tavoiteena ei oo välttämättä samanmielisyys.”

Osallistujat korostavat sitä, että nyt he elävät vaihetta, jossa reflektio ja dialogisuus on korostetusti esillä. Tätä korostetaan suhteessa muihin toimijoihin myös. Määrittelyn kysymys nousee keskeiseksi sekä perheiden kanssa että ulkopuolisten viranomaisten kanssa työskennellessä. Seuraavassa katkelmassa työntekijät itse kuvaavat määrittelyn prosessia. Yksi sosiaalityöntekijöistä on juuri kertonut eräästä tilanteesta, jossa hän oli saanut ulkopuolelta tiedon lastensuojelutapauksesta ja hän oli kokenut sen eräänlaisena käskytyksenä. Toisaalta tiedossa ei ollut sosiaalityöntekijän näkökulmasta mitään toimenpiteisiin velvoittavia asioita.

s3: ”Ensimmäisen kerran, kun mä luin sen mä mietin, ett miten ihmeessä me voitais tästä huolehtia. Must se oli niin hassu (naurua). Me pyydetään hyvin usein niinku perusteluita sille, että miksi sä pyydät meitä tekemään tämän, minkä takia ja...”

h: ”Että pistätte refleктоimaan nämä muutkin?”

s2: ”Se liittyy kyll tähän määrittelyyn Voidaan määrittellä sitä yhdessä perheitten kanssa ja ite määrittellä, että mitä tehdään ja millä tavalla [ ] ett niinku me oltais se joka määrittelee mitä teidän pitäis tehdä. Se on

yks meidän työn semmonen punanen lanka, yhdessä tavataan ja mikä juttu tämä on?”
p1: ”Enemmän itse määrittelyä kuin ulkopuolelta...”

Työryhmän kertoo tässä tavallaan sitä, että koska heillä on lastensuojelun sosiaalityöntekijöinä velvollisuus tehdä päätökset, niin he haluavat tehdä sen oman määrittelynsä kautta. Kuitenkin määrittely tapahtuu yhteisesti perheen ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa. Tässä myös korostuu tietoisuus siitä, että määrittely on aina jokseenkin subjektiivinen tapahtuma, jossa heillä korostuu myös sosiaalityölle ominainen vastuun kysymys. Viranhaltijana sosiaalityöntekijän tulee pystyä perustelemaan päätöksensä. Määrittelyn kautta voi syntyä ymmärrys ja perusteltavuus, vaikka ne olisivatkin muiden toimijoiden näkemyksistä lähtöisin. Ymmärryksen tulisi siis olla jaettava, vaikka näkemykset poikkeaisivat toisistaan. Vastuukysymys nousee esille useassa keskusteluepisodissa ja seuraavassa on vastuun määrittelyyn liittyvä katkelma.

s2: ”... Mut jos palataan siihen vastuuseen [ ] Mun mielestä se on vaikuttanu siihen vuorovaikutussuhteeseen ihmisten kanssa. Elikkä siitä on tullu tasavertasempaa... Et kun ei tavallaan ajattelekkaan jotenki toisen ihmisen elämästä [ ] et jos mä ajattelen aikasemmin niinku mä olin työntekijänä vastuussa asiakkaan tilanteesta. Enhän mä vois olla mitenkään samalla viivalla, mä oon vastuussa mun 15-vuotiaan tyttären elämästä ja me ei olla tosiaankaan samalla viivalla...”

p1: ”Toinen puoli niinku vastuusta [ ] et silloin kun ottaa vastuun, on tavallaan oikeus vaatia ja lastensuojelujutuissa silloinkin oikeus vaatia. Mut sit me puhutaan paljon täst haastamisesta, se on niinku jotenki oikealla tavalla niinku [ ] haastetaan asiakas oman elämänsä tekijäksi...”

Tässä katkelmassa nähdäkseni yhdistyy sekä terapeuttisen työskentelyn että sosiaalityön kontrolli/valta -elementit. Näiden kahden elementin yhdistäminen vaikuttaisi olevan mahdollista. Ne eivät ole toinen toisiaan poissulkevia lähestymistapoja. Toisaalta kerronta korostaa asennetta ja pyrkimystä emansipatorisempaan suuntaan työskentelyssä. Asiakas kutsutaan, haastetaan oman elämänsä tekijäksi, kuten tässä katkelmassa perhetyöntekijä oivallisesti ilmaisee asian.

Selkeästi perheterapiasta lähtöisin olevia työmenetelmiä, joita työryhmä käyttää ovat mm. sukupuun käyttäminen työskenneltäessä perheiden kanssa; reflektiivisen

työryhmän tai työparin käyttäminen asiakastapaamisissa; yksisuuntaisen peili-ikkunan käyttäminen istunnoissa.

Kertomuksesta nousee esille myös tasapainoisten roolien löytyminen esimerkiksi perinteisesti psykososiaalista työtä tekevien tahojen kuten perheneuvolan kanssa. Työnjako heidän kanssa on monipuolistunut ja esimerkiksi huoltoriitoja pyritään ratkaisemaan sosiaalitoimessa. Toisaalta työnjako on mahdollistanut sen, että perheneuvola pystyy nyt paneutumaan varsinaiseen perustehtäväänsä paremmin. Terapeuttinen ammatillinen täydenniskoulutus on antanut rohkeutta ja varmuutta työskennellä sosiaalityöntekijänä myös perheneuvonnassa. Kuuluuhan perheneuvonta myös oleellisesti myös sosiaalitoimistoissa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden toimenkuvaan. Tällä näyttäisi olevan lastensuojelunkin kannalta ennaltaehkäisevä merkityksensä.

Terapeuttisen ulottuvuuden mahdollisuus lastensuojelun sosiaalityössä on edistänyt myös työntekijöiden ja asiakasperheiden luottamuksen rakentumista aikaisempaa tehokkaammin. Kysyessäni työryhmältä, että miten he toimivat, kun saavat huolestuneen yhteydenoton jonkin lapsen tai perheen tilanteesta, he vastasivat tähän seuraavassa katkelmassa esitellyllä tavalla. Tämä on lastensuojelutyössä luottamuksen syntymisen kannalta herkin vaihe ja mikäli siinä omaksutaan ongelmakeskeinen lähestymistapa, se johtaa valitettavan usein hedelmättömään juupa-eipäs tilanteeseen. Työryhmä lähestyy perhettä nähdäkseni sellaisella asetelmalla, jossa asiantuntijuutta pyritään jalkamaan ja samalla annetaan lasten ja vanhempien itse määrittellä omasta näkökulmastaan tilannetta. Tässä asetelmassa on sosiaalityöntekijällä jo lähtökohtaisesti myös asiantuntijuus hallussaan, mutta se ei nouse toimenpiteitä määrääväksi tekijäksi. Toisaalta näkisin, että työntekijöiden tarinassa korostuu myös se, että mikäli ihmisiä kohdellaan kyvyttöminä he myös itse määrittävät omassa mielessään kyvyttömiksi ja toisaalta jos heitä pidetään oman elämänsä vastuullisina toimijoina ja tuetaan heidän omista lähtökohdistaan asettamisissa tavoitteissa, positiivisen muutoksen mahdollisuus on suurempi.

s1: ”Se varmaan se lähtökohta mä ajattelen on se, että jotenkin annetaan ihmisille tilaisuus kertoa se oma tarina, omasta näkökulmasta. Ja tuli meille niin mikä tahansa tieto, niin me ei pidetä sitä millään tavalla faktana tai jotenkin varmana...”

s2: "... tai ainoana..."

s2: "... tai jotenkin ainoana, vaan ett ett se on niinku yhden ihmisen tarina ett miten jollakulla menee ja sen jälkeen lähetään selvittelemään mikä niitten ihmisten oma kokemus on ja tarina, ett mitä heille kuuluu. Se on varmaan semmonen, mikä ihmisiä helpottaa..."

s3: "Ja moni päättää ottaakin sitä apua vastaan..."

h: "... että määritellään vasta sitä tilannetta?"

s3: "Joo, ei vaan kuunnella, vaan ollaan kiinnostuneita siitä, että millä tavalla lapsen näkökulma siinä [ ] että haastaako ne jotenki toisensa vai meneek se jotenki niin, että se ei edes oo ongelma. Mä ajattelen nyt, että se on jotenki ongelma, kun mä oon vasta työn alussa."

Kehityskertomuksesta välittyä selvästi painopisteen muuttuminen myös sosiaalityössä sijaishuollon laitosjaksoista avohuollon tukitoimiin suuntautuen. Vaikuttaa siltä, että siirtyminen toimintakeskeisestä työskentelykulttuurista keskustelupainotteisempaan suuntaan on ollut osaltaan vaikuttamassa tähän kehitykseen. Lisäksi perhetyön merkittävä lisääntyminen on mahdollistanut tätä kehitystä. Usein kuulee terapeutisuuden ulottuvuutta sosiaalityössä arvostellun siitä syystä, että aliarvioidaan puheen merkitystä ja korostetaan muiden toimien tehokkuutta kuten esim. taloudellinen tuki jne. Terapeuttinen ulottuvuus työskentelyssä ei suinkaan näiden kertomusten mukaan ole syrjäyttänyt esim. taloudellisen tuen mahdollisuuksia vaan näitä käytetään rinnakkain. Toiseksi arvostelijat usein vetoavat siihen, että perinteinen lastensuojeluperhe ei ole kykenevä verbaaliseen kommunikointiin, mitä perinteinen terapia edellyttää. Tässä on ilmeisesti jälleen kerran on kyse siitä, kuinka vääränlainen kategorisointi saattaa johtaa siihen, että ihmisiä kohdellaan kyvyttömämpinä kuin he todellisuudessa ovat.

Työryhmän kertomuksessa painottuu ennakkoluulottomuus uudenlaisia lähestymistapojen kokeilemisessa. Samalla välittyä työntekijöiden tyytyväisyys ja vaikka lastensuojelutyö on raskas sosiaalityön alue, työntekijät ovat omaa asennettaan muuttamalla jaksaneet työssään paremmin. Tämä on kehityskertomus uusiintuvasta ammatillisuudesta ja sellaisenaan esimerkillinen ja toivoa antava myös muille sosiaalityöntekijöille, jotka työskentelevät lastensuojelun haasteellisella areenalla.

Liite 3 (narratiivinen analyysi vaihe 3)

Yhteenvedo kaavion muodossa työntekijöiden kirjallisten narratiivien tuloksista, jonka he laativat laaditun haastattelutiivistelmän pohjalta.

Mikä oli mielestäsi se merkittävä tekijä, joka sai teidät/sinut suuntautumaan terapeutiseen täydennyskoulutukseen?	Mikä on oleellista sosiaalityön ja terapeutisuuden yhdistämisessä omasta mielestäsi?	Mikä merkitys mielestäsi on terapeutisella suuntautumisella työssä jaksamiselle?
<p>1. Henkilökohtainen ammatillinen historia.</p> <p>2. Moniäänisyys, dialogisuus.</p> <p>3. Ratkaisukeskeinen koulutus.</p> <p>4. Itse kysynyt esimieheltä mahdollisuutta perheterapiakoulutukseen.</p> <p>5. Kunnianhimoa, halu tietää enemmän ja syvemmin.</p> <p>6. Omaan itseen liittyvä tekijä.</p> <p>7. Toivoin koulutuksen avulla ymmärryksen ja tietoni perheiden elämää kohtaan lisääntyvän.</p> <p>8. Toivoin kehittyväni työntekijänä.</p> <p>9. Perheterapeuttinen suunta kiinnosti, ei tuntunut liian psykologisoivalta – vaan oli mahdollisuus edelleen myös ajatella ”yhteiskuntatieteellisesti”.</p> <p>10. Sosiaalinen konstruktionismi viitekehyksenä oli helppo ottaa vastaan.</p> <p>11. Terapiamaailma sopivasti erilainen.</p>	<p>1. ”Moniäänisyysdialogisuus”.</p> <p>2. Haastaminen.</p> <p>3. Tuen ja kontrollin yhdistäminen.</p> <p>4. Ymmärrys (reflektioiva).</p> <p>5. Rajat.</p> <p>6. Suojelu.</p> <p>7. Muutos – asiakkaat itse kohtaisivat elämänsä, vanhemmat lapsensa ja vanhemmuutensa.</p> <p>8. Lapsen ”ääni”, tuki.</p> <p>9. Dialogisuus dialogisuudessa!</p> <p>10. Asiantuntijuudesta hellittäminen, asiantuntijuus ei ole määräävä tekijä.</p> <p>11. Auttaa asettamaan rajoja jos lapsen etu sitä vaatii, siitä huolimatta, että pyrkii kuuntelemaan, ymmärtämään ja tukemaan ratkaisuisissa, jotka ovat hänestä itsestään lähtöisin.</p> <p>12. Työparityöskentely perheneuvolan kanssa yleistynyt.</p> <p>13. Auttanut tulemaan tietoiseksi omista ajatuksista ja</p>	<p>1. Ammattitaito (tässä tapauksessa perheterapeuttinen) on suojaamassa itseä, kun kohtaa rikkinäisiä ihmisiä.</p> <p>2. Jaksaa sietää keskeneräisyyttä.</p> <p>3. Ymmärrys.</p> <p>4. Ei tarvitse väkisin muuttaa ihmisiä tai suorastaan elää heidän puolestaan.</p> <p>5. ”Teemme osamme, katsomme mihin se riittää, sanoi suomalainen hiihtäjä”.</p> <p>6. Ristiriitatilanteet vähentyneet, ei juututa siihen, kuka on oikeassa.</p> <p>7. Vastuu selkiytynyt, oma ja asiakkaan vastuu.</p> <p>8. Oikeankokoisen vastuun kantaminen.</p> <p>9. Kasvanut ammattitaito tuo varmuutta ja rauhallisuutta</p> <p>10. ei väsy työssä, kun taitoa tehdä monella tavalla.</p> <p>11. Vastuun ymmärtäminen auttaa rajaamaan työtä.</p>

<p>12. Terapiamaailmasta tuntui löytyvän toimivia ajatustapoja ja työmenetelmiä sosiaalityöhön.</p> <p>13. Työnantajan myönteinen suhtautuminen koulutuksen ja sen mahdollistaminen.</p>	<p>ennakkoluuloista.</p> <p>14. Asiakkaan tarinalle jää tilaa, eikä yleinen tai oma käsitys hyvästä elämästä jyrää.</p> <p>15. Vuorovaikutustaidot lisääntyneet – ristiriitatilanteet vähentyneet.</p> <p>16. Ihmisen oikeasti kuunteleminen.</p> <p>17. Ymmärrys vastuusta.</p> <p>18. Täydellinen asiantuntijuudesta luopuminen – kuitenkin toimien asioiden ja lainsäädännön tuntijana.</p> <p>19. Tapa keskustella.</p> <p>20. Systemaattinen työskentely lisääntynyt.</p> <p>21. Voimavarakeskeinen asenne.</p> <p>22. Vastuut jaettua.</p> <p>23. Vastuu omista tekemisistä ja sanomisista.</p> <p>24. Nykyisin voi valita työtavan – antaa paljon liikkumavaraa.</p> <p>25. Myös sosiaalityö – toimeentulokityö on suuressa roolissa.</p>	
--	--	--

Taulukko 2. Kirjallisten narratiivien jäsennys.

Liite 4

Tutkimuslupa